

*EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen
kymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen*

Aino Piehl
Inkaliisa Vihonen
(toim.)

VUOSIKYMMEN EU-SUOMEA

*Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea
EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen
Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea
EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen
Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea*

Aino Piehl ja Inkaliisa Vihonen (toim.)

Vuosikymmen EU-suomea

Näköisjulkaisu Aino Piehlin ja Inkaliisa Vihosen toimittamasta kirjasta *Vuosikymmen EU-suomea* (2006, ISBN 952-5446-24-7, ISSN 0355-5437)

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 21
Copyright © Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Helsinki 2010

URN:ISBN 978-952-5446-63-9
ISSN 1796-041X

Aino Piehl
Inkaliisa Vihonen
(toim.)

VUOSIKYMMEN EU-SUOMEA

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 142

Toimittaneet

Aino Piehl

Inkaliisa Vihonen

Taitto Matti Uusivirta

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

ISBN 952-5446-24-7

ISSN 0355-5437

Multiprint

Helsinki 2006

Sisällys

Lukijalle Pirkko Nuolijärvi	5
Esipuhe Aino Piehl – Inkaliisa Vihonen	6
Kymmenen vuotta eikä suotta? Suomenkielinen käännöstoiminta Euroopan komissiossa Kaisa Koskinen Summary	8 15
Freelancerin vuosikymmen Kaisa Koskinen – Inkaliisa Vihonen	16
Suomi ja monikielinen Euroopan unioni Marianna Sunnari Summary	18 32
Selkeyttä eurokieleen – hälveneekö sanasumu? EU matkalla parempaan sääntelyyn 1990–2004 Anu Sajavaara Summary	33 43
EU:n selkeyttämispolitiikan aikajana	44
Säätämisestä viestintään EU:n selkeyttämispolitiikka vuodesta 2005 eteenpäin Inkaliisa Vihonen Summary	45 54
Jos laki on direktiivin lapsi, millaiseksi haluamme sen kasvavan? Aino Piehl Summary	55 74
Säädöskielen kääntäjä ja yhdyssanan houkutus Hanna Westerlund Summary	75 88

LUKIJALLE

Euroopan unionin kielenkäyttö on osa nykysuomalaista todellisuutta. Suomenkielinen yhteisö on siten sidoksissa siihen, mitä ja miten unionin elimissä kirjoitetaan ja puhutaan. Niin ikään suomenkielinen yhteisö voi eri tavoin vaikuttaa unionin kielenkäyttöön ja vuorovaikutukseen. EU ei ole erillinen saareke, vaan se on ulottuvillamme ja sen kielellisiin tapoihin on myös meillä lupa ottaa kantaa. Eikä vain ottaa kantaa, vaan myös pyrkiä parantamaan unionin piirissä syntyviä tekstejä.

Kansalaiselle on tärkeää, että poliittiset ratkaisut tehdään avoimesti ja että ne kirjataan ymmärrettävällä kielellä. Alkutekstien ymmärrettävyys on tärkeää myös kääntäjien ja tulkkien työssä; onhan tunnettu asia, että epäselvästä ja koukeroisesta tekstistä on mahdotonta tehdä selvää ja sujuvaa.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on osaltaan mukana tekemässä työtä selvemmän puhumisen ja kirjoittamisen puolesta EU:n piirissä. Kielellisten ratkaisujen miettiminen ei kuitenkaan ole kielenhuoltajien ja -tutkijoiden, kääntäjien ja tulkkien yksinoikeus, vaan se kuuluu kaikille EU-asioiden parissa työskenteleville poliitikoille ja virkamiehille. Erilaisten asiantuntijoiden yhteistyö on tässäkin asiassa tärkeää, ja siten voidaan saada tuloksia. Käsillä oleva raportti on yksi osoitus tällaisesta yhteistyöstä. Runoilijan sanoja lainaten: En soisi sen päättyvän.

Toivon, että raportista on iloa ja hyötyä EU:ssa toimiville. Toivon myös, että se kannustaa kaikkia kansalaisia kysymään lisää ja miettimään, miten monimutkaista maailmaa voisi kielen keinoin tehdä yksinkertaisemmaksi.

Helsingissä 6. syyskuuta 2006

Pirkko Nuolijärvi
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtaja

ESIPUHE

Kun Suomi lähes vuosikymmen sitten oli liittymässä Euroopan yhteisöön, esitettiin monia huolestuneita kannanottoja suomen kielen asemasta ja kehityksestä. Voisiko käydä niin, ettei suomen kieltä otettaisi yhdeksi yhteisön virallisista kielistä? Jäisivätkö suomalaisessa säädöskielessä muutaman vuosikymmenen aikana saavutetut parannukset yhteisölainsäädännön koukeroiden puristuksiin? Rapautuisiko suomalaisten virkamiesten suomen kieli, kun asioita hoidettaisiin yhä enemmän yhteisön valtakielillä, englanniksi ja ranskaksi?

Nyt, vuosikymmen liittymisestä, voidaan helpottuneina todeta, etteivät pahimmat uhkakuvat ole onneksi toteutuneet. Suomi on yksi Euroopan unionin virallisista kielistä, vaikkakin vain niin kutsutuista ”pienistä kielistä”, jotka jäävät helposti isompien työkielten varjoon. Suomea voi käyttää niin virallisissa kokouksissa kuin unionin kanssa asioitaessa, ainakin teoriassa. Myös lainsäädännön kielestä on onnistuttu torjumaan pahimmat kapulakielisyydet, vaikkakin EU:n lainsäädännön täytäntöönpanosta aiheutuvat paineet ovat kuormittaneet lainvalmistelusta vastaavia virkamiehiä.

Suomen jäsenyyden alkumetreillä, vuonna 1997, Pirjo Hiidenmaa (silloin Karvonen) laati opetusministeriön toimeksiannosta ansiokkaan raportin suomen kielestä Euroopan yhteisössä.* Tuolloin kärsittiin vielä monista lastentaudeista, käännöstoiminta ei ollut löytänyt muotoaan ja kielenkäyttö oli vakiintumatonta. Raportissa esitettiin monia parannusehdotuksia, joilla eurokieltä voitaisiin kehittää mahdollisimman toimivaksi.

Tämä raportti on jatkoa Pirjo Hiidenmaan käsittelemille teemoille. Luomme katsauksen siihen, mihin suuntaan EU-kieli näinä kymmenenä jäsenyysvuonna on kehittynyt. Tarkasteltavana on myös se, miten EU-kielessä on otettu huomioon Karvosen raportissa ja muissa yhteyksissä esitetty kritiikki ja parannusehdotukset. Niitäkin tarvitaan, kun pyritään luomaan EU-suomesta toimiva ja kaikkien ymmärrettävissä oleva kielimuoto.

* Karvonen, Pirjo 1996: *Suomi eurooppalaisessa kieliyhteisössä*. Opetusministeriön koulu- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 42. Helsinki, Opetusministeriö.

Raportissa tarkastellaan suomen kieltä ja sen asemaa unionissa useista näkökulmista. EU:n suomen kielen luojia ovat unionin toimielinten kääntäjät, lingvistit ja tulkit. Heidän työtään ja työympäristöään käsitellään kahdessa ensimmäisessä artikkelissa. Kaisa Koskinen kuvaa EU:n suomalaisten kääntäjien työskentelyä ja sen muutoksia jäsenyyden alkuvaiheista nykyiseen 25 jäsenmaan unioniin. Marianna Sunnarin aiheena ovat unionin monikielisyysperiaate ja tulkkaus sen toteuttajana, joka sekin on myös kokenut muutoksia, kun EU on laajentunut.

EU:ssa on havaittu monimutkaisen ja abstraktin kielen ongelmat, jotka vaikeuttavat säädösten kääntämistä ja niiden täytäntöönpanoa sekä soveltamista unionin jäsenvaltioissa. Vaikeaselkoisesta pohjatekstistä on vaikea tuottaa selkeää EU-suomea. Anu Sajavaara tarkastelee artikkelissaan niitä sopimuksia ja ohjelmia, joilla EU:ssa on pyritty selkeyttämään unionin säädösten kieltä. Samalla tyyllillä ja samoja ilmauksia käyttäen on unionissa tehty yhtä lailla säädöksiä ja poliittisia julkilausumia kuin tiedotteita ja esitteitäkin, mutta vasta äskettäin myös tämän vaikutusta kansalaismielipiteeseen on ruvettu pohtimaan. Inkaliisa Vihonen pohtii tätä kehitystä ja kuvaa niitä toimia, joihin unionissa on ryhdytty, jotta EU tuntuisi kansalaisista helpommin lähestyttävältä.

EU-suomella on pitkäsanaisten ja pitkävirkkeisen tekstin maine. Näiden ominaisuuksien on epäilty siirtyvän EU-säädösten vaikutuksesta myös suomalaiseen lainsäädäntöön. Aino Piehl pohtii artikkelissaan, näkyykö suomalaisissa säädöksissä EU-tekstien vaikutuksia ja miten kielen selkeys voitaisiin säädösvalmistelussa ottaa huomioon. Hanna Westerlund puolestaan kuvaa, kuinka EU:n ja suomalaisten asetusten yhdyssanat eroavat toisistaan ja miten EU-kääntäjät muodostavat yhdyssanoja uusia käsitteitä ilmaisemaan.

Kaikki raportin kirjoittajat myös pohtivat, millaisia päätelmiä heidän havainnoistaan voidaan tehdä. Tämä onkin yksi raporttimme tavoitteista: kokemuksista voidaan oppia ja niiden perusteella voidaan löytää entistä parempia tapoja toimia yhteisvoimin EU:ssa uudella EU-suomen vuosikymmenellä.

Aino Piehl
Inkaliisa Vihonen

KYMMENEN VUOTTA EIKÄ SUOTTA?

Suomenkielinen käännöstoiminta Euroopan komissiossa

Kaisa Koskinen

Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos

Kun Suomi liittyi EU:n jäseneksi tammikuussa 1995, saapuivat toimitelmiin myös ensimmäiset virkamieskääntäjät. Yhteisöjen lainsäädännön kääntäminen oli toki alkanut Helsinkiin perustetussa ETA-yksikössä jo ennen jäsenyyttä, mutta vasta jäsenyyden myötä suomalaiset kääntäjät liittyivät osaksi toimielinten omia käännösyksiköitä. Tässä artikkelissa tarkastelen sitä, millä tavoin suomenkielinen käännöstoiminta on kuluneen vuosikymmenen aikana kehittynyt, miten toimintaympäristö on muuttunut ja millä tavoin käännöstoiminnan vakiintuminen ja sen muutokset näkyvät kääntäjien arkipäivässä. Tarkasteluni keskiössä on Euroopan komissio – toisaalta siksi, että sen käännöstoiminta on laajinta, toisaalta siksi, että se on toimielimistä minulle itselleni tutuin. Näkökulmani on kahtalainen: olin toiminnan alkuvaiheessa (1996–1997) itse komissiossa kääntäjänä; myöhemmin olen palannut EU-kääntämisen pariin tutkijana. Tarkastelen EU-kääntämistä siis toisaalta sisäpuolisen toimijan, toisaalta ulkopuolisen tarkkailijan silmälasien läpi.

Suomi osaksi eurooppalaista kieliperhettä

Kielet ovat kautta aikain olleet kosketuksissa toisiinsa, ja suomen kielikin sisältää kaikuja vuosisataisista kielikontakteista. Silti voidaan väittää, että liittyminen Euroopan unioniin rysäytti suomen kielen aivan uudelle kansainvälisyyden tasolle. Vaikutteet ovat pääosin virranneet maailmalta meille; koskaan aiemmin ei suomi ole ollut kansainvälisen kanssakäymisen virallisena kielenä maailmalla. Suomalaisilla virkamiehillä ei ollut aiemmin ollut edes mahdollisuutta käyttää omaa äidinkieltään kansainvälisissä konteksteissa. EU:n monikielisyysperiaate eli kaikkien jäsenvaltioiden virallisten kielten yhtäläinen asema (ks. Sunnari tässä raportissa) sen sijaan lähes edellytti sitä. Hallinnossa käännöstoiminta oli

ruotsin virallisen aseman vuoksi jo vakiintunutta, mutta suomennoksia ei EU:n mittakaavassa ole ennen tuotettu. Siinä missä suomen- ja ruotsinkieliset virkatekstit kumpuavat samasta kotoperäisestä hallintokulttuurista, suomi joutui EU:ssa asettumaan osaksi jo olemassa olevaa monikielistä virallisen viestinnän kulttuuria, jonka tekstilajit ja tyyli olivat syntyneet ja muovautuneet toisenlaisten periaatteiden ja lähtökohtien mukaan.

Jäsenyys nosti siis esiin monenlaisia kieli- ja käännöspoliittisia kysymyksiä, joihin oli otettava kantaa hyvin konkreettisesti. Virkamiehet joutuivat aktiivisesti pohtimaan omia kielivalintojaan ja puhetapojaan: puhuako vieraalla kielellä omaan kielitaitoon nojaten vai suomeksi ja tulkkiin luottaen. Entä mistä rekrytoidaan tarvittavat tulkit ja kääntäjät? Suomalainen kääntäjänkoulutus on maailmalla tunnustettua, ja se juhlii syksyllä 2006 jo 40-vuotispäivää. EU:n asettamaan haasteeseen se ei kuitenkaan ehkä ollut kovin valmistautunut vastaamaan. Yksi merkittävä ongelma oli kieli: 1990-luvun EU:ssa ranska painottui vahvasti. Suomalaisessa kääntäjänkoulutuksessa sen sijaan englantia, saksaa, ruotsia ja venäjää ovat aina olleet keskeisemmässä roolissa, ja vain Turun yliopistossa on voinut opiskella pääaineena ranskan kääntämistä. Vaikutelmani on, että ilmeisesti juuri kielivalintojen vuoksi ainakin muut silloiset kääntäjänkoulutuslaitokset jäivät sivurooliin sekä jäsenyyttä edeltäneen käännöstoiminnan käynnistämisessä että rekrytoitavien kääntäjien ja tulkkien tuottamisessa – EU:ssahan ei ole milloinkaan edellytetty muodollista kääntäjänkoulutusta, vaan vaatimuksena on maisterintutkinto millä tahansa alalla (ks. Lönnroth 2005). Virallisia tilastotietoja kääntäjien koulutustaustoista minulla ei ole käytettävissäni, mutta arvelen, että omassa tutkimuksessani mukana olleet yksitoista suomalaiskääntäjää ovat koulutuksen suhteen hyvinkin edustava otos: heistä vain kolmella on yliopistollinen kääntäjänkoulutus (yhdedellä lisäksi sekä kielenkääntäjän tutkinto ennen korkeakouluopintoja), neljällä muu kielialan tutkinto, kaksi on juristeja (toisella lisäksi kieliopintoja) ja kahdella muu korkeakoulututkinto. Kääntäjänkoulutuksen saaneet ovat siis ainakin tässä joukossa vähemmistönä.

Ranskan suosio nousi Suomessa liittymisen aikaan hetkellisesti koululaisten kielivalinnoissa, ja Helsingin yliopistoon perustettiin ranskan kääntäjälinja paikkaamaan koulutusvajetta. Toimielimissä kehitys on kuitenkin kulkenut toiseen suuntaan, ja englantia on vallannut yhä keskeisemmän roolin. Englanti näyttää vievän voiton suomesta myös suomalaisten virkamiesten kielivalinnoissa. Kuvaavaa on esimerkiksi se, että Suomen puheenjohtajuuskauden verkkosivut (<<http://www.eu2006.fi>>), joiden osoite on näyttävästi kirjattu kauden tunnukseseen, aukeavat ensimmäisenä englanniksi (toisena vaihtoehtona on ranska). Kotimaisilla kielillä olevat tiedot on osattava hakea sivupalkista. Kielivalinnat eivät ole merkityksellisiä. EU:n etäisyys kansalaisista on jatkuvasti huolen kohteena, ja tiedotuspolitiikka, jossa pääroolissa ovat vieraat kielet, on kotimaan kansalaisille varsin vieraannuttava.

Eurooppalaisia viestintätyylejä

Kääntäminen ja tulkkaus saivat jäsenyyden alkuvaiheessa runsaasti julkisuutta suomalaisessa lehdistössä. Simultaanitulkkeja hämmästeltiin, virkamieskääntäjien hyvät palkat saivat huomiota, ja naiskääntäjien mukana Brysseliin ja Luxemburgiin muuttaneet koti-isät olivat esillä. Melko pian alkoi yleisönosastoissa näkyä myös kritiikkiä käännöksiä kohtaan. Niitä moitittiin sekä huonosta kieliasusta että epäsuomalaisista muotoiluista. Kritiikki oli myös perusteltua: monet alkuvaiheen käännökset olivat kömpelöitä ja epäsuomalaisia (ks. Karvonen 1996).

Syitä laatuerosoihin oli monia. Varsinkin alkuvaiheessa kääntäjät olivat pääosin nuoria ja kokemattomia, moni ensimmäisessä vakituksessa työpaikassaan. Rekrytointi noudatti EU:n toimielinten yleistä linjaa, joka painottaa varhaisia rekrytointeja sekä koulutusta ja sosialisatiota talon sisällä (ks. Lönnroth 2005: 33). Ensimmäiset suomalaiskääntäjät joutuivat kuitenkin monilla tavoin pioneeri-työhön, jossa kokemuksesta olisi ollut apua. Virat täytettiin vähitellen, joten väkeä oli alussa vähän eikä laadunvalvontaan riittänyt resursseja; myös alihankintasuhteet olivat järjestäytymättömiä (ks. myös Vuorinen 2001, alaviite 19). Nämä käynnistysvaiheen käytännön ongelmat on pääosin pystytty ratkaisemaan, ja viimeaikaiset huomiot käännösten laadusta viittaavat tason parantumiseen (ks. esim. Hiidenmaa 2003: 188).

Kaikkein suurin laatuongelmia aiheuttanut tekijä liittyi kuitenkin nähdäkseen alkuvaiheessa valittuihin käännösstrategioihin. Jo ennen jäsenyyttä aloitettu käännöstoiminta Helsingin käännösyksikössä keskittyi aluksi yksinomaan lain-säädäntöön ja oli hyvin juristivetoista. Sekä tekstilaji että toimintakulttuuri synnyttivät käännöstävän, jossa alkuteksti ohjasi vahvasti käännöksen rakenteita ja muotoilua. Kun suomen kääntäminen jäsenyyden myötä vakiintui osaksi toimielinten arkea, käännöstapa jäi ehkä elämään ja laajeni myös muihin tekstilajeihin. Ehkä tekstitason vieraannuttavuuden vastapainoksi valittiin hyvin kotouttava termipolitiikka, jossa lainasanojen sijaan suosittiin kotoperäisiä ilmauksia (esim. *kertomus* eikä *raportti*, *vuoropuhelu* eikä *dialogi*, *yhteensovittaminen* eikä *koordinointi*). Yhtiökotouttamisen vaikutus oli lukijan kannalta vieraannuttava (Koskinen 2000). Lukijat olivat kuitenkin toissijaisia: käännösstrategia oli – ja on – hyvin lähdekulttuuripainotteinen. Sama koskee EU-viestintää laajemmin. Suuri organisaatio on helposti viestinnässään arrogantti ja itseään korostava. Myös komissio vasta opettelee viestinnässään muiden kuuntelemista ja on taipuvainen omimaan tähtipelaajan roolin (ks. Koskinen 2004) ja viestimään muille ylhäältä päin.

Kääntäjät tunnistivat kyllä tekstien ongelmat, mutta suuren instituution rattaissa (ks. Vuorinen 2001) yksittäisen kääntäjän vaikutusmahdollisuudet ovat pieniä.

Mitä enemmän käännoismassaa syntyi, sitä vaikeammaksi tuli vaihtaa suuntaa. EU-tekstit nivoutuvat toisiinsa ja rakentuvat toistensa päälle. Kukin teksti on täynnä viittauksia muihin teksteihin. Käännöstoiminta on myös koordinoitava useiden, eri toimipisteissä mm. Brysselissä ja Luxemburgissa olevien kääntäjien kesken, eikä sovituista muotoiluista ja termeistä voi lähteä lipsumaan.

Vuosikymmenen aikana käännösstrategian terävimmät särmät ovat hioutuneet: lainsäädännön käännöstä ei automaattisesti noudateta muissa tekstilajeissa, termien kotoperäisyysvaatimuksesta joustetaan luovasti, eivätkä kielen rakenteet ja virkerajat ole enää pyhiä. Viimeaikaisia käännöksiä lukiessa syntyvä vieraantumisen tunne (ks. Koskinen, tulossa) syntyy pikemminkin korkean abstraktiotason, raskaiden rakenteiden ja sisäpiirille suunnatun puheen vuoksi (jotka ovat tuttuja myös kotoperäisestä virkakielestä). (Ks. myös Koskinen 2004.)

Kritiikin väheneminen voi osin johtua myös tottumisesta ja turtumisesta aluksi vieraana pidettyihin ilmaisuihin. Käsitteet ja ilmaisutavat valuvat asiakirjoista muihin teksteihin. Esimerkiksi alun perin direktiiviin laadittu muotoilu voi sellaisenaan siirtyä lehdistötiedotteeseen ja siitä ehkä suomalaisten toimittajien artikkeleihin. Yksittäisenä esimerkkinä voisi mainita vaikkapa sanan *politiikka*, joka vakiintui käännöksissä nopeasti tarkoittamaan EU:n eri toiminta-aloja (vrt. engl. *policy*) ja jota usein käytettiin monikollisena (”EU:n politiikat”). Aluksi oudolta tuntunut käytäntö on nykyään suomenkielisissä teksteissä yleinen, ja monikkoa käytetään luontevasti (esim. Hiidenmaa 2003:182). Mielenkiintoista onkin huomata, että Suomen puheenjohtajuuskauden suomenkielisillä sivuilla politiikkojen monikollisesta käytöstä on puolestaan luovuttu, ja tilalla on *politiikka-alat*.

Kääntäjät työyhteisön osana

Suomen liittymisen aikaan komission käännöstoiminasta vastasi käännöspalvelu (Service de Traduction eli SdT). Hallintorakennetta kuitenkin uudistettiin vuonna 2002, ja käännöspalvelu kohotettiin omaksi pääosastokseen (Directorate General of Translation eli DGT) ja tulkkaus omaansa. Kunkin toimielimen kääntäjät ovat EU-virkamiehiä, joilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin. Aiemmin kieliammattilaisille oli virkahierarkiassa oma LA-kategoriansa, kun taas muut korkeakoulututkinnon suorittaneet virkamiehet olivat A-virkamiehiä. Uudistuksessa erillisestä luokasta luovuttiin, ja kääntäjät ja tulkit ovat nykyään A-virkamiehiä. Uudistukset näyttävät siis viestivän kasvavaa arvostusta ja näkyvämpää statusta.

Kääntäjien arjessa suhde työyhteisöön näyttää kuitenkin kompleksiselta. Kesällä 2004 tein ryhmähaastatteluita komission suomalaisten kääntäjien joukossa. Niistä välittyvä kuva kertoo näkymättömyydestä, palautteen puuttumisesta ja

erillisyyden tunteesta suhteessa niihin prosesseihin, joissa käännöksiä tehdään (Koskinen tulossa). Kääntäjät kokevat, etteivät he juurikaan voi vaikuttaa teksteihin. Vakiintuneet käytännöt, juridisesti sitovat tekstilajit, monien kielten yhteensovittaminen ja suoran keskusteluyhteyden puuttuminen tilaajaan muodostavat ankarat reunaehdot, joiden sisällä kääntäjä kokee saavansa vain vähän liikkumatilaa. Irrallisuuden tunteelle on luonnollinen selityksensä myös maantieteellisesti: kääntäjät on sijoitettu omiin yksiköihinsä, eivätkä he ole tekemisissä käännösten kirjoittajien, tilaajien tai lukijoiden kanssa. Hyvin monet kääntäjät (ja kaikki uusien kielten kääntäjät) työskentelevät Luxemburgissa, muut virkamiehet pääosin Brysselissä. Brysselin kääntäjät ovat muuttaneet uusin toimitiloihin kaupungin laitamille. Vaikka kääntäjät ovat talon sisällä, ”talo” on niin suuri ja hajasijoitettu, etteivät he arjessaan juuri kohtaa alkutekstien kirjoittajia tai käännöstensä lukijoita.

Virtuaalistuva maailmamme

Suomen EU-jäsenyys ajoittuu vuosikymmenen ajanjaksolle, jonka aikana tietotekniikka ja informaationsiirto ovat mullistuneet. Komission käännöspalvelu on ollut kääntäjän teknisten apuvälineiden kehityksen ja käyttöönoton etulinjassa, ja kääntäjillä oli jo vuonna 1995 apunaan lukuisia tietokantoja, hakukoneita ja konekäännösohjelma *Systran*. Vuonna 1996 saatiin ensimmäiset käännösmuistiohjelmat kokeiltaviksi. Tekninen kehitys on siitä huolimatta muuttanut kääntäjien työtä merkittävästi. Käännösmuistit ovat nyt yleisesti käytössä. Ne ovat helpottaneet ja nopeuttaneet rutiinitekstien kääntämistä, vähentäneet termien etsintään kuluva-aikaa ja auttaneet yhdenmukaistamaan toistuvia ilmauksia, mutta ne myös pirstovat tekstin segmenteiksi, jolloin tekstin sisäinen logiikka voi kärsiä. Kääntäjän työ on tietotekniikan kehityksen myötä viime vuosina myös saanut ”sihteerinomaisia piirteitä”, kuten ryhmähaastattelun osanottaja totesi.

Selkeä muutos on virtuaalisen maailman avautuminen. Alkuvuosina kääntäjillä oli lupa ja mahdollisuus surffata vain komission omassa intranetissä, nykykääntäjät eivät voisi kuvitellakaan työskentelevänsä ilman nettiyhteyttä. Maailman virtuaalistuminen onkin tuottanut yllättävän muutoksen: 1990-luvun puoliväliin verrattuna näyttävät Luxemburgissa asuvien suomalaisten kääntäjien yhteydet Suomeen pikemmin tiivistyneen kuin löystyneen. Helsingin Sanomien ja muiden suomalaisten päivä- ja iltapäivälehtien verkkosivuja luetaan ahkerasti; paikallisia lehtiä sen sijaan harva seuraa. Osa suomalaisista TV-kanavistakin näkyy nykyään satelliitin kautta. Virtuaalisten yhteyksien lisäksi myös konkreettiset yhteydet kotimaahan ovat helpottuneet: enää ei tarvita välilaskuja ja jatkolentoja, vaan halpalentoyhtiö tarjoaa edullisia suoria lentoja Frankfurtista Suomeen.

Enemmän, nopeammin, halvemmalla

Hallinnon tuottavuusohjelmat ovat arkipäivää niin kansallisissa kuin kansainvälisissäkin organisaatioissa. Toimintojen virtaviivaistaminen on tuonut tehokkuuspuheen vahvasti keskiöön myös komission käännöstoiminnassa. Laajentumisen myötä mukaan tulleiden uusien kielten integroiminen kieliohjelmaan herätti jo etukäteen paljon keskustelua, ja julkisuudessa esitettiin usein, että 20 kielen yhteiselo on sekä organisatorisesti mahdotonta että kustannuksiltaan liian kallista. Viime vuosina kääntämisen pääosasto onkin panostanut voimallisesti toimenpiteisiin, joiden avulla se on pyrkinyt osoittamaan nämä väitteet vääriksi.

Kääntäjien arkipäivässä ne ovat näkyneet monella tapaa. Laajentumisvaiheessa, kun uusien kielten kääntäjien rekrytointi oli vielä kesken, sovellettiin tiukkaa priorisointiohjelmaa, jolla rajoitettiin kaikille kielille käännettävien asiakirjojen määrää ja pituutta (Lönnroth 2005: 31). Ohjelma vähensi merkittävästi myös vanhojen pienten kielten käännösmääriä ja aiheutti hämmentävää joutilaisuutta talon sisällä ja freelancereiden alityöllistymistä kotimaissa, kun entistä suurempi osa teksteistä pystyttiin kääntämään talossa. Työntekijöiden henkilökohtaista suoriutumista alettiin samaan aikaan mitata entistä tarkemmin, ja aiemmin virkaikään sidottu palkkakehitys on nyt sidoksissa mm. kunkin kääntämiin sivumääriin. Tuottavuusohjelman kannustavuus ei ole paras mahdollinen: monet tutkimistani kääntäjistä nimesivät sen suurimmaksi työviihtyvyyttään vähentäväksi tekijäksi ja pitivät sitä hyvin epämotivoivana ja vastenmielisenä. Vahva osoitus ohjelman ongelmallisuudesta on minusta sekin, että vaikka sain tutkimusvierailullani olla mukana kaikessa yksikön muussa toiminnassa, minua pyydettiin poistumaan viikkopalaverista siksi aikaa, kun henkilökunta käsitteli henkilökohtaiseen pisteytykseen liittyviä kysymyksiä.

Ajan henki, jolle tärkeintä on saada kaikki nopeasti ja halvalla, on virkamieskääntäjille tyly. Heidän valttikorttejaan voisivat olla laatu, kokemus ja asiantuntemus, mutta juuri niistä tämä aika ei ole halukas maksamaan. Sama kehitys näkyy vielä rajummin freelancereiden kohdalla (ks. Jarmo Nousiaisen haastattelu tässä raportissa, s. 16): komission freelance-järjestelmä on rakennettu *estämään* pitkäikäisten ja henkilökohtaisten kääntäjäkontaktien syntyminen, ja jatkuva hintakilpailu saa kokeneet kääntäjät hakemaan muita toimeksiantajia. Virkamieskääntäjien olisi löydettävä ne argumentit, joilla he perustelevat oman olemassaolonsa. Muutoin saattaa käydä niin, että yhä suurempi osa käännöstoista siirtyy freelance-markkinoille (esimerkiksi YK:n käännöspalveluiden ulkoistamissuunnitelmista on jo julkisuudessa puhuttu). Komission puolestaan olisi viisasta pohtia, mitä vaikutusta käännöstoiminnalla on EU:n kuvaan kansalaisten silmissä. Juuri nyt viestintä on yksi Euroopan unionin ydinkysymyksistä, ja sitä on pohdittu lukuisissa

asiakirjoissa (ks. esim. Euroopan komissio 2005 ja 2006). Kääntämistä ja tulkkausta niissä ei kuitenkaan käsitellä edes sivuhuomautuksen vertaa. Se on hämmästyttävää: monikansallinen organisaatio, joka viestii 20 kielellä ja pääosin kääntäjien ja tulkkien välityksellä, unohtaa heidät kokonaan viestintästrategioissaan.

Lähteet

- Euroopan komissio 2005 = *Komission tiedonanto: Komission panos EU:n tulevaisuutta koskevaan pohdintaan, ”K-suunnitelma”: kansanvalta, kuunteleminen ja keskustelu*. KOM(2005) 494 lopullinen.
- Euroopan komissio 2006 = *Valkoinen kirja Eurooppalaisesta viestintäpolitiikasta*, KOM(2006) 35 lopullinen.
- Hiidenmaa, Pirjo 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- Karvonen, Pirjo 1996: Suomi eurooppalaisessa kieliyhteisössä. Opetusministeriön koulu- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 42. Helsinki: Opetusministeriö.
- Koskinen, Kaisa 2000: *Institutional Illusions. Translating in the EU Commission*. The Translator Vol 6, No 1, 2000, 49–65.
- Koskinen, Kaisa 2004: *Ihmisestä kansalaiseksi, sydäimestä etusijalle – intersubjektuuden siirtymät EU-tekstien laatimisprosessissa*. Teoksessa: Koskela, Merja & Pilke, Nina (toim.) *Erikoiskielet ja käännösteoria*, VAKKI-symposium 31. Vaasa: Vaasan yliopisto, 117–128.
- Koskinen, Kaisa (tulossa): *Translating Institutions An Ethnographic Approach*. St. Jerome, Manchester.
- Lönnroth, Juhani 2005: *How to ensure total quality in a changing translation market – a European approach*. Teoksessa: Leena Salmi & Kaisa Koskinen (toim.) *Proceedings of the XVII World Congress, International Federation of Translators*. Tampere, 30–34.
- Vuorinen, Erkki 2001: *Kielitoisintoja Euroopasta – EU-kääntämisen erityispiirteitä*. Teoksessa: Pirjo Mäkinen & Riitta Oittinen (toim.) *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press, 109–130.

Summary

Kaisa Koskinen

This article provides an overview of how Finnish translation in the European Union institutions, the European Commission in particular, has evolved during the past ten years. It looks at how we have dealt with the newly won status of Finnish as an international language, how translation strategies have developed, how the (Finnish) translators perceive their role within the institution – and how they are perceived by others. It also discusses the effects of computerization and the increasing demands for efficiency and productivity in administration.

Finland's entry into the European Union 1995 propelled the Finnish language into a status of an international language. Language and translation policies needed to be decided on a very pragmatic level: how to recruit translators and interpreters; what translation strategies to adopt; whether the Finnish politicians were to use their own language or a lingua franca, typically English. These questions still remain. Now that many translators have worked in the EU institutions for a decade, translation activity has been “normalized”, but there seems to be room for improvement. In interviews I found that the Finnish translators feel like “a necessary evil”, and they are both mentally and physically detached from the drafting processes and their role is often forgotten. This can easily be verified in recent high-level texts concerning the EU's democratic deficit and lack of popular support: in these documents, communication has a central role, but translators and interpreters are not even mentioned although it is mainly through them that the EU communicates.

FREELANCERIN VUOSIKYMMEN

Kaisa Koskinen – Inkaliisa Vihonen

Freelancekääntäminen on lisääntynyt Euroopan unionissa viime vuosikymmeninä. Kun EU-komission teksteistä käännettiin ulkopuolisilla freelancereilla vuonna 1997 reilut 16 prosenttia, oli vastaava luku vuonna 2004 jo 23 prosenttia. Erityisesti lukua on kasvattanut vuoden 2004 laajentuminen. Markkinoiden avautuminen on myös siirtänyt freelancekääntämistä uusiin jäsenmaihiin, joissa kustannukset ovat pienemmät. Pidempään mukana olleet freelancekääntäjät ovat havainneet muutoksen hintojen romahduksena, jolloin sivuhinnat ovat laskeneet jopa puoleen aiemmasta.

Jarmo Nousiainen on työskennellyt EU-käännösten parissa ensin muutaman vuoden Euroopan komission virkakääntäjänä Brysselissä ja sittemmin EU:n tarjouskilpailun läpäisseenä freelancekääntäjänä. Jarmo arvioi EU:n freelancekääntämisen muuttuneen paljon omista alkuajoistaan.

Ihmiskontaktista virtuaaliyhteyteen

Erityisesti ovat muuttuneet suhteet freelancerin ja toimeksiantajan välillä. Jarmo arvelee, että komissiossa on ilmeisen tietoisesti haluttu katkaista suora yhteys freelancerin ja toimeksiantajan välillä. Aiemmin töitä tarjottiin ja asioita hoidettiin puhelimitse ja sähköpostitse. Nyt kaikki hoituu Internetissä komission *eXtra*-portaalin kautta. Portaalin kautta lähetetään freelancekääntäjien ranking-listan kärjessä oleville kääntäjille sähköposti, jossa kehoitetaan käymään portaalin sivustolla tutustumassa tarjolla olevaan käännökseen ja ilmaisemaan mahdollinen kiinnostuksensa usein muutaman tunnin sisällä sähköpostin vastaanottamisesta. Toiminnan tehostamisen ohella Jarmo arvelee syyksi suoran kontaktin välttämiseen sen, että komission freelanceyhteyshenkilöiltä haluttiin poistaa valta valita kulloisellekin tekstille kääntäjä eli mahdollisuus suosia tuttua kääntäjää.

Ohjeistus tyrehtynyt

Ohjeistuksessa on samoin tapahtunut Jarmon mukaan muutoksia. Alkuvuosina komission käännöspalvelun suomen kielen koordinaattori lähetti säännöllisesti ohjeita freelancereille, nyt niitä ei ole tullut aikoihin. Varmaa syytä Jarmo ei muutokseen tiedä, mutta arvelee, että syynä ohjeistuksen vähenemiseen saattaisivat olla henkilövaihdokset komission suomen kielen käännösorganisaatiossa, kesällä 2004 laajentumisen johdosta alkanut poikkeuskausi käännöstoiminnassa tai kenties se, että tekstejä ei haluta enää säännellä yhtä tiukasti kuin aiemmin. Jarmo kuitenkin toteaa, että säädöstekstit ovat yhä tietysti tiukemmin säänneltyjä kuin muut tekstilajit, mutta niiden kääntämisen hoitavatkin komission omat kääntäjät.

Tulevaisuuden haasteet

Tulevaisuuden haasteita EU:n freelancekääntämiselle pohtiessaan Jarmo toteaa, etteivät hinnat voi enää laskea nykyisestä. Hän mainitsee, ettei käännöstoimiston EU:lta saamasta sivupalkkiosta jää kääntäjille paljon mitään, sillä toimisto haluaa itselleen jonkinlaisen voittomarginaalin. Lisäksi toimisto yrittää nipistää freelancerille maksettavasta palkkiosta vielä käännösmuistista löytyvät osumat. Käännösmuistiohjelmat ovat erinomaisia apuvälineitä, mutta toimeksiantajien olisi hyvä muistaa, että jonkun – siis ihmisen – on aina käytävä läpi ohjelman tarjoamat jo olemassa olevat käännökset. Eihän kääntäjä yleensä voi niitä noin vain hyväksyä, Jarmo toteaa.

Jarmon mielestä asiallisempien hintojen lisäksi EU-toimielinten houkuttelevuutta lisäisivät inhimilliset kontaktit, kuten töiden tarjoaminen, palautteen antaminen töistä ja ohjeistus ihmisvoimin eikä koneellisesti.

SUOMI JA MONIKIELINEN EUROOPAN UNIONI

Marianna Sunnari

Englannin kääntäminen ja tulkkaus, Turun yliopisto

Monikielinen maailma

Maailmamme on vahvasti monikielinen. Anhavan (1998: 11) mukaan maailmassa on nykyisin käytössä 5 000–6 000 kieltä ja Euroopassakin 200–300 kieltä eli kolmisen prosentin kaikista maailman kielistä. Johansson ja Pyykkö (2005: 10) huomauttavat, että vaikka Euroopan maiden kielitilannetta luonnehtii virallisesti lailla määritelty yksikielisyys, käytännössä sitä leimaa monikielisyys. Tavномаisten sanakirjamääritelmien mukaan *monikielinen* tarkoittaa samaa kuin 'useaa kieltä puhuva' tai 'jossa puhutaan tai käytetään useita kieliä' (*Suomen kielen perussanakirja* 1992). Näissä määritelmissä painottuu kielen tehtävä viestintävälineenä, mutta monikielisyyteen liittyy myös paljon muuta. Kieli vaikuttaa ihmisten elämään laajasti: kieli on ryhmätunnus ja kansalliskulttuurin symboli, ja samalla se on myös keskeinen osa ihmisen identiteettiä (ks. esimerkiksi Kramsch 1998). Suurin osa maailman kielistä on pieniä kieliä, joiden puhujia on muutamasta sadasta muutamaan tuhanteen. On kuitenkin yleisesti tunnettua, ettei kielen säilymistä kuitenkaan ratkaise sen koko, vaan olennaista on kielen käyttäminen ja yhteys omaan kulttuuriin (Anhava 1998: 228; Hiidenmaa 2003: 54–64). Kielten säilyminen nykyaikaisessa yhteiskunnassa edellyttää siis sitä, että niitä puhutaan ja kirjoitetaan mahdollisimman monenlaisissa yhteyksissä.

Kansainvälisessä toiminnassa voidaan yhteistyöhön valita yksi kieli tai sopia usean kielen käytöstä. Kansainvälisten suhteiden hoitoa hallitsi pitkään ranska, josta oli tullut diplomatian kieli jo kolmikymmenvuotisen sodan päätyttyä Westfalenin rauhaan vuonna 1648. Yksikielisyys ja ranskan valta-asema alkoivat heiketä vasta 1900-luvun alussa, ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Käännekohdan muodosti Pariisin rauhankonferenssi vuonna 1919, jossa englantia otettiin ranskan rinnalle toiseksi viralliseksi kieleksi muun muassa Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonin ja Britannian pääministeri David Lloyd Georgen vaatimuksesta. Ranska ja englantia hyväksyttiin myös niiden kolmen kansainvälisen järjestön virallisiksi kieliksi, jotka perustettiin Versaillesin rauhansopimuksen nojalla: Kansainliiton (1920–1946) tehtäviä olivat sen peruskirjan mukaan

aseidenriisunnan aikaansaaminen sekä kansainvälisten riitojen rauhanomainen selvittely, ja sen pääelimiksi tulivat Genevessä toimivat yleiskokous, neuvosto ja sihteeristö. Kansainliiton järjestelmään kuulunut Pysyvä kansainvälinen tuomioistuin (vuodesta 1945 YK:n organisaation osa) sai kotipaikakseen Haagin, ja Kansainliiton itsenäiseksi rinnakkaisjärjestöksi perustettu Kansainvälinen työjärjestö ILO (vuodesta 1946 YK:n erityisjärjestö) sijoitettiin Geneveen.

Useampaa kuin yhtä kieltä käytettäessä tarvitaan tulkkausta. Pariisin kaksikieliset rauhanneuvottelut käytiin *konsekutiivi-* eli peräkkäistulkkauksen avulla, ja se vakiinnutti asemansa kolmen edellä mainitun, tuolloin kaksikielisen järjestön toiminnassa. *Simultaani-* eli samanaikaistulkkausta käytettiin jonkin verran jo 1920-luvun lopulla Kansainliitossa sekä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n kokouksissa, mutta läpimurtonsa se teki vasta Nürnbergin sotasyllisyysoikeudenkäynneissä 1945–1946, joiden kielinä olivat englantia, ranska, saksa ja venäjä (Gaiba 1998). Vuonna 1945 perustetun YK:n virallisia kieliä oli aluksi neljä (englantia, kiina, ranska ja venäjä), ja kokouksissa käytettiin aluksi vain konsekutiivitulkkausta. Järjestely vei kuitenkin valtavasti aikaa: jos yksi edustaja esitti puolen tunnin puheenvuoron venäjäksi, sen tulkkaus pelkästään englanttiin ja ranskaan vei yhden tunnin. Nürnbergin kokemusten rohkaisemana YK:ssa kehitettiin simultaanitulkkausta onnistuneesti syksyllä 1946 ja 1947, minkä jälkeen tämä tulkkaustapa otettiin vähitellen käyttöön maailmanjärjestön kaikissa kokouksissa (Baigorri-Jalón 2000, Saksa 2004: 148).

Monikielinen Euroopan unioni

Nykyisin eri alojen kansainvälinen yhteistyö on pitkälti monikielistä. Euroopan unioni on kuitenkin maailman ainoa kansainvälinen järjestö, jonka kaikkien jäsenvaltioiden kielet ovat virallisia kieliä. Miksi Euroopan unionissa käytetään niin monia kieliä, kun muut, jäsenmäärältään suuremmat järjestöt selviävät pienemmällä valikoimalla? Esimerkiksi YK:ssa virallisia työkieliä on nykyään kuusi (arabia, englantia, espanja, kiina, ranska, venäjä); Euroopan neuvostossa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa, OECD:ssa ja NATO:ssa kaksi (englantia ja ranska). Euroopan unionin kielijärjestelyjen perusteluna on se, että EU on ainoa kansainvälinen järjestö, jossa säädetään jäsenvaltioita ja niiden kansalaisia suoraan sitovia lakeja.

Unionin monikielisyyspolitiikkakin pohjautuu yhteisön lainsäädäntöön. Ensimmäisessä perussopimuksessa, Pariisin sopimuksessa, jolla perustettiin Euroopan hiili- ja teräsyhteisö vuonna 1951, ei tosin vielä mainittu monikielisyyttä, ja sen teksti oli todistusvoimainen vain ranskan kielellä. Kieleen liittyvät asiat ja monikielisyyspolitiikka eivät myöskään nousseet esiin Rooman sopimuksissa, joilla perustettiin Euroopan talousyhteisö ja Euroopan atomienergiayhteisö vuonna

1957. Talousyhteisön perustamissopimuksen artiklassa 217 todetaan vain lyhyesti, että yhteisön toimielinten kieliä koskevista säännöistä määrää neuvosto, jonka tulee tehdä päätöksensä yksimielisesti. Nämä kaksi perussopimusta oli kuitenkin jo laadittu silloisen kuuden jäsenmaan neljällä kielellä, ja ne kaikki olivat yhtä todistusvoimaisia (Euroopan talousyhteisö 1957). Kun Rooman sopimukset olivat tulleet voimaan, ministerineuvosto antoi ensimmäisen asetuksensa, jossa kielikäytäntöä täsmennettiin. Neuvoston asetuksessa N:o 1 yhteisön virallisiksi kieliksi vahvistettiin silloisten jäsenvaltioiden Alankomaiden, Belgian, Italian, Luxemburgin, Ranskan ja Saksan viralliset kielet hollanti, italia, ranska ja saksa. Asetuksessa säädetään myös, että jäsenvaltiot päättävät, mitkä ovat toimielinten virallisia kieliä ja työkieliä (Euroopan talousyhteisö 1957).

EU:n monikielisuuden periaatetta vahvistaa myös se, että asetuksen N:o 1 toisessa artiklassa mainittu unionin kansalaisten oikeus kirjoittaa toimielimille ja saada niiltä vastaus lähettäjän valitsemalla kielellä on myöhemmin sisällytetty perussopimukseen eli Amsterdamin sopimuksen (hyväksytty 1997 ja tullut voimaan 1999) artiklaan 21. Lisäksi Amsterdamin sopimuksessa säädetään, että unionin kansalaisella on oikeus tutustua Euroopan parlamentin, neuvoston ja komission asiakirjoihin (Euroopan unioni 1999). Toisaalta – kuten muun muassa Lindstedt (2005: 49) toteaa – EU:n kielipolitiikkaa ei ole tarkasteltu periaatteellisella tasolla uudelleen kertaakaan asetuksen N:o 1 antamisen jälkeen, eikä siitä keskusteltu erityisemmin EU:n uutta perustuslakia valmisteltaessa. Perustuslaki, joka hyväksyttiin kesäkuussa 2004 mutta joka ei tätä kirjoitettaessa vielä ole tullut voimaan, on kuitenkin olemassa kaikilla virallisilla kielillä. Sen teksti sisältää maininnan siitä, että kansalaisilla on oikeus unionin kanssa asioidessaan käyttää valitsemaansa perustuslain kieltä ja saada vastaus samalla kielellä. Erikseen mainitaan myös, että unioni kunnioittaa kulttuurista uskonnollista ja kielellistä monimuotoisuutta sekä että kansalaisilla on tietyin edellytyksin oikeus tutustua unionin asiakirjoihin. (Euroopan unioni 2004)

Kielten yhdenvertaisuus EU:ssa

Asetuksen N:o 1 asiasisältö on siis pysynyt ennallaan, vaikka jäsenvaltioiden ja virallisten kielten lukumäärä on kuluneiden 50 vuoden aikana moninkertaistunut perustamisvaiheesta. Laajenemisen yhteydessä asetusta on aina muutettu niin, että virallisten kielten luetteloon on sisällytetty myös uusien jäsenvaltioiden kielet. EU:n kielipolitiikkaan liittyy niin ikään periaate, jonka mukaan jäsenvaltiot, joissa on kaksi tai useampia virallisia kieliä, määräävät näiden kielten keskinäisestä käytöstä ja keskinäisestä suhteesta kansallisen lainsäädäntönsä perusteella. Esimerkiksi Suomen molemmat viralliset kielet suomi ja ruotsi ovat myös EU:n virallisia kieliä, ja eri toimielinten ruotsin kielen käännösyksiköt palvelevat myös

suomenruotsalaisia. Sen sijaan Irlannin toinen kieli iiri hyväksyttiin neuvostossa viralliseksi kieleksi vasta kesällä 2005, ja se tulee käyttöön muiden kielten rinnalle vuoden 2007 alussa. Tätä ennen oli perussopimukset ja muut valtiosopimukset kuitenkin laadittu erityissopimuksella myös iiriksi. Neuvoston päätelmien 2005/C 148/01 (Euroopan unionin neuvosto 2005) mukaan kansalaiset voivat lisäksi käyttää EU:n kanssa asioidessaan myös jäsenvaltioiden perustuslaeissa mainittuja kieliä sekä niiden alueella tai muuten kansalliskielinä käytettyjä kieliä, kuten katalaania tai baskia. Alueellisia kieliä ei kuitenkaan voi käyttää virallisina kokouskielinä.

Euroopan unionin kielipolitiikan pääperiaatteena on jäsenvaltioiden virallisten kielten yhdenvertaisuus, koska tavoitteena oli alusta alkaen yhteisö, jossa ei tehdä pelkästään perinteistä hallitustenvälistä yhteistyötä vaan jonka toimintaan osallistuvat myös kansalaiset omalla kielellään. Käytännössä kielellisen tasa-arvon toteutuminen taataan kääntämisen ja tulkkauksen avulla, vaikkei näitä toimintoja mainitakaan erikseen missään perussopimusten kohdassa. Asetuksessa N:o 1 esimerkiksi todetaan, että asetukset ja muut yleisesti sovellettavat säännökset sekä tietyt asiakirjat *laaditaan* virallisilla kielillä. Tämä sanamuoto on tietenkin looginen seuraus siitä periaatteesta, että kaikki EU:n viralliset kielet ovat keskenään yhdenvertaisia, jolloin esimerkiksi ranskankielinen asiakirja ei voi olla pätevämpi kuin suomen- tai hollanninkielinen eikä yksi kieli tai kulttuuri voi olla toista arvokkaampi. Tästä syystä mitään tekstiä ei nimetä alkutekstiksi, vaan puhutaan *pohjatekstistä*. Asiakirjojen erikieliset versiot ovat viralliselta nimeltään *toisintoja* eli rinnakkaistekstejä, jotka ovat keskenään yhtä päteviä ja todistusvoimaisia.

Euroopan unionin kielikäytäntöjä koskevien määräysten taustalla ovat siis demokratian ja yhdenvertaisuuden periaatteet: kaikkien kansalaisten tulee voida ymmärtää, mitä unionissa tapahtuu, ja saada siitä tietoa. Demokraattinen päätöksenteko edellyttää avoimuutta, eikä kansalaisia voi vaatia noudattamaan sellaisia lakeja ja määräyksiä, jotka on esitetty vieraalla kielellä. Ihmiset haluavat, että Euroopan unionissa puhutaan ja kuullaan heidän omaa kieltään. Yhdenvertaisuus tarkoittaa myös oikeutta käyttää omaa kieltä, olipa kyseessä yksittäisen kansalaisen kantelu Euroopan oikeusasiamiehelle tai EU:n huippukokoukseen osallistuvan presidentin tai ulkoministerin puheenvuoro. Lisäksi kaikki merkittävä tieto tulee kansalaisten saataville kaikilla virallisilla kielillä. Tämä puolestaan liittyy vielä laajempaan periaatteeseen, joka on mainittu erikseen Amsterdamin sopimuksen artikkelissa 6: ”Euroopan unioni kunnioittaa jäsenvaltioiden kansallista identiteettiä.” Kun kieli on olennainen osa tätä identiteettiä, kielellisen monimuotoisuuden kunnioittaminen on välttämätöntä. Unionin toiminnassa sana ”monikielinen” tarkoittaakin paljon laajempaa asiaa kuin edellä esitetty sanakirjamäärittelmä. EU:n monikielisyyteen liittyy olennaisesti kaikkien virallisten kielten ja niiden käyttäjien tasa-arvo sekä vähemmistökielten kunnioittaminen.

Kääntäjät ja tulkit monikielisuuden mahdollistajina

Tarkastelen seuraavassa, miten tulkkaus mahdollistaa monikielisen toiminnan EU:ssa. Kääntämistähän käsitellään muun muassa Koskisen artikkelissa. Euroopan komissiolla, Euroopan parlamentilla ja Euroopan yhteisön tuomioistuimella on omat tulkkauspalvelunsa, joissa järjestetään päivittäin tulkkaus kymmeniin kokouksiin. Niissä on enimmillään mukana kaikkien virallisten kielten puhujia ja kuuntelijoita. Vuoden 1995 alussa, jolloin Suomesta tuli EU:n jäsen, virallisia kieliä oli 11 (englanti, espanja, hollanti, italia, kreikka, portugali, ranska, ruotsi, saksa, suomi, tanska), ja 1.5.2004 mukaan tuli 9 uutta kieltä (latvia, liettua, malta, puola, slovakia, slovenia, tšekki, unkarin ja viro). Mikäli seuraava laajeneminen toteutuu nykysuunnitelmien mukaan, 1.1.2007 virallisiksi kieliksi tulevat (aiemmin mainitun iirin lisäksi) myös bulgaria ja romanian, jolloin virallisia kieliä olisi yhteensä 23.

Tätä kirjoitettaessa EU-kokousten kielijärjestelyjen pääsääntönä on, että Eurooppa-neuvostossa, ministerineuvoston kokouksissa sekä parlamentin, talous- ja sosiaalikomitean ja alueiden komitean täysistunnoissa on käytössä aina *symmetrinen* järjestely 20–20 eli tulkkaus kaikista kielistä kaikkiin kieliin, kun taas mm. virkamiesten ja asiantuntijatyöryhmien kokouksissa tulkkauskielten määrä vaihtelee tarpeen ja resurssien mukaan. Tällöin kyseessä on supistettu, *epäsymmetrinen* järjestely, jossa voi puhua useampia kieliä kuin kuunnella. Järjestely 20–3 esimerkiksi tarkoittaa, että kaikki osanottajat saavat puhua omaa kieltään, mutta puhe tulkataan vain kolmeen kieleen, useimmiten englantiin, ranskaan ja saksaan (SCIC 2003).

Käytännössä osa virallisista kielistä on käytössä muita vähemmän. Jos tarkastellaan jäsenvaltion poliittista painoarvoa ja kielten puhujien määrää, unionin kielten voidaan sanoa jakautuvat suuriin ja pieniin kieliin: puhujamäärien mukaan suurimmat kielet ovat saksa, ranska, englanti ja italia; keskisuuria kieliä puolestaan ovat espanja ja puola. EU:n sisäisessä viestinnässä kielten lukumäärän sekä mahdollisuuden käyttää tiettyä kieltä ja saada tulkkausta sanelevat kokousten luonne ja järjestelyissä noudatettava protokolla. Sisäinen viestintä hoidetaan pääosin englanniksi ja ranskaksi, mutta mitä julkisemmasta ja viestinnän kannalta merkittävämmästä tilanteesta on kyse, sitä varmemmin käytetään useampia kieliä. Ulkoisessa viestinnässä puolestaan toteutuu kaikkein todennäköisimmin monikielisyys (Johansson & Wiberg 2005: 33–35). Kuitenkin esimerkiksi EU:n verkkosivuilla tulee varsin nopeasti vastaan se, ettei kaikkien asiakirjojen tai ohjelmien tekstiä ole kuin englanniksi tai ranskaksi, vaikka perussivusto on laadittu kaikilla virallisilla kielillä.

Eroa kielivalinnoissa on myös toimielinten välillä: Parlamentti pyrkii tiukimmin käyttämään kaikkia kieliä tasaveroisesti, koska monikielisyys on sen demokratian kulmakivi (Moratinos Johnston 2000, 30). Ministerineuvosto ja muutamat muut elimet ottivat laajenemisen yhteydessä käyttöön järjestelmän, jossa tulkkaus on taattu vain tietyissä kokouksissa ja usein rajoitettu vain tiettyihin kieliin. Samalla tulkkauksen varaaminen siirtyi osittain jäsenvaltioiden omaan harkintaan: Kukaan jäsenvaltio sai määrärahan, jolla tulkkauksen voi tilata tiettyihin kokouksiin kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Jos määräraha ylittyy, valtuuskunta maksaa erotuksen itse; mahdollisen säästön puolestaan voi käyttää virkamiesten matkakuluihin. Uudistuksen jälkeen tulkkaus suomeen on vähentynyt, ja vain pieni osa kokouksista on sellaisia, joissa voidaan puhua kaikkia EU:n virallisia kieliä. Jos tulkkausta ei ole tarjolla, sitä vailla olevat edustajat puhuvat ja kuuntelevat useimmiten englantia. Käytännössä eri kielet joutuvat siis eriarvoiseen asemaan myös taloudellisista syistä (ks. myös Lindstedt 2005: 50–51).

Sekä tammikuun 1995 että toukokuun 2004 laajentumisen yhteydessä käytiin keskustelua myös siitä, pitäisikö virallisten kielten määrää rajoittaa (esim. Moratinos Johnston 2000). Odotettaessa Ruotsin ja Norjan mahdollista tuloa Tanskan rinnalle EU:n jäseneksi komission tulkkipalvelun edustaja Christian Heynold (1994: 17) jopa esitti, että koska skandinaavit ymmärtävät toistensa kieltä, voitaisiin heille suunnattu tulkkaus hoitaa vain yhdellä skandinaavisella kielellä. Perusteluna oli ”demokratian ja tehokkuuden yhdistäminen” (Heynold 1994: 18). Ehdotuksesta ei ilmennyt, mikä kieli olisi kolmesta mahdollisesta valittu, vai olisiko käyttöön kenties tullut jonkinlainen yhteinen ”skandinaviska”. Vielä on kuitenkin pysytty asetuksen N:o 1 periaatteessa, jonka mukaan kaikkien jäsenvaltioiden viralliset kielet ovat myös unionin virallisia kieliä. Näin ainakin valtioitten enemmistökielten puhujat ovat periaatteessa kielellisesti tasa-arvoisia, mutta kielten määrän kasvaessa periaatteen soveltaminen on muuttunut vaikeammaksi.

Tässä yhteydessä on todettava, että kielten yhdenveroisuuden periaate synnyttää osittain keinotekoisien tilanteiden, jossa eri kielten ja kulttuurien erilaiset käsitemaailmat saattavat aiheuttaa ongelmia. Miten varmistetaan, että ilmaisu tai termi tarkoittaa täsmälleen samaa asiaa kahdellakymmenellä kielellä? Lainsäädäntötyössä tällainen ongelma on perinteisesti ratkaistu sisällyttämällä asiakirjan tekstiin keskeisten termien *legaalimääritelmät*, esimerkiksi ”tässä puitepäätöksessä tarkoitetaan *etsityllä henkilöllä* henkilöä, jota eurooppalainen pidätysmääräys koskee”. Rossi (1999) toteaa, että EU:ssa sanastotyö on keskeisellä sijalla, kun halutaan vakiinnuttaa käyttöön täsmällisiä ja yksiselitteisiä käsitteitä. Usein käyttöön otetaan uudissana, joka voi olla joko kokonaan uusi termi vailla

sivumerkitysten painolastia, tai vanha sana uudessa merkityksessä. Uusien termien kehittämisen lisäksi sanastotyöllä on myös vastakkainen tehtävä: halutaan varmistaa, ettei luoda turhaa, keinoitekoista sanastoa alueille, joilla on jo olemassa vakiintuneet termit. Myös kääntäjät ja tulkit ovat aktiivisesti mukana EU:n sanastotyössä. Kuten tämänkin teoksen artikkeleista ilmenee, sanastotyön tavoitteisiin ei kaikissa suhteissa ole päästy.

Kääntämisen ja tulkkauksen yksi peruseriaate on perinteisesti ollut, että työtä tehdään vieraasta kielestä äidinkieleen. Nykyisin kuitenkin käännetään ja tulkataan onnistuneesti myös äidinkielestä vieraaseen kieleen. Esimerkiksi suomalaistulkit toimivat myös *retour*-tulkkina eli tulkkavat äidinkielestään johonkin suurempaan kieleen (englantiin, espanjaan, ranskaan tai saksaan), josta viesti sitten välittyy muihin kieliin. Myös äidinkieleen tulkattaessa saatetaan joutua turvautumaan vastaavanlaiseen järjestelyyn (ks. myös Sunnari 2004). Jos tulkkien työkielistä puuttuu esimerkiksi viro, kuunnellaan viro–englanti-tulkkauksta, mistä puheenvuoro tulkataan suomeksi. Englanti toimii tällöin *rele*- eli välittäjäkieleenä. Rele- ja retour-järjestelyn haittapuolena on pieni lisäviive ja välittäjätulkkia kuormittava kaksinkertainen vastuu – hänhän palvelee sekä kyseistä kieltä kuuntelevaa saliyleisöä että muita tulkkeja. Järjestely mahdollistaa kuitenkin kielen samanarvoisen kohtelun ja tuo kaikille tilaisuuden sekä puhua että kuunnella omaa kieltään.

Suomen kieli EU-kokouksissa

Miten Suomi osallistuu monikielisen kokouksen kulkuun – suomeksi vai jollain ”suuremmalla” kielellä? EU:hun liittymisen yhteydessä virallisen kielen asema vaikutti ainakin muutamien lehtikirjoitusten perusteella olevan Suomelle ja suomalaiselle merkittävä seikka. Viikkoa ennen virallista liittymispäivää *Helsingin Sanomat* otsikoi: ”Suomi suurkielten rinnalle” (24.12.1994) ja vajaat kaksi vuotta myöhemmin ilmestyi kirjoituksia muun muassa otsikoilla ”Suomella annettavaa eurokielelle” (9.4.1996) ja ”Suomea ei saa päästää bantukieleksi Euroopan unionissa” (23.11.1996). Suomen edustajillekin mahdollisuus oman kielen käyttöön on vaikuttanut tärkeältä. Kokouksissa, joissa suomea voi puhua ensimmäistä kertaa, kuultiin edustajiemme usein toteavan, että kyseessä oli ”historiallinen hetki”. Tulkit saivat myös kuulla, että tulkkauksen ansiosta suomalaisedustajat tuntevat ”olevansa taas ihmisiä” ja ”kuuluvansa joukkoon”, sillä ”ilman tulkkauksta sitä on kuin orpo piru”.

Syyskuun 2004 *Kääntäjä*-lehdessä, jonka teemana oli asiakkaiden näkökulma kääntämiseen ja tulkkaukseen, nousi selkeästi esiin, että kansainvälisessä yhteistyössä ei vankkakaan kielitaito korvaa täysin mahdollisuutta oman kielen käyttöön – varsinkaan, jos keskusteluissa on päästävä ”pintaa syvemmälle”.

Haastateltavat korostivat, että asioiden joustava käsittely edellyttää mahdollisuutta ilmaista asiat omalla äidinkielellä, etenkin jos kyseessä on ”terminologinen hienosäätö” ja käsitteiden tarkka rajaaminen. Käännösten ja tulkkauksen merkitystä monikielisen yhteistyön mahdollistajana pidettiin sitä suurempana, mitä vastuullisempaa työ on.

Heinäkuussa 2003 Suomen silloinen EU-komissaari Erkki Liikanen muistutti lehtihaastattelussa (*Helsingin Sanomat* 17.7.2003) EU-jäsenyydessä olevan paljolti kyse siitä, että ”maalla on EU-kokouksissa mikrofoni, nimiplakaatti ja tuoli”. Liikasen mielestä Suomen ei pitäisi ryhtyä EU:ssa ”alaviitemaaksi”, joka ilmoittaa, ettei näitä itselleen tarvitse. Tähän kokonaisuuteen tuntuisi liittyvän myös oikeus perehtyä asioihin suomenkielisistä asiakirjoista, esittää puheenvuoroja omalla kielellä ja kuunnella toisten puhetta omaan kieleen tulkattuna.

EU:n ja muiden kansainvälisten järjestöjen kielijärjestelyjen taustalla on *institutionaalinen monikielisyys* eli virallisten kielten ja työkielten tosiasiallinen asema ja käyttö toimielinten ja jäsenvaltioiden viestinnässä. Johansson ja Wiberg (2005: 29) toteavat, että kielitilanne on herkkä kysymys, joka on ollut varsin harvoin esillä EU:n virallisilla asialistoilla. Jokaisen laajentumisen yhteydessä kielitilanne on muuttunut, ja etenkin 1990-luvulla Euroopan integraatio on merkinnyt osittain myös kielellistä yhdentymisprosessia. EU:n ulkoinen viestintä jäsenvaltioiden ja kansalaisten suuntaan toteutuu edelleen kaikilla virallisilla kielillä, mutta sisäisessä viestinnässä yksilön tai ryhmän on usein valittava, mitä kieltä käyttää. Joskus oman kielen käyttäminen kuuluu kokouksen protokollaan; joskus taas asia on valmisteltu vain englanniksi, jolloin sen puhuminen vaikuttaa käytännöllisimmältä vaihtoehdolta. Englanniksi asia saatetaan valmistella myös ”varmuuden vuoksi”, jos ei ole saatu lopullista tietoa siitä, tuleeko kokoukseen suomenkielinen tulkkaus vai ei. Toisinaan valinnan mahdollisuutta ei ole, vaan vierasta kieltä on pakko käyttää, koska tulkkausta ei ole tarjolla. Valintatilanteessa oma kieli joutuu kilpailemaan vieraan kielen kanssa ja eri vaihtoehtojen edut ja haitat asettuvat vastakkain. Kun puheenvuoro välittyy muihin kieliin tulkkauksen kautta, puhujan ja kuulijoiden on voitava luottaa tulkauksen laatuun.

Tulkkauksen laatu

Konferenssitulkkauksen laatua on tutkittu useista eri näkökulmista. Tulkit itse ovat selvittäneet työnsä laatukriteerejä, ja kansainvälinen konferenssitulkkien liitto AIIC on laatinut tarkat vaatimukset sekä jäseneksi pääsylle että työn tasolle (AIIC 2006). Niitä on soveltanut myös Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto julkaisemassaan *Tulkin ammattisäännöstössä* (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2006). Ammattitaitoisen tulkkauksen tavoitteet voidaan tiivistää esimerkiksi seuraavasti:

Vaikka tulkit saattavat asettaa itselleen hieman vaihtelevia laatutavoitteita, ammattitaitoisen tulkkauksen ominaisuuksista ollaan varsin yksimielisiä. [...] Korvakuulokkeisiin välittyvän tulkkauksen pitäisi vaikuttaa samalla tavalla kuin alkuperäisviesti vaikuttaa sitä suoraan kuunteleviin. Tulkkauksen tulee välittää sama tietosisältö yhtä selkeästi ja täsmällisesti, samantyyppisellä kielellä. Kielenkäytön ja puhettavan tulee olla alkupe-
räispuheen tasoista, ellei jopa parempaa, koska olemme viestinnän ammattilaisia [...]. (*Déjean le Féal* 1990: 155; artikkelin kirjoittajan suomen-
mennos)

Laatutavoitteissa nostetaan keskeisenä esiin merkityssisällön täsmällinen ja selkeä välittyminen. Samaa pitävät tärkeänä myös tulkkauksen kuuntelijat, joiden odotuksia ja tyytyväisyyttä on selvitetty lukuisissa tutkimuksissa jo 1980-luvun lopulta lähtien (esimerkiksi Kurtz 1989, Vuorikoski 1993, Kopczynski 1994, Mosser 1995). Näiden eri tahoilla järjestettyjen asiakaskyselyjen vastauksissa mainitaan hyvän tulkkauksen ominaisuuksina toistuvasti sisällön tarkkuus ja uskollisuus lähdetekstille, sanonnan selkeys ja oikeakielisyys sekä aihealueen täsmällinen ja oikea terminologia. Samat seikat kohosivat esiin myös Donovanin (2002) selvityksessä, joka koski OECD:n kokouksiin osallistuvien odotuksia ja arvioita tulkkauksesta. Terminologian ja asiasisällön hallintaa pitivät tärkeimpänä myös suomalaiset kokousedustajat, jotka vastasivat Euroopan komission tulkkauksen ja konferenssipalvelun SCIC:n suomenkielisen tulkkauksyksikön järjestämään asiakaspalautekyselyyn touko-kesäkuussa 2005 (SCIC 2005). Joidenkin suomalaisvastaajien mukaan tulkin käyttämien termien epätarkkuus ja puutteellisuus jopa estää kuulijaa ymmärtämästä, mistä kokouksessa puhutaan, ja murentaa luottamusta tulkkaukseen.

Puhujan ja tulkin yhteistyö

Tulkkauksen laatu ei kuitenkaan riipu ainoastaan viestiä välittävän tulkin (kieli)taidosta, vaan siihen vaikuttaa myös tulkattava teksti. Lähdeteksti saattaa sisältää puutteita tai muita piirteitä, jotka estävät merkityksen siirtämistä ja vaikuttavat haitallisesti tuotokseen. Lähdetekstin kieli voi olla monitulkintaista tai abstraktia; käsitteiden käyttö saattaa olla epäjohdonmukaista, niin että samasta asiasta käytetään useita eri termejä; virkkeet ovat pitkiä ja polveilevia; asioiden väliset kytkennät jäävät epämääräisiksi; tekstissä esiintyy hankalasti avautuvia ammattislangin termejä ja lyhenteitä; oman kulttuurin käsitteitä, jotka ovat muille outoja, ei selitetä. Euroopan parlamentin täysistuntopuheenvuorojen tulkkausta tutkinut Vuorikoski (2004) havaitsi, että alkutekstin muotoilu ja esitystapa vaikuttivat selvästi tulkkauksen tarkkuuteen. Mitä tiukemmin tulkattava puhe myötäilee kirjoitetun tekstin ominaisuuksia ja mitä nopeammin se on luettu, sitä

todennäköisemmin tulkkauksen tarkkuus kärsii. Viime vuosina onkin noussut esiin näkemys, että kirjoitettujen ja puhuttujen esitysten rakennetta olisi syytä miettiä myös kääntämisen ja tulkkauksen näkökulmasta, jotta ne tavoittaisivat kansainvälisen vastaanottajakuntansa mahdollisimman hyvin. Tasavallan presidentti Tarja Halonen tiivistä asian ulkoministerinä ollessaan seuraavasti (Halonen 1998):

Minusta oli jopa outoa käyttää suomen kieltä EU:n virallisissa kokouksissa. Olin niin tottunut kansainväliseen kokouskäytäntöön, jossa me suomalaiset puhumme yleensä englantia tai pohjoismaisissa kokouksissa ruotsia. Tulkkaus ei tietysti ratkaise kaikkia ongelmia. Vaatii hyvin tiukkaa kielellistä kurinalaisuutta puhua niin selkeästi, että viesti menee perille kaikilla EU-kielillä usein kahden tai kolmenkin käännöksen jälkeen.

Vaikka suomen tulkkaus voidaan nykyisin järjestää useimmiten suoraan tai korkeintaan yhden välittäjäkielen kautta, edellä olevassa tiivistyys monikieliseen viestintään ja tulkkaukseen sisältyvien ongelmien ydin: miten saadaan tulkkaus sujumaan niin, että tilaisuuden osanottajat tuntevat viestinsä menevän perille vääristymättä ja ymmärtävät vaivatta toisiaan, vaikka he puhuvatkin eri kieliä?

Ymmärrettävyys ja avoimuus ovat EU:n viestinnän keskeisiä tavoitteita, jotka ovat erityisesti nousseet esiin äänestettäessä perustuslaista. EU-kielteisyyteen liittyy usein ajatus siitä, että ihmisten asioista päätetään jossain heidän ulottumattomissaan, ylittämättömän kuilun takana. Sanotaan, että unionin toiminta voi olla avointa vain, jos kansalaiset saavat sen kielenkäytöstä selvää. (ks. myös Vihosen ja Sajavaaran artikkelit tässä teoksessa). EU:n virkakielen selkiyttämistä on tehty toimielinten välinen sopimus jo vuonna 1998. Suomi on halunnut viedä asiaa eteenpäin, ja niinpä meillä julkaistiin jo Suomen ensimmäisen EU-puheenjohtajakauden alussa opas *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi* (Piehl & Vihonen 1999/2006), jossa on esitelty lähdetekstin laatijan ja sen toiseen kieleen välittäjän yhteistyötä sekä annettu viestin välittymistä edistäviä neuvoja. Ruotsin ulkoministeriö on julkaissut siitä ruotsinkielisen version *Tala för att tolkas – skriva för att översättas* (2001), ja suomenkielisestä oppaasta on ilmestynyt uudistettu laitos keväällä 2006, Suomen toisen EU-puheenjohtajuuskauden kynnyksellä. Samoin EU:ssa on jo pitkään ollut käynnissä alkujaan kääntäjien aloitteesta liikkeelle lähtenyt *Fight the Fog* -hanke (1998), jonka avulla kannustetaan tekstien kirjoittajia ja niiden kääntäjiä esittämään asiansa selkeästi ja tiiviisti. Lisäksi edellä mainitun suomenkielisen oppaan kääntämistä koskevasta osasta on laadittu englannin- ja ranskankielinen laitos (*Writing for Translation / Écrire pour être traduit* 2003). Suomen toisen puheenjohtajakauden tavoitteisiin kuuluvat avoimuus ja säädösten laadun parantaminen.

Edellä todettiin, että kielen säilyminen edellyttää sen käyttöä monenlaisissa yhteyksissä. Kun uusia asioita käsitellään monella kielellä, täytyy myös luoda uusia termejä ja sanontoja. Luontevaa EU-kieltäkään ei synny itsestään, ilman että suomea käytetään kaikessa EU-asioden käsittelyssä. Uusia termejä ja niiden käännöksiä on pohdittava ja koottava saataville kääntäjien, tulkkien ja heidän asiakaidensa yhteistyönä. Vaikka tässä on edistytty kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta, parantamisen varaa on edelleen, eikä laakereille voi jäädä lepäämään.

Suomea vai englantia?

Joka tilanteessa ei tietenkään teknisten tai muiden käytännön rajoitusten vuoksi voi tai kannata käyttää työkielinä kaikkia virallisia kieliä, ja joustavuutta tarvitaan. EU:n virallisten kielten määrän kasvettua 4:stä 21:een niistä muodostuvien käännös- ja tulkkausyhdistelmien (esimerkiksi englantia–suomi, ranska–malta, viro–ruotsi, iiri–tšekki) määrä on noussut 12:sta 420:een. Käytännössä kaikkia kieliyhdistelmiä ei ole pystytty käyttämään Suomen liittymisvuoden 1995 jälkeen, vaan tulkkauksessa (ja viimeisimmän laajenemisen jälkeen myös kääntämisessä) käytetään usein välittäjäkielenä jotain suurempaa kieltä. Suomalaisten tulkkien ja kääntäjien työkielten valikoima on kuluneiden kymmenen vuoden aikana laajentunut kiitettävästi, mutta ainakin kreikkaa ja portugalia sekä useimpia itälaajentumisen jälkeen mukaan tulleita EU-kieliä tulkataan suomeen tavallisimmin englannin kautta. Englannista on 1990-luvun kuluessa muutenkin tullut EU:n pääasiallinen käyttökieli, vaikka aiemmalla pääkielellä ranskalla on edelleen suhteellisen vankka asema.

Englannin voimistuminen on maailmanlaajuinen ilmiö (ks. esimerkiksi Phillipson 2003), mutta – kuten Lindstedt (2005: 50) huomauttaa – ”unionin monikielisyys sinänsä suosii englantia: kun kaikkien kielten tasa-arvo tuntuu käytännössä aina vain vaikeammalta saavuttaa, turvaututaan unionin alueella osatuimpaan vieraaseen kieleen”. Tällainen menettely tuntuu pätevän myös suomalaisiin, valitaanhan englantia usein kokouskieleksi silloinkin, kun suomea olisi mahdollista käyttää. Englannin käyttöä perustellaan monasti myös sillä, että halutaan muiden varmasti ymmärtävän, mitä omassa puheenvuorossa sanotaan. Tällöin jää huomiotta se, että eri maista tulevien englannin taito on hyvin vaihteleva, mikä tuo omat vaikeutensa. Englannin käyttö ei myöskään poista tulkkauksen mahdollisesti aiheuttamia ongelmia, sillä monikielisessä kokouksessa englanninkieliset puheenvuorot tulkataan joka tapauksessa muihin kieliin, eikä vieraana kielenä puhutun englannin ymmärtäminen aina ole tulkillekaan helppo tehtävä.

Kielitaito ja tiettyssä tilanteessa käytettävän kielen valinta ovat monisyisiä asioita. Joskus sanotaan, että monen Suomea edustavan kielitaidossa on parantamisen varaa. Joskus taas suomalaisia arvostellaan siitä, että vaadimme itseltämme liian

täydellistä kielen osaamista emmekä uskalla käyttää aivan kohtuullisesti hallitsemaamme vierasta kieltä. Toisaalta, niin kuin Helsingin Sanomien ”EU-tarkkailija” huomauttaa (*Helsingin Sanomat* 18.8.2006) ”on hieman provinsiaalista tehdä kansainvälisyydestä suurta numeroa. Se kielii huonosta itsetunnosta. Suomikin on EU:n virallinen kieli, joten sitä voi vapaasti käyttää EU-ympyröissä”.

Lopuksi

Vaikka monikielisyyden ja virallisten kielten tasavertaisuuden periaate on EU:n toiminnassa tärkeä, sen toteutuminen vaihtelee paljon tilanteittain: kansalaiset, korkein johto ja parlamentin jäsenet näyttävät saavan laajimmat oikeudet oman kielen käyttöön, kun taas virkamiehillä on siihen rajallisemmat mahdollisuudet, jotka riippuvat kyseisen jäsenvaltion asemasta ja kielen tunnettuudestakin. Suomen kielen käyttöä kannattaa kuitenkin suosia ja puolustaa. Jos EU:sta halutaan tuoda ihmisille selkeää, omakielistä tietoa, ei myöskään asioiden valmistelussa, käsittelyssä ja päätöksenteossa ole varaa päästää omaa kieltä kokonaan syrjäytymään ja siirtyä pelkästään englannin tai muutamien ”suuren” kielen käyttöön. Oman ja vieraan tasapainoisella rinnakkaiselolla on laajoja vaikutuksia: sillä tuetaan monikielisyyden säilymistä ja varmistetaan yksittäisten kielten elinvoimaisuus luomalla niihin uusinta tietoa koskevaa omakielistä käsitteistöä ja ilmaisutapoja. Hiidenmaan (2006) mukaan Pohjoismaissa puhutaan rinnakkaiskielisyydestä, jolla viitataan siihen, että jokaisen akateemisesti koulutetun kansalaisen tulisi hallita oma alansa sekä äidinkielellään että vieraalla kielellä. On kuitenkin syytä huolehtia siitä, ettei Englanti supista oman kielen käyttöalueita millään elämänalalla. Kun halutaan estää ihmisten joutuminen eriarvoiseen asemaan sen perusteella, mikä heidän äidinkieltensä tai kielitaitonsa on, tarvitaan mahdollisuuksia monipuoliseen kielten oppimiseen mutta myös oikeutta oman kielen käyttöön. Vai haluammeko palata kansainvälisessä yhteistyössä sen tapaiseen yksikielisyyteen, joka vallitsi maailmansotia edeltäneessä menneessä maailmassa?

Lähteet

- AIIC 2006a = *AIIC Code of Professional Ethics*. Saatavissa: <www.aiic.net>. [Viittauspäivä 31.7.2006.]
- AIIC 2006b = *Professional Standards*. Saatavissa: <www.aiic.net>. [Viittauspäivä 31.7.2006.]
- Anhava, Jaakko: 1998. *Maailman kielet ja kielikunnat*. Tampere: Gaudeamus.
- Baigorri-Jalón, Jesus 2000: *Bridging the Language Gap at the United Nations*. United Nations Chronicle. Online Edition. Vol. XXXVII, Nr. 1/2000.
- Déjean le Féal, Karla 1990: *Some thoughts on the evaluation of simultaneous interpretation*. Teoksessa: Boven, David & Bowen, Margareta (toim.) *Interpreting – yesterday, today, and tomorrow*. Binghamton NY: SUNY, 154–60.
- Donovan, Clare 2002: *Survey of user expectations and needs*. Teoksessa: EMCI Workshop, 20–21 Septembre 2002. *Teaching Simultaneous Interpretation in a “B” language*. Paris, 2–11.
- Euroopan komissio 2003 = *The Future of SCIC: Enlargement of the Union and Consolidation of Administrative Forum*. Communication by Mr Kinnock on the Reorganization of the Joint Interpreting and Conference Service (SCIC). DOCUMENT INTERNE. O.J. 1629 – point 8.
- Euroopan talousyhteisö 1958 = *Euroopan talousyhteisön neuvoston asetukset Euroopan talousyhteisössä käytettäviä kieliä koskevasta järjestelystä*. Virallinen lehti B 017, 6.10.1958, 385–386. Suomenkielinen erityispainos. Luku 1. Nide 1,14.
- Euroopan unioni 1992 = *Sopimus Euroopan unionista*. Saatavissa: <<http://europa.eu>>.
- Euroopan unioni 1999 = *Amsterdamin sopimus*. Saatavissa: <<http://europa.eu>>.
- Euroopan unioni 2004 = *Euroopan perustuslaki*. Saatavissa: <<http://europa.eu>>.
- Euroopan unionin neuvosto 2005 = *Neuvoston päätelmät 2005/C 148/01, muiden kielten virallisesta käytöstä neuvostossa ja mahdollisesti muissa Euroopan unionin toimielimissä ja elimissä*. Virallinen lehti C 148, 18.6.2005.
- Fight the Fog. How to Write Clearly*. 1998. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Gaiba, Francesca 1998: *The Origins of Simultaneous Interpretation: the Nuremberg Trial*. Ottawa: Ottawa University Press.
- Halonen, Tarja 1998: *Latvian kielen asema kiinnostaa Suomea*. Helsingin Sanomat. Vieraskynä 9.7.1998.
- Helsingin Sanomat 17.7.2003, A6.
- Helsingin Sanomat 18.8.2006, A5.
- Heynold, Christian 1994: *Interpreting at the European Commission*. Teoksessa: Dollerup Cay & Lindegaard, Annette (toim.): *Teaching Translation and Interpreting 2. Insights, Aims, Visions*. Amsterdam: John Benjamins, 11–18.
- Hiidenmaa, Pirjo 2003: *Suomen kieli – who cares?* Keuruu: Otava.
- Hiidenmaa, Pirjo 2006: *Puhukaa suomea, pliiis*. Pohjoismaiden kielipolitiikka korostaa oikeutta kieleen. Hiidenkivi 1/2006, 30–32.
- Johansson, Marjut & Wiberg, Matti 2005: *Institutionaalinen monikielisyys Euroopan unionissa: monesta kohti yhtä?* Teoksessa: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (toim.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* Helsinki: Gaudeamus, 29–47.
- Kopczynski, Andrzej 1994: *Quality in conference interpreting: Some pragmatic problems*. Teoksessa: Lambert, Sylvie & Moser-Mercer, Barbara (toim.) 1994: *Bridging the gap. Empirical research in conference interpretation*. Amsterdam: John Benjamins, 87–99.

- Kurz, Ingrid 1989: *Conference interpreting – user expectations*. Teoksessa: Hammond, D.L. (toim.): *Coming of age. Proceedings of the 30th Annual Conference of the American Translators Association*. Medford NJ: Learned Information, Inc., 143–148.
- Kääntäjä–Översättaren* 7/04. Syyskuu 2004.
- Lindstedt, Jouko 2005: *Uusia kieliä vai lisää englantia? Itäisen Keski-Euroopan maat Euroopan unionissa*. Teoksessa: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (toim.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* Helsinki: Gaudeamus, 48–57.
- Moratinos Johnston, Sofia 2000: *Multilingualism and EU Enlargement*. *Terminologie et Traduction* 3, 5–70.
- Moser, Peter 1996: *Expectations of users of conference interpretation*. *Interpreting* 1(2), 145–178.
- Phillipson, Robert 2003: *English-Only Europe? Challenging Language Policy*. London & New York: Routledge.
- Piehl, Aino & Vihonen, Inkaliisa 2006: *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi? Selvää suomea kansainvälisesti*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Rossi, Kimmo 1999: *Sanastotyö Euroopan unionissa*. Teoksessa: *Toimikunnista termitalkoisiin: 25 vuotta termityön asiantunemusta*, 106–110. Helsinki: Tekniikan sanastokeskus.
- Saksa, Silja 2004: *Baabelin perilliset. Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Jyväskylä: Atena
- SCIC 2005 = Suomenkielisen tulkkausyksikön asiakaspalvelukysely 10.5.–30.6.2005. Loppuraportti. Bryssel: Euroopan komissio.
- Sunnari, Marianna 2004: *Kääntäminen ja tulkkaus monikielisyyden mahdollistajina*. Teoksessa: Tommola, Jorma (toim.): *Kieli, teksti ja kääntäminen*. Turku: Turun yliopisto. Englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus, 47–62.
- Suomen kielen perussanakirja* 1992. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2006 = *Tulkin ammattisäännöstö* Saatavissa: <sktl.fi>. [Viittauspäivä 31.7.2006.]
- Tala för att tolkas – skriva för att översättas*. 2001. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Vuorikoski, Anna-Riitta 1993: *Simultaneous interpretation – user experience and expectation*. Teoksessa: Picken, Catriona. (toim.) 1993: *Translation – the vital link. Proceedings of the XIII World Conference of FIT, (vol. 1)*. London: Institute of Translation and Interpreting, 317–327.
- Vuorikoski, Anna-Riitta 2004: *A Voice of Its Citizens or a Modern Tower of Babel? The Quality of Interpreting as a Function of Political Rhetoric in the European Parliament*. Tampere: Tampere University Press.
- Writing for Translation / Écrire pour être traduit* 2003. Translation Centre for the Bodies of the European Union.

Summary

Marianna Sunnari

Finnish and the Multilingual European Union

We live in a multilingual world. In international cooperation, we can either use one language or adopt a number of official languages. French was the language of international relations for about three hundred years till the end of the First World War, when English was adopted as the second official language of the Paris Peace Conference in 1919.

The European Union is the only international organization where the languages of all member states have the status of an official language. This was established in the very first regulation (amended after each enlargement) adopted by the Council of Ministers in 1958. The Regulation makes it clear that the member states themselves decide which languages should be the official and working languages of the institutions. The Treaties also lay down the principle of multilingualism and state that every citizen of the Union may write to any of the institutions or bodies in one of the official languages and receive an answer in the same language. In practice, the right to use one's own language is guaranteed through translation and interpretation, although these are not explicitly referred to in any of the above documents.

Today, however, the language arrangements of EU meetings vary considerably, depending on the status of the meeting, the requirements of the delegates, and resources available. This involves a balancing act between the principles of equality, respect for diversity and democracy, and the need for efficiency. Especially in internal communication, English and French continue to be the main languages, while the dominance of English seems to be growing as it is the most common option if a member state cannot use its own language. Finnish is one the languages which has been affected by the changes introduced over the last ten years. While flexibility is necessary, we need to ensure that Finnish continues to be used as a means of communication in all spheres of life – unless we are willing to return to a situation where only one language can serve as an instrument of international co-operation.

SELKEYTTÄ EUROKIELEEN – HÄLVENEEKÖ SANASUMU?

EU matkalla parempaan sääntelyyn 1990–2004

Anu Sajavaara

Kansat, kielet ja kulttuurit sekoittuvat, tuloksena sumeat asiakirjat

Euroopan unionissa (EU) tuotetaan paljon erilaisia asiakirjoja. Lainsäädännön lisäksi EU:n toimielimissä kirjoitetaan hallinnollisia raportteja ja selvityksiä, sisäisiä ja tietyille rajatulle asiantuntijaryhmälle tarkoitettuja muistioita, esitteitä, ilmoituksia, tiedotteita ja kirjeitä. Yhteistä näille teksteille on kapulakielisyys, paperinmakuisuus ja etäännyminen tavallisen kansan käyttämästä kielestä.

EU-tekstien vaikeaselkoisuuteen on monia syitä. Monikielinen ja -kulttuurinen toimintaympäristö vaikuttaa kaikissa EU:n toimielimissä laadittujen tekstien kieleen. EU:n jäsenvaltiot edustavat vähintään neljää erilaista oikeusjärjestelmää, ja jokainen uusi jäsenvaltio tuo mukanaan eurooppalaiseen yhteistyöhön oman oikeuskielensä, hallintokulttuurinsa ja kirjallisen ilmaisutapansa. Tekstien kieli syntyy tämän kulttuurien kohtaamisen tuloksena. (Sajavaara 1998: 134).

Vaikka monikielisyys on rikkaus, se on monella tapaa myös kirous. Kaikki keskeiset asiakirjat käännetään 20 viralliselle kielelle, joten suurin osa tuotetuista teksteistä on käännöskieltä. EU-tekstien laatija toimii monikielisessä ympäristössä, jossa pitää muistaa, että tekstit käännetään lähes aina toisille kielille. Tekstin laatijat eivät aina ota huomioon sitä, että toisissa kielissä käytetään mahdollisesti hyvinkin erilaisia ilmaisukeinoja. Jotkin termit tai ilmaisut eivät käänny helposti toisiin kieliin, eikä puhtaasti kansallisia instituutioita pysty välttämättä vaivatta siirtämään toiseen kieleen tai kulttuuriin.

Ymmärtämisongelmia lisää myös se, että EU:ssa asiakirjoja kirjoittavat useimmiten muut kuin syntyperäiset kielen puhujat. Kovin harvoin EU-tekstejä pääsee kehuaan kielellisesti tyylikkäiksi tai tasapainoiksi. Tekstien laatijat eivät myöskään yleensä ole ammattikirjoittajia vaan erityisalojen asiantuntijoita.

Säädöksiä kirjoittavat juristien lisäksi esimerkiksi insinöörit, taloustieteilijät, eläinlääkärit ja agronomit.

Erilaisten kirjoitusperinteiden ja ajattelutapojen erot paljastuvat hyvin selvästi silloin, kun teksti käännetään toiselle kielelle. Suomen ja Ruotsin lehdistössä on arvosteltu välillä painokkaasti EY-säädösten käännöksiä. Käännöksissä on toki epätarkkuuksia ja virheitä, mutta useimmiten kritiikin olisi pitänyt kohdistua vaikeasti ymmärrettävään lähtötekstiin. Pohjoismaissa ei ole totuttu EU-tekstien monisanaisuuteen ja europropagandaan tai eteläisempien jäsenvaltioiden koruilmaisuihin. Suomalaiset pitävät tällaisia tekstejä helposti etäisinä tai jopa koomisina tai ärsyttävinä. EU-säädösten rakenne ja kirjoitustapa kummastuttaa pohjoismaiseen, suhteellisen helposti lähestyttävään ja avoimeen lainsäädäntökulttuuriin tottunutta lukijaa.

EU-säädöksiä pidetään yleisesti erittäin vaikeina ja epäselvinä. EU-säädösten muoto näyttää suomalaisista oudolta jo sen vuoksi, että ranskalaiseen säädösmalliin perustuvassa säädöksessä on ensin pitkä johdanto-osa viittauksineen ja perusteluineen ja vasta sen jälkeen itse asiasisältö eli artiklateksti. Säädöksissä on paljon vieraita termejä ja uudissanoja, joiden sisältö ei välttämättä aukea alan ulkopuolisille. EU-säädösten arvostelijat eivät kuitenkaan aina ota huomioon sitä, että säädöksissä säännellään yksityiskohtaisesti erittäin monimutkaisia ja poliittisesti arkaluonteisia asioita, jolloin tietynasteinen monitulkintaisuus ja joustavuus saattaa olla tarkoituksenmukaista. (Sajavaara 1998: 134–135.)

Alun perin toimiva säädösteksti muuttuu monta kertaa lainsäädäntöprosessin aikana. EU:n päätöksentekomenettelyssä kaikki prosessissa mukana olevat toimijat jättävät oman puumerkinsä tekstiin sen eri käsittelyvaiheissa ja lopullinen teksti näyttää usein hyvin erilaiselta kuin ensimmäiset tekstiluonnokset. Loogiset kokonaisuudet hajoavat ja johdonmukainen rakenne katkeaa, kun viime vaiheissa tekstiin ehkä lisätään uusi artikla tai poistetaan joitakin osia.

Tekstien monitulkintaisuus ja asiasisällön hämärtäminen on usein EU:ssa täysin tarkoituksellista. Säädöstekstit ovat vaikeiden ja pitkällisten neuvottelujen ja useiden kompromissien summa. Lingvistijuristien viime vaiheissa tekemät tekstien tarkistukset ovat väistämättä vain kosmeettisia, koska he eivät voi järkyttää mahdollisesti hyvinkin herkkää tekstiosien tasapainoa. Joskus joudutaan hyväksymään tekstejä, jotka kaikki laatimisprosessissa mukana olleet myöntävät huonoiksi, koska huonoakin tekstiä pidetään parempana vaihtoehtona kuin sitä, ettei minkäänlaista yhteistä päätöstä saada aikaan. Kynnyksen epäselvien tekstien julkaisemiseen tulisi kuitenkin olla korkea, sillä huono teksti siirtää vaikeat ongelmat kansallisen täytäntöönpanijan harteille ja lopputulos voi olla hyvinkin arvaamaton.

Selkiyttämisen lyhyt historia

Selkeäkielisyys ja lainsäädännön laadun parantaminen on EU:ssa verrattain uusi asia. Tekstien ymmärrettävyyteen ja laatuun on EU:ssa kiinnitetty huomiota vasta pari vuosikymmentä. Kaikki EU:n jäsenvaltiot eivät ole vieläkaan täysin vakuuttuneita siitä, että lainsäädännön parantaminen ja lainsäädännön laadun kehittäminen on tarpeen. Selkeäkielisyyden periaatteiden tunnustaminen on ollut EU:n toimielimissä ja jäsenvaltioissa hidas ja kärsivällisyyttä vaativa prosessi. Eurotekstien yksinkertaistamisesta alettiin kantaa huolta samassa yhteydessä, kun alettiin keskustella jäsenvaltioiden kansalaisten eurokielteisyydestä ja etäännyttämisestä päätöksenteosta. Suuren yleisön vieraantuminen EU:n päätöksentekomenettelyistä, EU:n julkisuuskuvan rapautuminen ja erityisesti Ranskan ja Hollannin kansanäänestykset EU:n perustuslaillisesta sopimuksesta vuonna 2005 ovat kuitenkin nostaneet paremman sääntelyn pysyvästi EU:n prioriteettilistalle.

Ensimmäisen kerran EU-lainsäädännön ja sen rakenteiden yksinkertaistaminen mainittiin 1985, mutta EU:n toimielimissä lainsäädännön laadusta herättiin keskustelemaan vasta 1990-luvulla. Lainsäädännön laadulla tarkoitetaan EU:ssa sekä tekstien kielellistä ja rakenteellista parantamista että säädösten syntyprosessiin ja voimassaoloon liittyvää arviointia.

Vasta 1990-luvun alussa lainsäädännön laadun parantamisesta saatiin mustaa valkoisella. Vuonna 1992 Birminghamin Eurooppa-neuvostossa päättäjät keskustelivat ensimmäistä kertaa unionin lainsäädännön yksinkertaistamisesta ja kansantajuistamisesta. Itsetutkiskelu tuli ajankohtaiseksi Tanskan hylättyä kansanäänestyksessä Maastrichtin sopimuksen. Todettiin, että Maastrichtin sopimuksen sisällön selittämisessä Tanskan kansalaisille oli epäonnistuttu ja eurokielisyys oli lisääntynyt. Birminghamissa todettiin yleisellä tasolla, että yhteisön lainsäädännön pitäisi olla selkeämpää ja yksinkertaisempaa. Saman vuoden joulukuussa Edinburghin Eurooppa-neuvostossa valtioiden päämiehet kirjassivat huippukokouksen päätelmiin, että EU:n sääntelykehyksen yksinkertaistaminen ja parantaminen on yksi yhteisön keskeisimmistä tavoitteista.

EU:n ministerineuvosto laati subsidiariteettiperiaatteen hengessä vuonna 1993 päätöslauselman yhteisön lainsäädännön valmistelun laadusta (93/C166/01; EYVL C 166, 17.6.1993, s. 1). Päätöslauselman yleistavoitteena oli tehdä yhteisön lainsäädännöstä helpommin lähestyttävää. Päätöslauselmassa korostetaan muun muassa ilmaisun selkeyttä ja yksinkertaisuutta sekä kehoitetaan välttämään tois-toa, tarpeettomia lyhenteitä ja ”sisäpiirin” slangia. Itse päätöslauselma on kuitenkin hyvä esimerkki tyypillisestä EY-asiakirjasta, jossa samaa asiaa pyöritellään moneen kertaan ja yksinkertainen asia ilmaistaan hankalan monisanaisesti.

Myös EU:n talous- ja sosiaalikomitea otti kantaa helpommin ymmärrettävän kielen puolesta antaessaan lausunnon selkeästä kielenkäytöstä (*Opinion on Plain Language*, 95/C 256/03, 5.7.1995). Lausunnossa erotetaan ensimmäistä kertaa erilaiset tekstityypit eli säädökset ja poliittiset tekstit. Sen mukaan säädöstekstit voivat olla tarpeen vaatiessa monimutkaisia, koska niitä ei ole välttämättä tarkoitettu kaikkien kansalaisten luettaviksi. Poliittisten tekstien on sen sijaan oltava sellaisia, että myös tavallinen kansalainen ymmärtää niitä.

Vuonna 1997 vahvistetun Amsterdamin sopimuksen loppuasiakirjan liitteenä oli julistus nro 39 yhteisön lainsäädännön valmistelun laadusta. Selkeydessä ja yksinkertaisuudessa oli kuitenkin toivomisen varaa, kun hallitusten välinen konferenssi totesi, että

Euroopan parlamentin, neuvoston ja komission olisi:

- laadittava yhteisellä sopimuksella suuntaviivat yhteisön lainsäädännön valmistelun laadun parantamiseksi ja noudatettava kyseisiä suuntaviivoja tarkastellessaan ehdotuksia tai suunnitelmia yhteisön säädöksiksi ja toteutettava tarpeellisia pitämänsä sisäiset organisaatiotoimenpiteet sen varmistamiseksi, että kyseisiä suuntaviivoja sovelletaan asianmukaisesti,
- tehtävä parhaansa nopeuttaakseen säädöstekstien kodifointia.

Auttavatko sopimukset ja käsikirjat?

Lähes kaksi vuotta myöhemmin laadittiin lainsäädännön laadun parantamisen kannalta keskeinen asiakirja eli EU:n toimielinten välinen sopimus yhteisön lainsäädännön valmistelun laatua koskevista yhteisistä suuntaviivoista (*Interinstitutional agreement on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation*, 1999/C 73/01; EYVL C 172, 18.6.1999, s. 1). Sopimuksen mukaan ”yhteisön säädösten selkeys, yksinkertaisuus ja täsmällisyys ovat keskeisiä edellytyksiä yhteisön oikeuden avoimuuden toteutumiselle sekä sille, että yhteisön lainsäädäntö olisi yleisön ja taloudellisten toimijoiden ymmärrettävissä”. Sopimuksessa todetaan myös, että ”oikeusvarmuuden periaate edellyttää, että yhteisön lainsäädäntö on selkeää ja täsmällistä” ja että ”lainsäädännön soveltamisen pitää olla niiden ennakoitavissa, joita se koskee”. Sopimuksessa korostetaan, että yhteisön säädökset on laadittava selkeiksi, yksinkertaisiksi ja täsmällisiksi. Näihin vaatimuksiin päästään sopimuksen mukaan muun muassa välttämällä liian pitkiä artikloita ja virkkeitä, tarpeettoman monimutkaisia sanontoja ja aiheetonta lyhenteiden käyttöä.

Vuonna 2000 laadittiin toimielinten väliseen sopimukseen perustuen yhteisen käytännön opas yhteisöjen toimielimissä säädöstekstien laatimiseen osallistuville (*Joint practical guide for persons involved in the drafting of legislation within the EU institutions*, ks. <europa.eu.int/eur-lex/lex/fi/techleg/pdf/fi.pdf>). Opas käännettiin kaikille EU:n virallisille kielille ja julkaistiin kirjasena vuonna 2003. Oppaaseen sisältyy 22 suuntaviivaa lainsäädännön laadun parantamiseksi. Sen on tarkoitus toimia apuna kaikille yhteisön lainsäädäntöprosessiin osallistuville eli tekstin kirjoittajille, eri tekstiversioiden kommentoijille, erikielisten tekstiversioiden kääntäjille ja lopullisen tekstin vahvistajille (Robinson 2005: 8).

Opas on noin satasivuinen mutta ei kovinkaan käyttäjäystävällinen. Suuntaviivojen muotoilussa ja asioiden priorisoinnissa on paljon toivomisen varaa. Osa suuntaviivoista on hyvin yleisiä, kuten suuntaviivat 1 ja 3. Ne herättävät ehkä enemmän kysymyksiä kuin antavat vastauksia tekstinlaatijalle:

Yhteisön säädökset on laadittava selkeiksi, yksinkertaisiksi ja täsmällisiksi.

Säädöksiä laadittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, keihin säädöstä on tarkoitus soveltaa, niin että heillä olisi mahdollisuus saada yksiselitteinen tieto heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, sekä siihen, keiden tehtävänä on säädöksen täytäntöönpano.

Selkiyttäminen ja yksinkertaistaminen olisi ollut hyvä pitää mielessä myös suuntaviivan 12 muotoilussa:

Sitovan säädöksen artiklaosassa ei saa olla säännöksiä, jotka eivät ole normatiivisia, kuten toivomuksia tai poliittisia lausumia, eikä säännöksiä, joissa toistetaan tai ilmaistaan toisin sanoin perussopimusten osia tai artikloja taikka joissa toistetaan voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Kaikki oppaassa annetut tekstiesimerkit eivät välttämättä toimi eri kielille käännettyinä. Tekstinlaatijan käsikirjana oppaan toimivuus on kyseenalaista: suppean ja puutteellisen hakemiston avulla on vaikea löytää opastusta yksittäiseen ongelmatapaukseen.

Eurotekstien laatijaa ohjataan myös EU:n toimielinten omissa opaskirjoissa. Säädösteknisiä ohjeita löytyy muun muassa Euroopan unionin neuvoston säädöskäsikirjasta (*Manual of precepts, Formulaire des actes du Conseil*), komission lainsäädäntötekniikan säännöistä (*Manual on legislative drafting, Règles de technique législative*) sekä Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimiston julkaisemasta toimielinten yhteisistä tekstinlaadinnan ohjeista.

Herkkuruokaa kalapuikoista – kehnosta lähtötekstistä ei tule kelvollista käännöstä

EU:n lainsäädännön epätasainen laatu on ollut myös EU:n toimielinten kääntäjien huolena. Komission käännösosaston englannin kielen kääntäjät käynnistivät 1990-luvun lopussa Fight the Fog -kampanjan, jonka avulla he pyrkivät vaikuttamaan tekstinlaatijoiden asenteisiin (ks. <ec.europa.eu/translation/writing/clear_writing/fight_the_fog_en.pdf>). Kampanjan lähtökohtia selvittäessään kääntäjät totesivat, että huonojen tekstien kääntäminen heikentää kääntäjien työmoraalia ja vaikuttaa työmotivaatioon. Heidän mielestään eurotekstien kääntäjien työtä voi verrata huippukokkien työhön: kelvottomista raaka-aineista paraskaan taitaja ei saa gurmeeateriaa. Lähtötekstien laatua on kääntäjien mielestä syytä parantaa myös siksi, että huono teksti saa arvostelijat yleensä ensimmäiseksi kääntäjien kimppuun. Tekstien arvostelijat eivät aina ymmärrä, että syynä tekstin vaikealuokisuuteen ei yleensä ole kehnö käännös vaan huono tai monimerkityksinen lähtöteksti.

Fight the Fog -kampanja julkaisi opaskirjasen *How to write clearly* ja järjesti laajan luentosarjan, jossa kuultiin muun muassa maailmanlaajuisen Plain Language -kampanjan sekä Ison-Britannian Plain Language Commissionin edustajia. (Wagner 2002.)

Kokenut yksinkertaisemman hallintokielen puolestapuhuja Martin Cutts (ks. esim. Cutts 2000) kävi vuonna 2001 ensimmäistä kertaa EU-tekstien kimppuun. Kirjasessa *Clarifying Eurolaw* Cutts kirjoitti uudelleen vuonna 1988 annetun leludirektiivin (ks. <<http://www.clearest.co.uk/files/ClarifyingEurolaw.pdf>>) ja laati yksityiskohtaisen kommentaarin alkuperäisestä säädöstekstistä. Cuttsin mielestä ”direktiivien pitäisi olla kohtuullisen ymmärrettäviä älykkäälle, tiedonhaluiselle ja asiasta kiinnostuneelle kansalaiselle eikä pelkästään juristeille, poliitikoille, ammattijärjestöille ja eri eturyhmien edustajille”. Cutts korosti, että kaikissa direktiiveissä tulisi olla ”kansalaisen yhteenveto”, joka antaisi lyhyen yleiskuvan direktiivin sisällöstä, muistuttaisi lainsäätäjiä siitä, kenelle direktiivit on viime kädessä tarkoitettu, sekä auttaisi tiedonvälittäjiä näiden kertoessa kansalaisille EU-asioista. Cutts esitteli kannanotossaan kuusi periaatetta parempien direktiivien laatimiseksi.

Cuttsin raportti sai EU:ssa ristiriitaisen vastaanoton. Komission oikeudellinen osasto kritisoi tekstiesimerkin valintaa (vanhentunut), raportin asenteellisuutta (juristikielteinen), kansalaisen yhteenvedon tarpeellisuutta (tarpeeton ja jopa vaarallinen) sekä piti EU-tekstien kohderyhmää vääränä (osoitettu juristeille ja asiantuntijoille, ei tavallisille kansalaisille). Cutts vastasi esitettyyn kritiikkiin yhdessä komission

kääntäjän Emma Wagnerin kanssa vuonna 2002 julkaistussa teoksessa *Clarifying EC Regulations* (ks. <<http://www.clearest.co.uk/clarifyingecregulations.pdf>>). Kirjasessa tarkastellaan myös sitä, miksi EU-lainsäädäntö on vaikeasti ymmärrettävää, ja selitetään, miten sitä voitaisiin parantaa. Cutts ja Wagner kirjoittivat yhdessä uudelleen Euroopan parlamentin, neuvoston ja komission asiakirjojen saamisesta yleisön tutustuttavaksi annetun asetuksen nro 1049/2001 (ns. avoimuusasetus). Asetuksen nimessä ja tekstissäkin useita kertoja esiintyvät englanninkieliset termit *access* ja *accessibility* ovat hyviä esimerkkejä sanoista, joiden kääntäminen kaikille kielille ei ole ongelmattonta. Suomenkielinen käännös (*saa-tavuus, julkisuus* jne. tekstiyhteyden mukaan vaihdellen) on vähintäänkin kömpelö eikä edes täysin tarkka.

Paremmasta lainsäädännöstä parempaan sääntelyyn

Vuonna 1999 komissio antoi parempaa lainsäädäntöä koskevan tiedonannon *Better Lawmaking*. Tiedonanto koskee nimenomaan lainsäädännön laatua, eikä siinä oteta kantaa muiden EU:ssa tuotettujen tekstien laatuun. Siinä ei anneta vielä mikäänlaisia konkreettisia ohjeita siitä, miten säädöksiä käytännössä voisi selkeyttää. Ohjeet ovat yleisluonteisia ja jopa banaaleja, kuten ”vältä liian monimutkaisia säännöksiä”.

2000-luvulla painopiste siirtyi lainsäädännön kehittamisestä (*better lawmaking*) paremman sääntelyn (*better regulation*) suuntaan. Vuonna 2001 julkaistiin *Valkoinen kirja eurooppalaisesta hallintotavasta* (*White Paper on Governance*), jonka tavoitteena oli lähentää kansalaisia Eurooppaan eli vahvistaa unionin hallinnon demokraattista kehitystä ja tehdä sen lainsäädännöstä helpommin lähestyttävää (*more accessible*). Valkoisen kirjan johdannossa todetaan, että EU:lla on vakava imago-ongelma: toisaalta EU koetaan liian etäiseksi ja toisaalta taas liian virkaintoiseksi.

Valkoisen kirjan yksi osa käsittelee sekä sääntelyn kehittämistä yleensä että lainsäädännön laadun parantamista. Asiakirjassa kehoitettiin komissiota laatimaan parempaa sääntelyä koskeva toimintasuunnitelma. Neuvostoa ja parlamenttia kehoitettiin rajoittamaan sääntely vain olennaisiin asioihin. Jäsenvaltioita taas neuvottiin pidättymään tarpeettomien hallinnollisten vaatimusten asettamisesta yhteisön oikeuden soveltamisessa.

Valkoiseen kirjaan pohjautuen julkaistiin vuoden 2001 lopulla uusi *Better Lawmaking* -raportti. Sen yhteydessä julkaistiin ns. Mandelkernin työryhmän raportti, johon oli koottu hyviä käytänteitä lainsäädännön laadun parantamiseksi sekä yhteisön tasolla että kansallisesti.

Kesäkuussa 2002 komissio esitti lainsäädännön yksinkertaistamista ja parantamista koskevan toimintasuunnitelman (*Action plan "Simplifying and improving the regulatory environment"*). Komission tavoitteena oli yksinkertaistaa ja parantaa yhteisön säännöstöä, parantaa lainsäädännön valmistelua, luoda uudenlainen sääntelykulttuuri EU:ssa sekä varmistaa yhteisön lainsäädännön parempi täytäntöpano ja soveltaminen jäsenvaltioissa. Lainsäädännön yksinkertaistamiseen ja selkiyttämiseen päästäisiin komission mukaan esimerkiksi tehostamalla lainsäädännön kuulemismenettelyjä ja lisäämällä päätöksentekomenettelyjen avoimuutta. Yksinkertaistamista edistäisivät komission mukaan myös säädösten vaikutustenarviointimenettelyn laajentaminen, vaihtoehtoisten sääntelymuotojen (esim. yhteissääntelyn ja itsesääntelyn) käyttäminen ja eri toimijoiden osallistaminen lainsäädäntöprosessiin sekä säädösten kodifiointi, konsolidointi ja uudelleenlaadinta (*recasting*). Säädösten kieleen tai rakenteeseen ei toimintasuunnitelmassa juuri puututa, vaan yksinkertaistaminen ja parantaminen liittyvät lähinnä säädösten syntyprosessiin, rakenteeseen ja tarpeettoman sääntelyn vähentämiseen.

Kesäkuussa 2003 komissio, parlamentti ja neuvosto laativat toimielinten välisen sopimuksen paremmasta lainsäädännöstä (*Interinstitutional Agreement on better law-making*). Sopimus perustuu komission toimintasuunnitelmaan. Vuonna 2003 annettiin myös uusi paremman sääntelyn toimintaohjelma.

Mihin unohtui selkeä kieli?

Parempi sääntely on noussut EU:n toiminnan ja tulevaisuuden kannalta erittäin merkittäväksi asiaksi. Viime vuosien aikana on annettu useita parempaa sääntelyä koskevia asiakirjoja, tehty toimintasuunnitelmia ja kampanjoita. Näissä puhutaan lainsäädännön yksinkertaistamisesta ja sääntelyn järkiperaistamisesta ja rajoittamisesta, vaikutusten arvioinnista ja vaihtoehtoisista sääntelytavoista. Selkiyttämiskannanotoissa 1990-luvun alussa oli vielä olennaisena osana mukana säädösten kielen ja rakenteiden kehittäminen, mutta viime vuosina kielen parantamiseen viitataan lähinnä sivulauseessa. Onko niin, että EU:n toimielimet katsovat, että säädösten kielen, rakenteiden ja tyylin osalta on jo tehty riittävästi? Katsotaanko, että toimielinten välinen sopimus paremmasta lainsäädännöstä ja yhteisen käytännön opas riittävät kertomaan lainsäätäjälle, miten kirjoitetaan parempia EU-säädöksiä?

Ainakin ensi tuntumalta näyttäisi siltä, että EU-säädösten ymmärrettävyys ei ole viime vuosina näyttävästi parantunut. Uudet säädökset ovat lähes yhtä vaikeasti lähestyttäviä kuin 1990-luvulla annetut säädökset. Koulutuksen ja opastuksen

tarve tuskin on sekään vähentynyt. Tutkimusta EU-tekstien ymmärrettävyydestä ja säädösten välittämien viestien perillemenosta on myös tehty silmiinpistävän vähän. Painopiste on siirtynyt keskusteluun muiden EU-tekstien (poliittiset tekstit, hallinnolliset tekstit) kuin säädösten ymmärrettävyydestä (ks. Vihonen tässä raportissa).

Miksi EU-lainsäädäntöä pitäisi yksinkertaistaa?

EU-lainsäädännön selkeys ja ymmärrettävyys on erittäin tärkeä asia jo EU-kansalaisten yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Kaikkia jäsenvaltioiden kansalaisia koskevan lainsäädännön on oltava kaikkien ulottuvilla ja ymmärrettävissä. Käsittämättömät lähtötekstit lisäävät kansallisen tulkinnan ja myös väärintulkinnan mahdollisuuksia. EU-säädösten kansallisten täytäntöönpanijoiden harteille ei voi kasata liian raskasta painolastia. Selkeät ja sujuvasti kaikille kielille kääntyvät tekstit parantavat oikeusvarmuutta: lain soveltamisen pitäisi olla ennakoitavissa. Ei ole kenenkään edun mukaista, että säädösten lopullista merkitystä joudutaan lainlaatijoiden laiskuuden, tietämättömyyden tai ajan puutteen takia selvittämään pitkällisessä käsittelyssä EU:n tuomioistuimessa.

EU on pyrkinyt korostamaan viime vuosina toimintansa avoimuutta (*transparency*). Avoimuutta edistää ymmärrettävä ja riittävän yksinkertainen viestintä. Vaikeista asioista on helpompi keskustella, kun tietää, mistä keskustellaan. Perustuslain sopimuskin olisi hyväksytty myös Ranskassa ja Hollannissa, jos EU olisi vaivautunut selittämään, mistä siinä tosiasiasa oli kyse. Sanasumun taakse voi piiloutua joksikin aikaa, mutta pysyväksi suojamuuriksi siitä ei ole.

Lähteet

- Better Lawmaking* 1999. Commission report to the European Council, COM(99) 562 final, 3.11.1999.
- Cutts, Martin 2000: *Lucid Law*. Plain Language Commission. Saatavissa: <www.clearest.co.uk>.
- Cutts, Martin 2001: *Clarifying Eurolaw*. Plain Language Commission. Saatavissa: <www.clearest.co.uk>.
- Cutts, Martin & Wagner Emma 2002: *Clarifying EC Regulations*. Saatavissa: <www.clearest.co.uk>.
- Komission tiedonanto: *Lainsäädännön yksinkertaistamista ja parantamista koskeva toimintasuunnitelma* (5.6.2002, KOM(2002) 278 lopullinen).
- Robinson, William 2005: *How the European Commission drafts legislation in 20 languages*. Clarity 53, 4–10.
- Sajavaara, Anu 1998: *Oikeuskielet Euroopan unionin toimielimissä*. Teoksessa: A. Jyränki (toim.) *Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja B:7, 131–144.
- Toimielinten välinen sopimus yhteisön lainsäädännön valmistelun laatua koskevista yhteisistä suuntaviivoista*, EYVL C 73, 17.3.1999.
- Toimielinten välinen sopimus paremmasta lainsäädännöstä*, EUVL C 321, 31.12.2003.
- Valkoinen kirja eurooppalaisesta hallintotavasta* 25.7.2001, KOM(2001) 428 lopullinen.
- Wagner, Emma 2002: *Fighting the fog in the EU institutions*. Clarity 47, 28–30.
- Yhteisen käytännön opas yhteisöjen toimielimissä säädöstekstien laatimiseen osallistuville* 16.3.2000. Saatavissa: <europa.eu.int/eur-lex/lex/fi/techleg/pdf/fi.pdf>.

Summary

Anu Sajavaara

Simplification of legislation is a relatively new issue on the European Union agenda. The first half-hearted attempts were made in the early 1990s, but it was not until the 2000s that better regulation became one of the key priorities in European decision-making. The fate of the Constitutional Treaty following the referenda in France and the Netherlands, growing euroscepticism, and democracy deficiency have made it necessary for the European Union institutions to bring the European Union closer to its citizens. One way to accomplish this is to regulate less and smarter.

Important milestones on the long road towards better regulation are the Interinstitutional agreement on better lawmaking (2003) and the Joint practical guide for legal drafters (2000). In 2002 the Commission presented an Action Plan on “Simplifying and improving the regulatory environment”. Fight the Fog, a campaign launched by the Commission translators, and two attempts to rewrite European legislation to meet the requirements of what is called plain language called public attention to attempts at improving the quality of European legislation. Unfortunately, the language and style aspects of legislation and other European regulations have become less important in recent years in the regulation process.

EU:N SELKEYTTÄMISPOLITIIKAN AIKAJANA

1992	Birminghamin Eurooppa-neuvosto keskustelee ensi kertaa EU-lainsäädännön yksinkertaistamisesta
1993	Neuvosto antaa päätöslauselman yhteisön lainsäädännön valmistelun laadusta
1995	Komissio käynnistää vuosittaisen raportoinnin toimista lainsäädännön laadun parantamiseksi Talous- ja sosiaalikomitea antaa lausunnon selkeästä kielenkäytöstä
1996	Komissio käynnistää sisämarkkinoiden lainsäädännön yksinkertaistamishankkeen (SLIM)
1997	Amsterdamin sopimuksen loppuasiakirjaan liitetään julistus yhteisön lainsäädännön valmistelun laadusta
1998	Komission käännöspalvelu käynnistää <i>Fight the Fog</i> -selkeyttämishankkeen
1999	Julkaistaan EU:n toimielinten välinen sopimus yhteisön lainsäädännön valmistelun laatua koskevista yhteisistä suuntaviivoista
2000	Julkaistaan yhteisön käytännön opas EU:n säädösvalmistelijoille
2001	Komissio julkaisee eurooppalaista hallintotapaa koskevan valkoisen kirjan Julkaistaan lainsäädännön laatua koskeva <i>Better lawmaking</i> -raportti
2002	Komissio esittelee parempaa sääntelyä koskevan <i>Better Regulation</i> -toimintasuunnitelman
2003	Komissio esittelee yhteisön säännösten päivittämistä ja yksinkertaistamista koskevan toimintaohjelman Julkaistaan EU:n toimielinten välinen sopimus paremmasta lainsäädännöstä
2004	Komissio asettaa tiedotteidensa ja muistoidensa enimmäispituudeksi 15 sivua
2005	Komissio esittelee uuden parempaa sääntelyä koskevan <i>Better Regulation</i> -toimintaohjelman Perustuslakikriisi, Ranskan ja Hollannin kansanäänestykset Komissio esittelee Eurooppa-asioista tiedottamista koskevan toimintasuunnitelman Komissio esittelee K-suunnitelman (sanoista kansanvalta, kuunteleminen ja keskustelu)
2006	Komissio julkaisee eurooppalaista viestintäpolitiikkaa koskevan valkoisen kirjan, johon sisältyy kansalaiskuuleminen Komissio vetää käsittelystä 1/3 Euroopan parlamentissa ja neuvostossa vireillä olevista säädösehdotuksista vedoten mm. laatuselvityksiin

SÄÄTÄMISESTÄ VIESTINTÄÄN:

EU:n selkeyttämispolitiikka vuodesta 2005 eteenpäin

Inkaliisa Vihonen

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Lainsäädännön varjo

Vuosi 2005 oli Euroopan unionin selkeyttämispolitiikan kannalta merkittävä vuosi. Vuoden 2005 touko-kesäkuussa Hollanti ja Ranska päättivät hylätä Euroopan unionin perustuslakisopimuksen kansanäänestyksellä. Hylkääminen synnytti keskustelun EU:n toimivaltuuksista ja tulevaisuuden suunnasta, mutta myös kansalaisten ja unionin välisestä viestintäkuilusta. Unionin korkeinta johtoa myöten huolestuttiin siitä, etteivät kansalaiset saa riittävän selkeää kuvaa Euroopan rakentamisprosessista.

Kriisin johdosta tai ansiosta EU:n selkeyttämiskeskusteluun tuli uusi elementti: Lainsäädännön laadun parantamisen sijaan ryhdyttiin keskustelemaan myös EU:n viestinnästä yleisesti. Pelkkä lainsäädännön laadun parantaminen ei riittä, jos kansalaiset eivät saa selvää esimerkiksi tiedotusmateriaalista, jonka EU:n viestintäorganisaatio on heille uudesta lainsäädännöstä tuottanut.

Vaikka lainsäädännöllä on EU:n tuottamissa teksteissä huomattava rooli, on sen osuus kaikesta unionin tekstimassasta vain noin neljännes. Lainsäädäntö on kuitenkin sanellut pitkälle myös muun EU:n tekstintuotannon käytäntöjä (ks. Koskisen artikkeli tässä raportissa). Toisaalta tämä on ymmärrettävää, onhan suurin osa EU:n käyttämästä termistöstä peräisin juuri lainsäädännöstä.

Termien mukana ei-lainsäädännölliseen tekstiin ovat siirtyneet myös termikimput ja sanontatavat. Nykyisellä leikkaa ja liimaa -tekniikalla kerran käytetyt tekstinosat siirtyvät helposti tekstistä toiseen sellaisenaan. Tällöin myöskään tekstin käyttötarkoitus ei saa ansaitsemaansa huomiota. Sääntelevästä tekstistä tulee muutamalla hiiren napsauksella tiedottavaa ja tiedottavasta tekstistä tiivistelmää. Myös kääntämisen apuvälineenä käytettävät käännösmuistit kierrättävät samoja sanamuotoja eri EU-käännöksissä.

Lainsäädännön tehtävä poikkeaa kuitenkin esimerkiksi tiedottavasta ja taustoitavasta tekstistä. Sen on oltava sanamuodoiltaan mahdollisimman kattavaa ja sen säännöksiä on pystyttävä soveltamaan mahdollisimman tyhjentävästi. Tämä johtaa luonnollisesti hyvin abstraktiin kieleen. (Bhatia 1993, 140–141). Aikojen kuluessa hyviksi ja kattaviksi osoittautuneet ilmaukset siirtyvät myös uusiin teksteihin. Tulkintaongelmien välttämiseksi on painopiste usein toistossa ja yliselittämisessä.

Nämä reunaehdot vaikeuttavat luonnollisesti sujuvan ja napakan tekstin tuottamista. Samaiset ehdot eivät kuitenkaan päde muussa EU:n tekstintuotannossa, ja niinpä esimerkiksi tekstiä kuormittavasta seikkaperäisyydestä olisi mahdollista poiketa muissa kuin säädösteksteissä.

Mutkikas lainsäädäntö ja sen polveilevat sananparret ovat kuitenkin luoneet varjonsa koko EU-viestinnän ylle. Vuonna 2004 EU:n parissa työskenteleville asiantuntijoille järjestetyn kyselyn vastaajista enemmistö katsoi EU:n käyttämän kielen olevan monimutkaista, salamyhkäistä ja palvelevan EU:n virkamieskuntaa tavallisten kansalaisten sijaan. Myös EU:n toimielinten kanssa työskentelevät järjestöt vaikuttivat alttiilta kielenkäytön monimutkaistumiselle, sillä tällaisten järjestöjen käyttämä kieli oli muita vastaavia järjestöjä abstraktimpaa. (Kyselyä koskeva raportti *Can EU hear me?* on luettavissa osoitteessa <<http://www.friendsofeurope.org>>).

Kenen säädöskieli?

Ennen vuotta 2005 Euroopan unionin selkeyttämisstrategiana oli puuttua juuri lainsäädännön ongelmiin. Esimerkiksi vuonna 1998 vahvistetussa toimielinten välisessä sopimuksessa lainsäädännön laadusta todetaan, että ”yhteisön säädösten selkeys, yksinkertaisuus ja täsmällisyys ovat keskeisiä edellytyksiä [...] sille, että yhteisön lainsäädäntö olisi yleisön ja taloudellisten toimijoiden ymmärrettävissä (EYVL C 73, 17.3.1999, s. 1)”. Ei siis esimerkiksi viitata siihen, että selkeä viestintä unionilainsäädännön sisällöstä lisäisi yleisön ja toimijoiden (eli kansalaisten) ymmärrystä EU-asioissa. Itse säädöstekstien läpikäymisen sijaan ihmiset hakevat varmasti usein selkokielistä tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan – varsinkin nykyisellä Internet-ajalla – erilaisista tiivistelmistä ja verkkoaineistosta. (Ks. myös Sajavaaran artikkeli tässä raportissa).

Pohjalla vaikuttaa käsitys säädöskielen kohderyhmästä, onko säädös ja sen tulkinta tarkoitettu kaikille kansalaisille vai ainoastaan juristeille, jotka sitten tulkitsevat säädöksen muille. Suomessa on perinteisesti ajateltu, että lainsäädäntöä voi lukea myös fiktiivinen Pihtiputaan mummo, siis kansalainen iästään ja koulutustaustastaan riippumatta. Näin ei ole kaikkialla. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa

ja Yhdysvalloissa käytössä oleva *common law* -lainsäädäntöjärjestelmä pyrkii tarkkuuteen ja yksityiskohtaiseen sääntelyyn (Bhatia 1993, 136–144). Säädösten tulkinnasta vastaavatkin yleensä juristit ja muut alan ammattilaiset.

Suomen järjestelmä seuraa enemmän Manner-Euroopan säädäntöperinteitä, joiden mukaisesti säädökset ovat vähemmän yksityiskohtaisia ja helpommin ymmärrettäviä myös ei-juristeille. Myös yleinen valistus- ja tiedotustyö lainsäädännön ja virkakielen selkeyttämiseksi 1980-luvulta lähtien on kantanut hedelmää (ks. Piehlin artikkeli tässä raportissa).

EU-järjestelmä puolestaan on eräänlainen risteytymä, johon heijastuvat esimerkiksi jo Ranskan keisarilliselta ajalta peräisin olevat seremonialliset muotoilut ja yksityiskohtainen sääntelyperinne. Ranskan vahva vaikutus selittyy sillä, että alkuaikojen Euroopan yhteisöissä puhuttiin ranskaa enemmistökielenä, olihan se virallisena kielenä kuudesta perustajamaasta kolmessa.

Säädösrakenteen puolella tämä näkyy esimerkiksi alkurakenteessa, jossa mainitaan alussa tekijä – esimerkiksi komissio tai neuvosto – ja tämän jälkeen perustelut säädöksen antamiseen sekä viimeisenä ilmoitetaan kyseisen tekijän antavan kyseisen säädöksen edellisen perusteella. Suomalaisittain kovin henkilöidyltä tuntuva rakenne selittyy sillä, että ranskalaisessa lainsäädännössä säädöksen antajana on ollut alun alkaen keisari, joka on haluttu elollistaa myös muotoilussa. Ranskan uusimmassa lainsäädännössä tällaisesta historiallisesta muotoilusta on kuitenkin luovuttu miltei kokonaan. Unionilainsäädäntöön vanhahtava rakenne on kuitenkin jäänyt, ja se on sellaisena omiaan vieraannuttamaan kansalaisia ja kannustamaan heitä jättämään näin ollen tulkinnan suosiolla juristikunnalle.

Selväkielitiivistelmä ja ei jargonille

Säädösvetoisessa Euroopan unionissa olikin jokseenkin uutta puhua myös muun tekstintuotannon kuin säädösten selkeyttämisestä. Asia oli tosin noussut esiin jo Tanskan hylättyä kansanäänestyksellä Maastrichtin sopimuksen vuonna 1992, mutta keskustelu ei johtanut muihin kuin lainsäädäntöä koskeviin toimiin. Lisäpuhtia kriisin käynnistämälle keskustelulle antoivat tiedot siitä, ettei monella EU-kansalaisella ollut edes perustietoja EU:n perustuslaillisen sopimuksen sisällöstä, vaikka EU oli järjestänyt yhdessä kansallisten viranomaisten kanssa sitä valottavia mittavia tiedotuskampanjoita.

Perustuslaillisen sopimuksen kieliasu sai myös osakseen runsaasti kritiikkiä. Sopimuksen ranskankielistä pohjatekstiä laadittaessa ei otettu suuremmin huomioon monikielisyyden asettamia vaatimuksia, ja niinpä käännöksiltä edellytettiin muodollista vastaavuutta ranskan kanssa. Esimerkiksi sopimuksen suomalainen

nimi on ranskan mallin mukaisesti *sopimus Euroopan perustuslaista*, vaikka suomessa ei yleensä käytetä *Eurooppa*-sanaa Euroopan unionin synonyyminä, toisin kuin ranskassa. Suomessa kyseinen sopimus tunnetaankin yleisesti *EU:n perustuslakisopimuksena* tai *perustuslakina*.

Kovin helppoa ei ole myöskään tiedottaa selkeässä muodossa äärettömän abstraktista ja viittaussuhteiltaan paikoin epäselvästä tekstistä. Unionin toimivallasta todetaan muun muassa perustuslakisopimuksessa seuraavaa: ”Annetun toimivallan periaatteen mukaisesti unioni toimii jäsenvaltioiden sille tässä perustuslaissa antaman toimivallan rajoissa ja siinä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimivalta, jota tässä perustuslaissa ei ole annettu unionille, kuuluu jäsenvaltioille (I-11 artiklan 1 kohta).” EU:n päätösmekanismija tuntemattomalle kohta selittyy kehäpäätelmäksi, jossa lisäksi *toimivalta*-termillä viitataan useampaan eri käsitteeseen.

Pian Ranskan ja Hollannin kansanäänestysten jälkeen, heinäkuussa 2005, laadittiinkin jo ensimmäinen toimintasuunnitelma komission viestinnän parantamiseksi EU-asioista tiedotettaessa (*Action plan to improve communicating Europe by the Commission*) (SEC(2005) 985). Suunnitelmassa ehdotettuja toimia olivat muun muassa selväkielisen tiivistelmän – englanniksi *layperson’s summary*, siis eräänlainen jokanaisen ja -miehen tiivistelmä – liittäminen jokaiseen komission uuteen ehdotukseen. Siinä selvitettäisiin lyhyesti ja selkeästi, mistä ehdotuksessa on kyse. Tällaisen tiivistelmän esittäminen esimerkiksi säädösten alussa on ollut jo pitkään selvää viranomaiskielen käyttöä ajavien tahojen tavoitteissa (katso esimerkiksi Cutts 2000 ja 2001 ja Sajavaaran artikkeli tässä raportissa).

Kielenkäytöstä toimintaohjelmassa ohjeistettiin, että sen tulisi olla selkeää ja yksinkertaista. Omaa ammattikieltä, ”eurojargonia”, neuvottiin välttämään, koska se on hämmentävää, monimutkaista ja usein elitististä. Tärkeä osa toimintasuunnitelmaa oli myös viestinnän lokalisointi. Viestintätyylit vaihtelevat maasta ja kulttuurista toiseen, eikä Brysselissä laadittu tiedote välttämättä toimi esimerkiksi Helsingissä ilman tyylillistä muokkausta.

Ohjelmassa todetaan, että osa toimista voidaan käynnistää heti, osa vasta muutamana vuoden kuluessa. Koneiston rattaisiin näyttää juuttuneen esimerkiksi selväkielitiivistelmän julkaiseminen ehdotusten alussa. Aikatauluttomuuden lisäksi suunnitelmassa pistää silmään myös yleinen konkretian puute. Asiakirjassa ei ole tarkemmin selvitetty, mitä esimerkiksi yksinkertaisuudella kielenkäytön yhteydessä tarkoitetaan. Kysymys on oleellinen esimerkiksi siksi, että parempaa sääntelyä koskevien EU-toimien yhteydessä yksinkertaisuudella on viitattu miltei yksinomaan asiasisällöllisiin ja lakitekniisiin muutoksiin (katso esimerkiksi komission tiedonanto *Yhteisön säännösten päivittäminen ja yksinkertaistaminen*, (KOM(2003) 71 lopullinen)). Kielelliseen selkeyttämiseen viitataan puolestaan ”laadun parantamisena”.

Onko lyhyys yksinkertaisuutta?

Selkeä ja yksinkertainen kielenkäyttö eivät ole sisällöltään yksiselitteisiä käsitteitä edes yhden kielen sisällä, saati sitten Euroopan unionin tasolla, jossa käsitteiden sisältöä muovaavat erilaisten kielten ja kulttuurien sekä ylikansallisuuden tuomat ainekset. Myös eri aikoina on viestitty eri tavalla, ja viestivän organisaation koko ja luonne voi vaikuttaa viestinnän sävyyn ja pituuteen. Näin on käynyt esimerkiksi vuonna 2004 laajentuneessa unionissa, jossa jäsenmaiden suuri määrä on pakottanut rajoittamaan EU-tiedotteiden ja -muistioiden pituutta enimmillään 15 sivuun käännöstoiminnan helpottamiseksi.

Mekaanisesti tehtynä lyhentäminen ei kuitenkaan takaa selkeyttä tai yksinkertaisuutta, vaikka toki useissa tapauksissa se helpottaa ymmärrettävyyttä ainakin pintatasolla. Pahimmillaan se voi kuitenkin pakottaa laatijan tiivistämään tekstiään äärimmilleen, jolloin rakenteellinen luettavuus kärsii. Tästä onkin ollut havaittavissa joitain merkkejä EU:ssa tiivistämissäntöjen tultua voimaan.

Yksinkertaisuuden ja lyhyiden suhteeseen on viitattu myös Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunnossa, joka koskee EU-lainsäädännön parantamista (EUVL C 24, 31.1.2006, s. 39–51). Siinä todetaan, että komission pääosastojen tulisi lainsäädännön parantamiseksi esittää yksinkertaistamishdotus, joka on ”suhteutettu sen toimialaan kuuluvien säädöstekstien lukumäärään ja niiden monimutkaisuuteen, joka voidaan mitata esimerkiksi tekstirivien [...] lukumäärällä” (s. 39).

Lyhyiden korostaminen kielen selkeyden mittarina nousi esiin 1920-luvun Amerikassa, jolloin alettiin kehittää matemaattisia laskumalleja erilaisten tekstien luettavuuden mittaamiseksi. Tuloksena oli erilaisia luettavuusindeksejä, joilla pyrittiin osoittamaan esimerkiksi, mille koulutustasolle kukin teksti on sopiva. Kaavojen tärkeimpien mitattavien elementtien joukkoon valittiin sanojen ja virkkeiden pituus. Näiden mallien ongelmana on kuitenkin se, ettei niillä voida mitata rakenteellisia seikkoja, jotka vaikuttavat tekstin ymmärrettävyyteen. Pitkä sana tai virke ei ole automaattisesti vaikea pituutensa vuoksi, vaan paljon ratkaisevampia ovat useimmin esimerkiksi sen rakenteelliset ja merkitykselliset puutteet.

Sittemmin, erityisesti 1980-luvulta lähtien, on korostettu lukijan merkitystä ymmärrettävyyden mittaamisessa. Niinpä sitä on mitattu erilaisilla tekstinymmärrystehtävillä ja muistikokeilla. Uusilta testausmalleilta puuttuvat kuitenkin kätevät tietokonesovellukset, joten niiden käyttö on jäänyt varsin vähäiseksi, toisin kuin luettavuusindeksien, joiden sovelluksia löytyy nykyäänkin monista tekstinkäsittelyohjelmista. Ymmärrettävyydestä uutta sukupolvea ovat erilaiset

tietokoneen näppäimistöohjaimiin liitettävät ohjelmistot, joilla saadaan esimerkiksi tietoa siitä, kuinka monta kertaa ja kauan lukija etsii ja selaa tekstiä tiedon löytääkseen (lisää tästä esimerkiksi Göpferich 2006).

K-suunnitelma ja parempi sääntely

Muita perustuslakikriisin jälkeisiä asiakirjoja ja toimia, joissa viitataan yksinkertaistamiseen ja selkeyttämiseen, on vuonna 2005 Parempi sääntely -toimintasuunnitelman alla esitetty toinen tiedonanto (KOM(2005) 97 lopullinen). Siinä tarkastellaan yksinkertaistamista erityisesti kasvun ja kilpailukyvyn kannalta. Konkreettisena toimenpiteenä esitetään muun muassa, että komissio seuloo vireillä olevat lakiehdotukset selvittääkseen niiden elinkelpoisuuden.

Näin onkin jo tapahtunut: vuoden 2006 maaliskuussa komissio ilmoitti käyneensä läpi kaikki Euroopan parlamentissa ja neuvostossa vireillä olevat lakiehdotukset, yhteensä 183 ehdotusta. Seulonnan perusteella se päätti vetää käsittelystä kolmanneksen ehdotuksista. Syynä rankkaamiseen mainittiin muun muassa se, etteivät ne olleet sopusoinnussa työllisyyttä ja kasvua tukevan strategian kanssa tai että ne eivät täyttäneet paremman sääntelyn standardeja yleisesti.

Viestintään on palattu puolestaan komission K-suunnitelmassa. Suomenkielinen versio tulee sanoista kansanvalta, kuunteleminen ja keskustelu, jotka lähtötekstinä olevassa englanninkielisessä versiossa esitettiin muodossa *Plan D for democracy, dialogue and debate* (KOM(2005) 494 lopullinen). Suomenkielinen nimi kertoo havainnollisesti monikielisen viestinnän haasteellisuudesta, sanaleikit ja tiettyyn kieleen sidotut strategiat eivät välttämättä toimi samalla tasolla kaikissa kielissä. Toisaalta on varmasti kyse suomenkieliseen EU-kääntämiseen iskostuneesta hyperkorrektiudesta, vierassanoja pyritään välttämään jopa sujuvuuden ja ymmärrettävyyden kustannuksella (ks. Koskisen artikkeli tässä raportissa). Harhaanjohtavalta tuntuu myös *dialogin* kääntäminen *kuunteluksi*, joka on suunnitelman hengen vastaisesti yhdensuuntaista ja passiivista.

Kyseinen suunnitelma ja sen jatkona vuoden 2006 alussa ilmestynyt valkoinen kirja (komission valmistelevalta keskusteluasiakirjasta käyttämä nimitys) eurooppalaisesta viestintäpolitiikasta (KOM(2006) 35 lopullinen) viittaavat kursoisesti kielenkäytön ja viestinnän parantamiseen ilman käytännön sovelluksia.

Myös Suomen toisen puheenjohtajuuskauden tavoitteisiin kuuluu parempi sääntely ja sitä kautta säädösten laadun parantaminen. Työryhmäpuheenjohtajan käsikirjassa toukokuulta 2006 mainitaan paremman sääntelyn asiakokonaisuuden alla yksinkertaistaminen, tosin ilman minkäänlaista sisällöllistä määritelmää.

Yksinkertaisuus pyritään toteuttamaan asiakirjan mukaan ”entistä yksinkertaisemmin, tehokkaammin ja selkeämmin (s. 23)”.

Viestinnästä taas todetaan, että neuvoston toiminnan avoimuutta edistetään asiakirjajulkisuuden ja tehokkaan viestinnän keinoin (s. 19). Muotoilu antaa ymmärtää, ettei yksiselitteisiä keinoja yksinkertaistamiseen ja viestinnän tehostamiseen ole. Toisaalta näin avoin muotoilu jättää hyvätkin aikeet helposti suunnittelun asteelle. Toisaalta muualta Euroopasta on jo esimerkkejä selkeyttämisestä täsmätoimin. Belgian hallitus on käynnistänyt äskettäin *Kafka*-hankkeen, jonka käytännön- ja kansalaisläheinen lähtökohta on tuonut konkreettisia tuloksia hyvinkin lyhyessä ajassa (ks. **laatikko**).

Kafka antaa kyytiä Belgian byrokratialle

Yksinkertaistamisessa on voimaa julistavat Belgian yksinkertaistamisviraston verkkosivut osoitteessa <www.kafka.be>. Kolme vuotta sitten perustetun valtion viraston sivuilla esitellään viraston alaisuuteen kuuluvia hankkeita, jotka liittyvät kaikki ylenmääräisen byrokratian karsimiseen.

Tällaisia hankkeita ovat muun muassa verojärjestelmän yksinkertaistaminen, sosiaaliturvaan liittyvien lomakkeiden selkeyttäminen sekä sähköisten lomakejärjestelmien luominen eri aloille. Tähän mennessä yksinkertaistamisvirasto on onnistunut kumoamaan tai yksinkertaistamaan 150 turhaa tai epäselvää säädöstä.

Kansalaisten on mahdollista lähettää sivuille omia yksinkertaistamis ehdotuksiaan, joita onkin tullut verkkosivujen ensimmäisen olemassaolovuoden aikana reilut 7 000. Mallia voisi ottaa myös siitä, että viraston johdossa on valtiosihteeri, jonka nimenomaiseksi toimialaksi on nimetty hallinnon yksinkertaistaminen.

Belgian mallista ovat olleet kiinnostuneita vanhat EU-jäsenmaat Ranska ja Hollanti. Näistä Ranska on ilmoittanut ottavansa Kafka-järjestelmän käyttöön jo tämän vuoden lopulla. Myös EU on osoittanut kiinnostusta vastaavan Kafka.eu-sivuston luomiseen.

Missä tutkimus?

Ei siis ole selvää, mitä on se kielenkäytön selkeys ja yksinkertaisuus, johon Euroopan unionin toimissa ja strategioissa pyritään. Jotta kauniista selkeyttämisavoitteista ja -strategioista olisi hyötyä, tarvitaan välttämättä konkreettisia tietoja siitä, miten ja milloin selkeyttäminen on mahdollista.

Tärkeimpiä syitä konkretian puutteeseen on varmasti unionin monikielinen ja -kulttuurinen luonne. Karkeistaen suomalaisittain selkeä ja asiallinen viestintä voi olla korulauseisiin tottuneen ranskalaisen korvaan työkeää ja päinvastoin. Toisaalta ymmärrettävyydessä on pintaa syvemmällä monia piirteitä, jotka ovat varmasti yhteisiä useimmille EU-kielille. Tällaiset piirteet liittyvät muun muassa tiedon jaksottamiseen ja rakentamiseen sen prosessointia helpottavina kokonaisuuksina (tästä lisää esimerkiksi Kintsch & van Dijk 1983).

Toisaalta on olemassa ymmärrettävyyteen liittyviä tekijöitä, jotka vaihtelevat kielestä toiseen myös EU:n sisällä. Jo edellä mainittu suomalaisten asiallinen ja tiivis viestintä voi olla tyyllillisesti vähemmän hyväksyttävää jossain toisessa, muodollisuutta ja toistoa suosivissa viestintäkulttuureissa. Euroopan tasolla on kuitenkin tähän mennessä harrastettu varsin vähän tällaista vertailevaa tutkimusta, ainakaan ymmärrettävyyden näkökulmasta. Euroopan unionin tutkimushankkeiden rakenne tarjoaisi kuitenkin EU:n laajuisille tutkimuksille hyvät puitteet.

Mielenkiintoinen olisi esimerkiksi tutkimus eri tekstipiirteiden vaikutuksista ymmärrettävyyteen eri EU-kielissä. Onko esimerkiksi passiivisuus selkeästi ymmärrettävyyttä vaikeuttava piirre kaikissa EU-kielissä, kuten monissa yleisissä ohjeissa on uumoiltu? Samoin hyödyllinen olisi valkoisessa kirjassa euroopalaisesta viestintäpolitiikasta yhtenä toimintamallina esitelty EU:n laajuinen *Eurobarometri*-tutkimus kansalaisten asenteista EU:hun. Tällä kertaa aiheena voisi kuitenkin olla konkreettisemmin EU:n käyttämä kieli ja viestintä tähänastisten imagokyselyiden sijaan.

EU-strategiapapereiden tarkastelussa kiinnittyy kuitenkin huomio siihen, ettei tutkimusta mainita missään muodossa. Pelkkä maininta siitä, että kielenkäytön on oltava selkeää ja yksinkertaista, ei valitettavasti riitä konkreettisten tulosten saavuttamiseen Euroopan unionin kielen selkeyttämisessä. Jos näin olisi, Euroopan unionin säädökset olisivat jo nyt ”selkeitä, yksinkertaisia ja täsmällisiä”, jotka on laatumääreinä asetettu lainsäädännön laadun tavoitteeksi jo 1998 vahvistetussa toimielinten välisessä sopimuksessa. Tuloksia ei synny ilman käytännön ohjeita siitä, kuinka arvokkaat tavoitteet saavutetaan.

Tietoa siitä, kuinka selkeyttäminen toimii missäkin yhteydessä ja kulttuurissa, saadaan ainoastaan tutkimuksen kautta. Vaikka tällainen tutkimus on viime aikoina ollut vähäistä, ehkäpä aiheen haastavuuden vuoksi, ei sen välttämättömyyttä voine kieltää. Myös viestintäkanavien jatkuva kehittyminen ja erityisesti verkkojulkaisun tuomat uudet haasteet edellyttävät uutta tutkimustietoa. Tutkimuksen kautta saadaan myös hälvennettyä esimerkiksi tiukassa istuvia käsityksiä siitä, että tekstejä selkeytetään vaivattomasti vaikkapa mekaanisesti lyhentämällä.

Lähteet

- Action plan to improve communicating Europe by the Commission*, SEC(2005) 985, 20.7.2005.
- Bhatia, Vijay K. 1993: *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. Lontoo ja New York: Longman.
- Can EU Hear Me? How to get the EU's message out* 2004. Survey report by Friends of Europe. Saatavissa: <www.friendsofeurope.org>.
- Cutts, Martin 2001: *Clarifying Eurolaw*. Plain Language Commission. Saatavissa: <www.clearest.co.uk>.
- Cutts, Martin, 2000: *Lucid Law*. Plain Language Commission. Saatavissa: <www.clearest.co.uk>.
- Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta lainsäädännön parantaminen*, EUVL C 24, 31.1.2006, 39–51.
- Göpferich, Susanne 2006: *How Comprehensible are Popular Science Texts? The Use of Thinking-aloud Protocols and Log Files of Reverbalization Processes in Comprehensibility Research*. Teoksessa: Gotti, Maurizio & Giannoni, Davide S. (toim.): *New Trends in Specialized Discourse Analysis*. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien: Lang.
- Kintsch, Walter & Van Dijk, Teun A. 1983: *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Komission tiedonanto: *Yhteisön säännösten päivittäminen ja yksinkertaistaminen*, KOM(2003) 71 lopullinen.
- Komission tiedonanto: *Parempaa sääntelyä kasvun ja työllisyyden edistämiseksi Euroopan unionissa*, KOM(2005) 97 lopullinen.
- Komission tiedonanto: *Komission panos EU:n tulevaisuutta koskevaan pohdintaan, K-suunnitelma: kansanvalta, kuunteleminen ja keskustelu*, KOM(2005) 494 lopullinen.
- Sopimus Euroopan perustuslaista*, EUVL C 310, 16.12.2004.
- Työryhmäpuheenjohtajan käsikirja*, Suomen puheenjohtajuus 2006, valtioneuvoston kanslia, 2006.
- Toimielinten välinen sopimus yhteisön lainsäädännön valmistelun laatua koskevista yhteisistä suuntaviivoista*, EYVL C 73, 17.3.1999.
- Valkoinen kirja eurooppalaisesta viestintäpolitiikasta*, KOM(2006) 35 lopullinen.

Summary

Inkaliisa Vihonen

In the European context the need to *simplify* and *clarify* is most often associated with legal language. The constitutional crisis following the rejection of the draft European Constitution by French and Dutch voters in 2005 brought up the need to *communicate* European affairs to EU citizens instead of prescribing them by law. Simplification of non-legal texts does not, however, follow the same rules as legislative simplification. To deal with this new prerequisite, the European Commission has come up with several action plans to improve its communication policies.

The Commission's simplifications plans from 2005 onwards have underlined the importance of communicating with the EU citizens in a language familiar and comprehensible to them. The EU officials are specifically advised to avoid *eurojargon* because it is confusing, complicated and often elitist. Despite the foreground gained to communication, it is still difficult to disperse the fog in the EU language. The EU is a legal entity and most of its language practices are dominated by the constraints of legal certainty and all-inclusiveness. These practices should, however, be suited to meet the growing demand for comprehensibility and transparency.

The EU's simplification strategies should also be concretized. Even if all the recent plans mention the need for clarity, they very rarely refer to language as such. In addition, it is not always clear, what is meant by simplification. The plans also lack concrete means to fight the EU fog. Therefore we need European research on the EU language and its comprehensibility. Concrete results in the strive for a clearer EU language are only gained if we are provided with concrete means to work with.

JOS LAKI ON DIREKTIIVIN LAPSI, MILLAISEKSI HALUAMME SEN KASVAVAN?

Aino Piehl

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Suomessa on pitkään keskusteltu lainsäädännön laadusta ja sen puutteista. Sen jälkeen kun Suomi liittyi Euroopan unioniin, on pohdittu myös EU:n osuutta laatuongelmiin. Unionin säädösten on esimerkiksi katsottu johtavan liian yksityiskohtaiseen sääntelyyn. On myös esitetty, että EU-säädösten täytäntöönpano lisää niin paljon kotimaista lainsäädäntöä, että valmistelijat eivät ehdi laatia hallituksen esityksiä riittävän huolellisesti. Myös EU:n vaikutus säädösten kieleen on ollut esillä keskustelussa. Esimerkiksi vuonna 2000 silloinen eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimäjä arvioi lausunnossaan oikeusministeriölle, että Euroopan yhteisöjen lainsäädännöstä on kulkeutunut kömpelöä ja vaikeatajuista kieltä myös kotimaiseen oikeuskieleen (HS 30.5.2000).

Suomalaiset ovat pitäneet EU:n säädöstekstejä vaikeampina ymmärtää kuin suomalaisia (Piehl 2000). EU-säädökset perustuvat toisenlaiseen säädöskielen perinteeseen kuin nykyinen lainsäädäntömme kieli. Omaan perinteeseemme ovat kolmenkymmenen vuoden ajan vaikuttaneet ajatukset siitä, että viranomaisten lisäksi säädöksiä tulisi ymmärtää myös niiden, joita säädökset koskevat (ks. esim. Kieli ja virkakoneisto 1981). Myös EU:ssa on kyllä nähty tarve selkeämpään ja käyttäjille ymmärrettävämpään lainsäädäntöön; esimerkiksi toimielinten välisessä sopimuksessa vuodelta 1999 todetaan, ettei säädöksiä voida soveltaa yhtenäisesti, elleivät ne ole selkeitä. (Tästä tarkemmin ks. Sajavaara ja Vihonen tässä raportissa sekä Piehl 2003.)

Tässä artikkelissa tarkastelen, näkyykö suomalaisten säädösten kielessä direktiivien vaikutusta. Tiedot perustuvat tekemääni direktiivien ja niiden perusteella säädettyjen lakien vertailuun (Piehl 2006). Pohdin myös, miten EU-säädösten valmisteluun voitaisiin vaikuttaa, ja taustaksi käytän EU:n säädösvalmisteluun osallistuvilla suomalaisilla virkamiehille 1998 tekemääni kyselyä (Piehl 2000). Olen parhaillaan tekemässä uutta kyselyä, ja viittaan myös sen vastauksiin, vaikka kokonaistuloksia en vielä voi esittää.

Säädöskieli on viranomaiskielen kulmakivi

Viranomaisten kielen ymmärrettävyys on ollut Suomessa tavoitteena 1970-luvulta lähtien. Tuolloin ruvettiin kiinnittämään huomiota siihen, että viranomaisien kielenkäyttö vaikuttaa keskeisesti kansalaisten oikeusturvaan. Hallitus asetti vuonna 1979 komitean selvittämään toimia virkakielen ymmärrettävyyden parantamiseksi, ja komitean työn tuloksena syntyi valtioneuvoston virkakielipäätös vuonna 1982.

Virkakielipäätöksessä Kotimaisten kielten tutkimuskeskus nimettiin virkakie-
len kehittämisen asiantuntijalaitokseksi, ja pian perustettiin myös suomen- ja
ruotsinkielisen virkakielentutkijan virat. Viranomaisille ryhdyttiin järjestämään
koulutusta selkeästä kielenkäytöstä. 1990-luvulla saatiin vielä suomenkielinen
virkakielenhuoltajan virka sekä EU-kielenhuoltajan virka. Viranomaiskielen ym-
märrettävyydestä säädettiin lopulta myös laissa. Edellä mainittu virkakielipäätös
kumottiin, ja vaatimus selkeästä kielestä otettiin osaksi hallintolain säännöksiä
vuonna 2004.

Virkakielenhuollossa säädöskielellä on tärkeä asema, sillä se on pitkälti viran-
omaiskielen perusta. Päätösten perusteluissa ja muissakin viranomaisteksteissä
käytetään usein lakipykälien tekstiä tai viittausta niihin, vaikka ne eivät päätök-
sen saajan kannalta aina täytä hallintolaissa asetettuja vaatimuksia. Lainsäädän-
nön sanamuodot ja käsitteet toistuvat nekin usein viranomaisten teksteissä. EU-
jäsenyyden myötä suomalaiset lait saattavat toistaa EU-säädösten sanamuotoja ja
käsitteitä, jotka sitten puolestaan siirtyvät viranomaistekstien kautta kansalaisille
suunnattuun viestintään.

Tilastot kertomassa tekstien ymmärrettävyydestä

Lakien ja direktiivien vertailussani (Piehl 2006) ovat aineistona ne lait, jotka on
annettu vuoden 2002 hallituksen esitysten perusteella kesään 2003 mennessä ja
joilla on direktiivitausta. Vuonna 2002 eduskuntaan vietiin erityisen runsaasti
direktiivien täytäntöön panemiseksi annettuja lakiesityksiä. Direktiivien enem-
mistö on 2000-luvulta, mutta mukana on myös vanhempia direktiivejä. Aineisto
koostuu 25 laista ja 41 direktiivistä, joista on muodostettu korpus. Siihen on mer-
kitty tekstien rakenne sekä niiden sanojen sanaluokat ja taivutusmuodot.*

* Vertailuun on otettu mukaan vain täytäntöönpanoon kuuluvat pykälät ja säännökset,
siis pykälät ja artikkelit. Jotta aineiston osat olisivat mahdollisimman vertailukelpoisia, on
vertailtu vain varsinaista säädösosaa. Virkkeen tarkastelussa on jätetty huomiotta luette-
lot, koska ne eivät ole erilaisuutensa vuoksi vertailukelpoisia. Ohjelmaa kehitetään vielä,
joten luvut voivat myöhemmin tarkentua. Aineistossa on kaikkiaan 124 361 sanaa, joista
73 prosenttia on direktiiveissä.

Olen myös verrannut tuloksiani EU-jäsenyyttä vanhemmista säädösteksteistä tehtyihin tutkimuksiin (Mäkitalo 1970, Naskali 1992, Virtaniemi 1992), jotta selviäisi, ovatko säädöstekstien ominaisuudet niistä ajoista muuttuneet ja voiko muutokset tulkita EU-säädösten vaikutukseksi. Tutkimani ominaisuudet ovat sellaisia, joiden on katsottu vaikuttavan tekstin ymmärrettävyyteen. Niitä ovat esimerkiksi virkkeen pituus sanoina ja lauseiden määrä virkkeessä sekä erilaisten sivulauseita vastaavien rakenteiden runsaus. Sivulauseet ja niitä vastaavat rakenteet voivat katkaista virkkeen tai lauseen pääajatuksen, jos ne ovat pitkiä ja erottavat kaksi yhteen kuuluvaa lauseenosaa toisistaan. Jos ne sijaitsevat esimerkiksi ennen virkkeen pääverbiä, voi lukijan olla vaikea siihen asti päästyään muistaa, mitä kaikkea informaatiota verbiin on jo liitetty. Tutkittavat ominaisuudet olen rajannut sellaisiin, jotka voidaan tunnistaa ja laskea koneellisten analyysimenetelmien avulla (menetelmästä tarkemmin Lounela 2005; Lehtinen & Lounela 2004). Ks. **Esimerkki 1** (jatkuu seuraavalle sivulle).

Esimerkki 1

Yhdenvertaisuuslaki, 17 § Todistustaakka

*Jos joku,
joka katsoo joutuneensa 6 §:n vastaisen menettelyn kohteeksi,
esittää tässä laissa tarkoitettua asiaa tuomioistuimessa tai
toimivaltaisessa viranomaisessa käsiteltäessä selvitystä,
jonka perusteella voidaan olettaa,
että mainitussa pykälässä säädettyä kieltoa on rikottu,
vastaajan on osoitettava,
että kieltoa ei ole rikottu.*

Virkkeessä on 40 sanaa ja 6 lausetta: yksi päälause ja 5 sivulauseetta.

Esimerkissä lain ja direktiivin (seuraavalla sivulla) virke muistuttavat rakenteeltaan toisiaan. Kumpikin virke on aseteltu siten, että päälause on äärimmäisenä vasemmassa reunassa. Sille suoraan alisteiset sivulauseet alkavat siitä seuraavaksi oikealta ja niille alisteiset taas seuraavaksi oikealta.

Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, 8 artikla, Todistustaakka

Jäsenvaltioiden on kansallisen oikeudenkäyttöjärjestelmänsä mukaisesti toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi,

että

kun henkilö,

joka katsoo kärsineensä vääryyttä sen vuoksi,

että häneen ei ole sovellettu yhdenvertaisen kohtelun periaatetta,

esittää tuomioistuimessa tai muussa toimivaltaisessa viranomaisessa tosiseikkoja,

joiden perusteella voidaan olettaa tapahtuneen välitöntä tai välillistä syrjintää,

vastaajan on näytettävä toteen,

ettei yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ole rikottu.

Virkkeessä on 53 sanaa, 7 lausetta: yksi päälause ja 6 sivulauseetta.

Kommentit

Direktiivin päälauseessa kerrotaan, mistä jäsenvaltioiden on huolehdittava. Tämä asia esitetään *että*-lauseessa, jonka pääosa tulee vasta virkkeen loppuosassa (*vastaajan on näytettävä toteen*). Sama asia esitetään lain päälauseessa, joka myös on vasta virkkeen lopussa.

Ymmärtääkseen virkkeen sisällön lukijan pitää muistaa monien sivulauseiden muodostama ehtojen ja sisällön määrittämisten kokonaisuus, kun hän pääsee päälauseeseen asti.

Lain virkkeessä on sivulauseen sivulauseen sivulauseita, siis 3 kerrosta. Direktiivin virkkeessä on yksi kerros lisää. Sivulauseet myös katkaisevat toisten sivulauseiden kulun.

Ymmärrettävyyden kannalta olisi parempi, että asioita jaettaisiin eri virkkeisiin.

Aina vain lyhyempiä virkkeitä

Kyselyyni vastanneet virkamiehet pitivät EU-tekstien vaikeaselkoisuuden syynä mm. virkkeiden monimutkaista rakennetta ja pitkiä virkkeitä (Piehl 2000). Nämä ominaisuudet eivät kuitenkaan näytä siirtyneen täytäntöönpanolakeihin. Virkkeet ovat niissä vieläkin lyhyempiä kuin EU-jäsenyyttä vanhemmissa säädöksissä, joten virkkeiden pituus näyttää kehittyvän samaan suuntaan, johon se on ollut menossa 1960-luvulta lähtien.

Suomalaiset säädökset ovat 1960-luvulta muuttuneet siten, että niiden virkkeet ovat lyhentyneet: virkkeissä on nykyään vähemmän sekä sanoja että lauseita. 1960-luvun lakien virkkeet olivat nykylakeja selvästi pitempiä: niiden keskipituus oli 23 sanan paikkeilla. 1980-luvun säädöksissä keskipituus oli enää suunnilleen 19 sanaa. 2000-luvun täytäntöönpanolait sopivat hyvin tähän linjaan: niissä on keskimäärin 15 sanaa virkettä kohden. Näihin verrattuna suomenkielisten direktiivien virkkeet ovat yhtä pitkiä kuin 80-luvun säädösten: niiden keskipituus on lähempänä 20:tä sanaa. (Aineistoni uusimpien, vuoden 2002 direktiivien virkkeet olivat jopa hiukan pitempiä kuin aineiston virkkeet keskimäärin.)

Taulukko 1. Virkkeen pituus ja lauseiden määrä

Suomalaiset säädökset	Sanoja/virke	Lauseita/virke
1960-luku (Mäkitalo 1970)	23,1	2,3
1980-luku (Virtaniemi 1992)	19,6	2,0
2000-luku (Piehl 2006)	14,9	1,5
Suomenkieliset direktiivit		
1990–2002 (Piehl 2006)	19,8	2,2

Vertailuni tulos ei kuitenkaan tarkoita, ettei täytäntöönpanolaeissa olisi pitkiä ja monilauseisia virkkeitä; aineistossa on virkkeitä, jotka ovat jopa yli 70 sanan pituisia, ja niitä on sekä laeissa että direktiiveissä.

Virkkeen pituus ja lauseiden määrä ovat edelleen ominaisuuksia, jotka erottavat lainsäädäntötekstejä yleistajuisista teksteistä, kuten sanomalehtien ja aikakauslehtien kielestä. Yleiskielen virkkeet ovat nytkin keskimäärin selvästi lyhyempiä kuin täytöntöönpanolakien kielen. Esimerkiksi sanomalehden uutisissa virkkeet ovat keskimäärin kymmensanaisia eli viisi sanaa lyhyempiä kuin 2000-luvun direktiivitaustaisten lakien. Selkokielisten eli erityisen helppolukuisiksi laadittujen tekstien virkkeet ovat vielä lyhyempiä. Niissä on keskimäärin 9 sanaa. (Heikkinen ym. 2005.)

Virkkeenpituutta käytetäänkin helppolukuisuuden mittarina ns. luettavuuskaavoissa. Niitä on kuitenkin arvosteltu siitä, että ne arvioivat tekstien luettavuutta liian mekaanisesti (ks. esim. Chall 1988 ja Klare 1988). Ymmärrettävyyttä testaamaan on laadittu myös muita menetelmiä. Ne perustuvat arvioihin tietyistä tekstin piirteistä, esimerkiksi, onko sanasto tuttua, esitetäänkö tekstissä riittävästi tietoa kokonaisuuden ymmärtämiseksi ja ilmaistaanko asioiden syy-yhteydet selvästi. Tällaisia ominaisuuksia ei voi arvioida mekaanisesti; niiden arviointiin vaikuttaa mm. kenelle teksti on tarkoitettu (ks. esim. Lange ym. 1993 ja Nyström 2001).

Keskimääräinen virkkeenpituus on yksi osatekijä useimmissa ymmärrettävyyttä arvioivissa menetelmissä. Pitkävirkkeisyys on kuin kuume: se kertoo jonkin olevan vialla, mutta sen poistaminen ei paranna sairautta, ellei samalla kiinnitetä huomiota muihin ominaisuuksiin, jotka vaikuttavat ymmärrettävyyteen. Virkkeistä tulee yleensä pitkiä siksi, että ne ovat rakenteeltaan monimutkaisia, eli niissä on ominaisuuksia, jotka paitsi pidentävät virkettä myös hankaloittavat sisällön hahmottamista. Vuoden 1998 kyselyyni vastanneiden virkamiesten mielestä tärkein syy EU-tekstien vaikeaselkoisuuteen oli juuri virkkeiden mutkikas rakenne.

Sivulauseet eivät enää rehot laeissa

Monilauseiset virkkeet olivat aikaisemmin myös suomalaisen säädöskielen tyyppillinen piirre, mutta niitä on pyritty tietoisesti karsimaan, ja siinä on myös onnistuttu. Virkkeen lauseiden määrä on jatkuvasti vähentynyt samalla kun virkkeet ovat muutenkin lyhentyneet. 2002 esitetyissä laeissa on virkettä kohden 1,5 lausetta. Se on suunnilleen sama määrä kuin sanomalehtien kielessä nykyään (perustuu Mikko Lounelan julkaisemattomiin laskelmiin). Sen sijaan 1960-luvun laeissa oli yhdessä virkkeessä keskimäärin enemmän kuin kaksi lausetta, ja vielä 1980-luvun säädöksissä virkkeessä oli keskimäärin kaksi lausetta. Aineistoni direktiiveissä taas on keskimäärin enemmän kuin kaksi lausetta virkkeessä. Ne muistuttavat siis tässä suhteessa enemmänkin 80-luvun suomalaisia säädöksiä kuin nykylakeja.

Koska direktiiveissä on monilauseisempia virkkeitä, niissä on myös käytetty enemmän sivulauseita. *Joka*-lauseet ovat suosituimpia, ja niitä on direktiiveissä tiheämmässä kuin täytäntöönpanolaeissa. Tässä kuitenkin näkyy myös laeissa muusta kehityksestä poikkeava suunta: *joka*-lauseita käytetään 2000-luvun täytäntöönpanolaeissa enemmän kuin 1980-luvun säädöksissä, vaikka virkkeissä on muuten vähemmän lauseita kuin ennen. Myös *että*-lauseita käytetään vähän enemmän, mutta ero on pieni. Ei kuitenkaan ole varmaa, että tämä on direktiivien vaikutusta: muiden sivulauseityyppien suosioonhan direktiivit eivät näytä kuitenkaan vaikuttaneen. Direktiiveissä ja laeissa suositaan lisäksi eri sivulauseita. Esimerkiksi *jos*-lauseita käytetään laeissa suhteellisesti enemmän, kun taas *että*- ja *kun*-lauseita tulee direktiiveissä vastaan kaksi kertaa useammin kuin laeissa.

Taulukko 2. Sivulauseet laeissa ja direktiiveissä

Sivulauseityyppi	Direktiivit (Piehl)	2000-luvun lait (Piehl)	1980-luvun lait (Virtaniemi*)
Sivulauseityypin prosenttiosuus kaikista lauseista			
<i>Joka</i>	21,9	15,1	12,3
<i>Jos</i>	7,0	9,2	10,9*
<i>Että</i>	8,8	4,4	3,2
<i>Kun</i>	2,7	1,2	1,5*
Muut sivulauseet	3,9	4,0	7,3
Kaikki sivulauseet yht.	44,3	33,9	36,7

* Virtaniemi ei ole laskenut *jos*-lauseiden ja *kun*-lauseiden osuutta vaan esittänyt kokonaisuutena aikaa ilmaisevien ja ehtoa ilmaisevien sivulauseiden osuuden aineiston lauseista. Näiden suuri enemmistö on *kun*- ja *jos*-lauseita.

Raskaista virkkeistä raskaisiin lauseisiin – ojastako allikkoon?

Sivulauseiden sijaan virkkeiden rakennetta raskauttavat nyt asiakokonaisuudet, joita ei ole ilmaistu lauseella vaan jollain muulla tavalla. Sellaisia ovat esimerkiksi lauseenvastikkeet. (Niistä rakenteista, joita on nimitetty lauseenvastikkeiksi, on aineistostani laskettu referatiivi-, temporaali-, finaali- ja modaalirakenteiden määrät.) Yleiskielessä lauseenvastikkeita käytetään vähemmän kuin säädöskielessä. Sille taas ovat tyypillisiä *kun*-lausetta korvaavat lauseenvastikkeet (Virtaniemi 1992: 118) eli *tarvittaessa*- ja *maksettua*-tyyppiset rakenteet (vrt. *kun tarvitaan*, *kun velallinen on maksanut*, temporaalirakenne). Aineistoni täytäntöönpanolaeissa onkin selvästi vähemmän *kun*-lauseita kuin niitä korvaavia lauseenvastikkeita, ja sama on asianlaita myös direktiiveissä. Direktiiveissä ja laeissa on muutenkin käytetty lauseenvastikkeita suurin piirtein yhtä usein. 1980-luvun säädöksiin verrattuna niiden käyttö ei ole vähentynyt eikä lisääntynyt. Ks. **Esimerkki 2**.

Esimerkki 2. Lauseenvastike

*Valtiovarainministeriön asetuksella säädetään esitedirektiivin 19 artiklaan perustuen esitteen kielestä **tarjottaessa** yleisölle arvopapereita tai haettaessa niitä julkisen kaupankäynnin kohteeksi myös tai yksinomaan muualla kuin Suomessa.*

Arvopaperimarkkinalaki, 3 d §

Virkkeessä on 24 sanaa ja yksi lause.

Lauseessa on 3 lausetta vastaavaa rakennetta:

1 *siten että* -lausetta vastaava (*perustuen*)

2 *kun*-lausetta vastaava, jotka on rinnastettu *tai*-sanalla (*tarjottaessa* tai *haettaessa*).

*Valtiovarainministeriön asetuksella säädetään
esitedirektiivin 19 artiklaan perustuen
esitteen kielestä
tarjottaessa yleisölle arvopapereita
tai
haettaessa niitä julkisen kaupankäynnin kohteeksi
myös
tai
yksinomaan
muualla kuin Suomessa.*

Kaaviossa lauseen pääasia on äärimmäisenä vasemmalla ja siihen liittyvät lisätiedot seuraavaksi oikealla sekä niihin liittyvät lisätiedot taas seuraavaksi oikealla.

Kommentit

Virkkeen ymmärtämistä hankaloittaa myös lopun lauseke, jossa *Suomessa* saa ensin rajoittavan määritteen *muualla kuin*, jonka merkitystä ensin lavennetaan (*myös*) ja sitten rajoitetaan (*yksinomaan*).

Ymmärrettävyyttä lisäisi sivulauseiden käyttäminen. Silloin joudutaan tekemään tekstiin muitakin muutoksia. Seuraavassa esimerkissä asia on esitetty yleiskielen tapaan.

Valtiovarainministeriön asetuksella säädetään, millä kielellä esite on julkaistava, kun tarjotaan yleisölle arvopapereita tai kun haetaan niitä julkisen kaupankäynnin kohteeksi pelkästään ulkomailla tai sekä ulkomailla että Suomessa. Asetuksen antaminen perustuu esitedirektiivin 19 artiklaan.

Ainoa lauseenvastike, jonka nykysuosiossa voisi aavistella direktiivien kielenkäytön vaikutusta, on ns. modaalirakenne. Modaalirakenteen muodostavat *noudattaen*-tyyppinen rakenne, joka vastaa *siten että* -lausetta (vrt. *ohjeita noudattaen – siten, että noudatetaan ohjeita*) ja *estämättä*-tyyppinen rakenne, joka vastaa *ilman että* -lausetta (vrt. *salassapitosäännösten estämättä – ilman, että salassapitosäännökset estävät*). Vaikka osuus on vieläkin pieni, rakenne on nyt selvästi yleisempi kuin 1980-luvun säädöksissä.

Lauseita voidaan korvata myös muilla kuin jo mainituilla rakenteilla, ja muut tavat ovatkin laeissa ja direktiiveissä tavallisempia. Verbin partisiippimuotoja (*aiheuttava/aiheuttanut*) käytetään säädöskielessä enemmän kuin yleiskielessä (Virtaniemi 1992: 132 ja Ikola, Palomäki, Koitto 1989: 490). Ne sijoitetaan sanojen määritteiksi, ja koska ne voivat itsekin saada määritteitä, voidaan näiden kasautumien avulla korvata *joka*-lauseita (*suuria kustannuksia aiheuttava menettely – menettely, joka aiheuttaa suuria kustannuksia*). Tällaisia määritteitä laeissa on nykyisin enemmän kuin ennen: sellainen on keskimäärin jokaisessa täytäntöönpanolain lauseessa. Sen sijaan 1980-luvun säädösten lauseissa vain kaksi kolmasosaa sisälsi partisiippimääritteen. Direktiiveissä niitä taas on vielä enemmän kuin nykylaeissa: useampi kuin yksi lausetta kohden.

Vaikka tässä näyttäisi olevan selvästi direktiivien vaikutuksesta yleistynyt lakien piirre, ei näin voi varmasti päätellä. Partisiippimääritteiden suosio nimittäin oli jo 1980-luvulla kasvanut valtavasti entisiin aikoihin verrattuna: 1920-luvulla partisiippia käytettiin määritteenä vain kolmasosassa lakien virkkeistä (Naskali 1992: 87). Kun sivulauseista on pyritty eroon, on tietoa ruvettu esittämään *joka*-lauseiden sijasta partisiippimääritteiden avulla. EU-säädösten malli on kyllä voinut vielä vahvistaa tätä suuntausta. Ks. **Esimerkki 3**.

Esimerkki 3. Partisiippiattribuutti

*Viestintäviraston on päätöksellään asetettava huomattavan markkinavoiman yritykselle **kilpailun esteiden poistamiseksi tai kilpailun edistämiseksi tarvittavat 2 momentissa tarkoitetut** velvollisuudet.*

Viestintämarkkinalaki, 18 §

Virkkeessä on 18 sanaa ja yksi lause.

Lauseessa on 10 sanan partisiippiketju, jossa on kaksi partisiippia (*tarkoitettut, tarvittavat*) ja 2 *minen*-substantiivia (*poistamiseksi, edistämiseksi*).

Toinen partisiippiketju on seuraavassa ilmaistu *joka*-lauseella:

Viestintäviraston on päätöksellään asetettava huomattavan markkinavoiman yritykselle 2 momentissa tarkoitetut velvollisuudet, jotka ovat tarpeen kilpailun esteiden poistamiseksi tai kilpailun edistämiseksi.

Vielä yksi keino lisätä asiaa virkkeeseen lisäämättä sinne lauseita on käyttää *minen*-substantiiveja (*edistää – edistäminen*). Sellaisen voi muodostaa kaikista suomen kielen verbeistä. Näiden käytössä ei täytäntöönpanolaeissa ja direktiiveissä ole suurta eroa; direktiiveissä niitä kuitenkin on vähän enemmän. Aiemmissa säädöskielen tutkimuksissa ei ole laskettu *minen*-substantiivien esiintymiä, vaikka ne onkin mainittu substantiivityylin yhteydessä (esim. Virtaniemi 1992). Tarvitaan siis lisätutkimuksia ennen kuin tämän piirteen kehityksestä voi sanoa mitään tarkempaa. Laskelmien puuttuminen saattaa kuitenkin kertoa siitä, ettei tämän substantiivityypin käyttö ole ennen ollut säädöksissä yhtä yleistä kuin nyt. (Muun virkakielentutkimuksen yhteydessä *minen*-substantiiveja on myös tarkasteltu, vaikkakaan ei kvantitatiivisesti, ks. esim. Heikkinen 2000: 84, Hiidenmaa 2000: 54.)

Taulukko 3. Lausetta korvaavat rakenteet

Rakennetyyppi	Direktiivit (Piehl)	2000-luvun lait (Piehl)	1980- luvun lait (Virtaniemi)
Rakenteiden yleisyys prosentteina lauseiden määrästä			
<i>estäen-, estämättä</i> -tyyppi (modaalirakenne)	8,7	3,0	0,5
<i>ratkaistessa-, ratkaistua</i> -tyyppi (temporaalirakenne)	6,5	6,7	6,5
<i>katsoo riittävän, riittäneen</i> -tyyppi (referatiivirakenne)	0,9	1,0	0,7
<i>suorittaa edistääkseen</i> -tyyppi (finaalirakenne)	0,6	0,1	0,1
Partisiippiattribuutit (<i>sovittun, sovittavan summan</i>)	101,6	99,3	64,8
<i>minen</i> -substantiivit (<i>haitan syntymisen estäminen</i>)	26,8	24,9	(ei laskettu)

Säädöskielen virkerakenne on pysynyt kehityssuunnassaan

Direktiivien ja suomalaisten täytäntöönpanolakien vertailu (Piehl 2006) viittaa siihen, etteivät direktiivit ole vaikuttaneet suomalaisten lakien virkkeiden ja lauseiden rakenteeseen. Kehitys näyttää päinvastoin jatkuvan samaan suuntaan, joka oli nähtävissä jo 1980-luvun lopussa. Direktiivit muistuttavat kahdenkymmenen vuoden takaista suomalaista säädöskieltä, mutta monien pelkäämää taka-askelta ei lakien kieli direktiivien mallin vuoksi näytä ottaneen. On kuitenkin muistettava, että keskiarvoista huolimatta aineistonikin säädösteksteissä on mukana sekä pitkiä että rakenteeltaan raskaita virkkeitä.

Suomalaisen lakien virke- ja lauserakenteen kehitys ei myöskään ole kulkenut vain hyvään suuntaan, jos seurataan kaikkia niitä piirteitä, joiden katsotaan vaikuttavan tekstien ymmärrettävyyteen. Lakiteksteissä on nyt runsaasti enemmän partisiippimääritteitä kuin ennen, ja niiden määrän kasvusta huolimatta myös enemmän *joka*-lauseita. Partisiippimääritteet vähentävät tekstistä aktiivista toimintaa ilmaisevien verbien osuutta, ja samoin vaikuttaa *minen*-substantiivien runsaus. Monien sivulauseiden labyrinthi on vaihtunut lausetta korvaavien rakenteiden sokkeloon, jossa muutama sivulause voisi jo olla avuksi.

Direktiivien ominaisuuksia ovat lakeihin verrattuna virkkeiden suurempi sanamäärä ja suurempi erilaisten sivulauseiden määrä. Kuitenkin direktiiveissä on myös lausetta korvaavia rakenteita joko yhtä paljon tai vielä vähän enemmän kuin laeissa. Tämä kertonee siitä, että suomenkielisten direktiivien pohjatekstit ovat rakenteeltaan niin monimutkaisia, että kääntäjien on otettava käyttöön kaikki nykyisen ja aiemman suomalaisen säädöskielen keinot voidakseen sisällyttää virkkeeseen sen informaation, joka pohjatekstin virkkeessä on. Ks. **Esimerkki 4** viereisellä sivulla.

Näin runsaan informaation sovittaminen samaan virkkeeseen tuntuu lukijasta työläältä ja voi vaikuttaa myös siten, että tekstit eivät tunnu kielellisesti luontevilta. Siihen viittaa, että suomalaisten virkamiesten mielestä EU-teksteissä on usein vieraan tuntuinen sanajärjestys, vaikka suomen kielessä lauseen sanojen järjestys on vapaampi kuin monessa muussa (Piehl 2000).

Esimerkki 4. Rakenteeltaan mutkikas direktiivin virke

*Radiotaajuuksien käyttöä **koskevien** oikeuksien jakamismenettelyn on oltava avointa, selkeää ja syrjimätöntä, sanotun kuitenkin **rajoittamatta** niitä erityisperusteita tai -menettelyjä, joita jäsenvaltiot ovat omaksuneet radiotaajuuksien käyttöä **koskevien** oikeuksien **myöntämiseksi** radio- tai televisio-ohjelmien sisältöpalvelujen tarjoajille yleistä etua **koskevien** tavoitteiden **saavuttamiseksi** yhteisön oikeuden mukaisesti.*

Valtuutusdirektiivin 20/2002/EY, 5 artikla

Virkkeessä on

40 sanaa ja 2 lausetta (päälause *on oltava*, sivulause *joita jäsenvaltiot ovat omaksuneet*)

3 partisiippiattribuutin *koskeva* muodostamaa ketjua, joissa kullakin partisiipilla kaksi määritettä (*yleistä etua koskevien*)

1 modaalirakenne (*sanotun rajoittamatta*)

2 *minen*-substantiivia: molemmat *joka*-lauseessa, jossa on 22 sanaa.

Lausetta korvaavien rakenteiden runsaus tekee vaikeaksi hahmottaa, mihin ne liittyvät ja mihin niistä määritteet kuuluvat. Mikä tapahtuu *yhteisön oikeuden mukaisesti*? Kuka haluaa saavuttaa *yleistä etua koskevat tavoitteet*? Samoihin kysymyksiin oli hankala saada vastausta muidenkaan EU-kielten perusteella.

Jälkimmäistä selventäisi, jos käytettäisiin rakennetta *saavuttaakseen*, joka viittaisi subjektiin eli *jäsenvaltioihin*. Tehokkaammin ymmärrettävyyttä lisäisi asioiden jakaminen erillisiin virkkeisiin ja lauseisiin.

Mistä etsiä direktiivien vaikutuksia?

Direktiivien vaikutuksia on siis tarpeen tutkia muistakin suomalaisten säädösten piirteistä kuin virkerakenteen keskimääräisistä ominaisuuksista. Tärkeä tutkimuskohde on sanasto (ks. Westerlund tässä raportissa), joka on myös herättänyt keskustelua. Kyselyyni vastanneet virkamiehet mainitsivat EU-säädösten sanastoon liittyvän ominaisuuden, joka heidän mielestään vaikeutti tekstien ymmärtämistä: niistä löytyi usein vieraan tuntuksia sanontoja ja myös tuntemattomia termejä, jotka kuitenkin tuntuivat viittaavan tuttuun käsitteeseen ja joita varten suomen kielessä oli jo olemassa jokin toinen ilmaus (Piehl 2000).

EU-peräisten ja suomalaisten säädösten ilmausten välille voi siis syntyä ristiriitoja. Ongelma otetaan esiin myös *Lainlaatijan EU-oppaassa* (2004), oikeusministeriön täytäntöönpanosäädösten laatijoille tekemä ohjekirjassa. Siinä kehoitetaan käyttämään suomalaisessa säädöksessä normaalitapauksessa direktiivin termejä. Jos ne ovat ristiriidassa suomalaisen terminologian kanssa, joudutaan kuitenkin harkitsemaan, muutetaanko kansallista termistöä. Olisi kiinnostavaa tutkia, miten usein näin menetellään. Termit ja sanonnat esiintyvät aineistossani ja myös sen yksittäisessä laissa kuitenkin niin harvakseltaan, että tyypilliset korpusmenetelmät, kuten frekvenssien laskeminen, eivät sovellu direktiivien vaikutuksen tarkasteluun.

Yksittäistapauksiakin tutkimalla voitaisiin selvittää, kuinka paljon täytäntöönpanolaeissa on direktiiveistä suoraan lainattuja osia. Olen aloittanut tällaisen selvityksen, mutta se on vasta alkuvaiheessa. Tutkimusmenetelmien kehittämiseksi tehdyt kokeilut osoittavat, että lakeihin lainataan direktiiveistä tekstiä sekä sana sanalta että sanonnaltaan jonkin verran muokattuna. Sitaattien rakenteellisista tai muistakaan ominaisuuksista en voi vielä esittää kokonaiskuvaa, mutta lainausten joukossa on esimerkiksi myös rakenteeltaan mutkikkaita virkkeitä. Edellä mainitut kokeilut kertovat myös, että direktiivien termejä ja muita sanontoja käytetään aineistoni suomalaisissa täytäntöönpanosäädöksissä.

Eräs vuoden 2006 kyselyyn vastannut huomautti, että direktiiveissä ilmauksia voidaan käyttää tavallisesta poikkeavassa merkityksessä sitä kuitenkaan määrittelemättä. Tällöin teksti ei sisällä riittävästi tietoa, jotta lukija voisi pelkästään tekstin perusteella ymmärtää sen sisällön. Vuoden 1999 toimielinten välisessä sopimuksessa kehoitetaan kartoittamaan kuvatonlaista termien käyttöä. Tärkeä tutkimusaihe olisi myös tiedon esittämisen tapojen, kuten sisältöasioiden esittämistarjoituksen ja niiden yhteyksien ilmaisemisen, vertailu.

Suomalaiset toimiin selkeyden lisäämiseksi

EU-säädösten vaikeaselkoista ilmaisua on mahdollista selkeyttää, ja on myös mahdollista ratkaista ongelmia, joita direktiivit aiheuttavat suomalaisessa lainsäädännössä. Yksinkertaista ja nopeaa keinoa siihen ei tosin ole tarjolla. Lähin mahdollisuus on vaikuttaa tekstin laatuun, kun direktiivien perusteella valmistellaan omia säädöksiä. Direktiivihän on säädöslaji, joka nimenomaan jättää jäsenvaltion valittavaksi keinot, joilla direktiivin sisältö tulee siinä maassa voimaan. Myöskään direktiivin sanamuotoa ei tarvitse käyttää jäsenvaltion säädöksessä. Valtiot eivät kuitenkaan voi toimia aivan omin lupinsa, vaan EU:n komissio valvoo direktiivien täytäntöönpanoa sen varmistamiseksi, että oikeusvaikutus on jokaisessa jäsenmaassa sama. Komission hyväksyntä siis halutaan varmistaa, ja mieluiten mahdollisimman vähin vaivoin: olen kuullut monelta taholta sellaisen käsityksen, että komissio hyväksyy täytäntöönpanon helpommin, jos säädöksissä on käytetty direktiivin sanamuotoja ja termejä. Selkeyden kannalta olisi kuitenkin välttämätöntä ”kääntää” ilmaisut omiksi käsitteiksi, ellei kyse ole uusista ilmiöistä (ks. myös Westerlund tässä raportissa).

Direktiivitekstin lainaamiseen vaikuttaa sekin, että direktiivin tulkinta ei suinkaan aina ole itsestään selvä. Suomalaiset lainsäätäjät eivät myöskään katso voivansa tulkita direktiiviä suomalaista säädöstä laatiessaan (ks. esim. Vihonen 2006). Lainlaatijan EU-opas edellyttää kuitenkin kansalliselta sääntelyltä myös näissä tilanteissa selkeää ilmaisua: ”Jos epäselvyys ei ole syntynyt käännösvaiheessa, vaan on lähinnä poliittisen kompromissin tulos, on tarkoin harkittava, miten direktiivi pannaan täytäntöön. Tällöin on huolehdittava siitä, että kansallinen sääntely on kielellisesti selkeä. Pyrittäessä selkeään säädökseen saattaa siten olla ongelmana, että direktiivin tekstiä joudutaan selittämään tai täsmentämään.” Ei siis ole tarkoitus, että tulkinta siirtyisi säädöstä hallinnossa soveltavien virkamiesten harteille. Näin kuitenkin käy, ellei ongelmaan täytäntöönpanossa puututa.

Epäselvää ilmaisua säädöksissä kunnioitetaan aivan liikaa: kaikki, mikä on hämärää, ei suinkaan ole harkittua ja poliittisen kompromissin seurausta. Vuoden 2006 kyselyn kommenteista selviää, että virkamiehet ovat siitä hyvin selvillä, mutta heidän on usein vaikea jäljittää hämäryyden syytä. Epäselvyys on voinut syntyä myös käännettäessä, ellei sinänsä kiistaton merkitys ole ilmennyt pohjatekstistä kunnolla. On siis tärkeää, että virkamiehet ja kääntäjät tietävät, koska muotoilu on tarkoituksellisesti hämärä.

EU:n säädösvalmisteluun osallistuvat suomalaiset voivat vaikuttaa suomenkieliseen direktiiviin. Se tarkastetaan ennen direktiivin lopullista hyväksymistä, mutta sekä vuonna 1998 että 2006 tekemistäni kyselyistä käy ilmi, että tämä tapahtuu usein kovassa kiireessä säädösprosessin loppuvaiheessa ja että ajanpuute estää tekstin seuraamisen ja kommentoinnin aikaisemmissa vaiheissa. Se vähentää

myös yhteistyötä EU-kääntäjien kanssa, jotka mielellään käyttäisivät hyväksi lisätietoja säädösten valmistelusta. Suomenkielinen teksti tulee luettavaksi myöhemmin kuin pohjateksti, eikä vuoden 2004 laajentumisen jälkeen kaikkien käsitteilyvaiheiden tekstejä enää käännetä suomeksi (ks. Koskinen tässä raportissa). Joidenkin vuoden 2006 kommenttien mukaan säädösten aikataulut ovat joskus jopa niin kiireisiä, ettei suomenkielistä tekstiä ehditä tarkistaa lainkaan.

Tekstien laatuun olisi tietenkin paras vaikuttaa prosessin alkupäässä, jo pohjatekstiä laadittaessa ja siitä neuvoteltaessa. Kun säädöksistä sovitaan, luulisi virkamiestyöryhmissä olevan erinomainen tilaisuus ratkoa niitä tahattomasti epäselviä kohtia, jotka ovat tulleet vastaan omassa kieliversiossa. Työryhmät ovat kuitenkin viime laajentumisen jälkeen suuria, eikä aikaa yhden jäsenvaltion puheenvuoroille ole enää kuten aiemmin. Niinpä edustajien täytyy valita tärkein niistä asioista, joihin ei olla tyytyväisiä, eikä se yleensä ole kieliasun selkeys. Myös tulkkausta on nyt virkamiestyöryhmissä vähemmän kuin aikaisemmin (vrt. Sunnari tässä raportissa), joten asioita käsitellään omakielisen tekstin pohjalta kokouksissa entistäkin harvemmin.

Monikielisyyden mahdollisuuksia tekstien laadun parantamisessa ei juuri olekaan havaittu, vaikka juuri käännettäessä tekstin ymmärrettävyys joutuu koetukselle. Erityisen vieras tämä ajatus on niissä jäsenmaissa, joissa säädösten ymmärrettävyys ei muutenkaan ole tavoitteena. Kielikeskustelut eivät siis herättäisi kaikkisaa kiinnostusta eivätkä vastakaikua. ”Me puhumme asiasta, hoitakoot kääntäjät kääntämisen”, voivat sanoa jopa säädösvalmistelijat, vaikka heidän työvälineensä on juuri kieli, ja vieläpä useampi kuin yksi kieli. Kyselystäni tuli usean kerran esiin sellainen ajatus, että säädöstekstillä saattaa kyllä olla tietty oikea tulkinta, mutta sitä ei voi päätellä suomenkielisestä tekstistä – eikä välttämättä mistään muustakaan kielestä. Merkitys on siis tekstistä riippumaton ja se pitää selvittää keskustelemalla sisällöstä sopineiden kanssa. Tämä ei tietenkään ole oikeusturvan eikä oikeusvarmuuden kannalta ihanteellinen tilanne.

Vaikeaselkoisia tekstejä syntyy myös siksi, että monet englanniksi ja ranskaksi kirjoittavat komission virkamiehet käyttävät muuta kuin omaa äidinkieltään. Tällöin tekstistä voi tulla koukeroisempaa, koska on turvallisempaa käyttää perinteisiä ilmauksia. Toimielimet ovat kyllä tarttuneet joihinkin toimiin parantaakseen pohjatekstien laatua. Komissio on perustanut yksikön, joka antaa kirjoittajille toimitusapua, ennen kaikkea korrektin kielellisen ilmaisun varmistamiseksi (ks. Piehl 2003), mutta kaikkea tekstimassaa ei pystytä antamaan toimitettavaksi eivätkä kaikki kirjoittajat näe siihen tarvettakaan. Monissa Euroopan maissa arvostetaan tyylin hallinnan ja ammattitaidon merkinä taitoa rakentaa monilauseinen, kieliopillisesti looginen virke. Selkeys voi siis monille merkitä aivan muuta kuin ymmärrettävyyttä säädösten käyttäjien kannalta katsottuna, vaikka sellainen tavoite onkin myös EU:ssa lausuttu julki. Organisaation totunnaisen tyylin muut-

taminen on myös aikaa vievä prosessi, joka tarvitsee toteutuakseen monenlaista panostusta. Vuoden 1999 toimielinten välinen sopimus lainsäädännön laadun parantamisesta ei ole saanut aikaan radikaaleja muutoksia, vaikka edistystäkin on tapahtunut. (Ks. myös Sajavaara ja Vihonen tässä raportissa).

Etsikkoaikana tarvitaan häpeämättömiä idealisteja

Suomalaisten säädösten ongelmista on puhuttu jo kauan, mutta riittäviä parannuksia ei ole saatu aikaan. Aivan samaa voidaan sanoa EU-säädösten laadun parantamisesta. Suomessa ministeriöiden kansliapäälliköistä koottu lainsäädännön kehittämisryhmä totesi vuonna 2005 julkaisemassaan raportissa (Valtioneuvosto 2005), että lainvalmisteluun prosessina ja sen suunnitteluun ja johtamiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Henkilöresurssit eivät myöskään ole riittäviä (kuten kyselyyni vastanneetkin kertoivat), eikä valmistelijoille ole järjestetty tukea säädösvalmistelun ongelmissa. Nyt on suomalaisessa lainvalmistelussa tarkoitus panna tuulemaan. Myös EU:ssa on arveltu olevan todellisempaa halua uudistuksiin kuin ennen, ja siksi myös suomalaisten olisi aktiivisemmin puututtava EU-säädösten laatuun (Valtioneuvosto 2003).

Säädöskielen selkeyttämisellä voi olla tilaisuutensa, jos säädösvalmistelua nyt aletaan kehittää kokonaisuutena ja siinä otetaan huomioon sekä kansallinen että EU:n valmistelu. Niissä prosessikaavioissa, joita on esitetty suomalaisen säädösvalmistelun järjestelmällistämiseksi (ks. SÄKE 2005), kieliasu kuitenkin mainitaan vasta viimeistelyvaiheen tehtävänä. Tämä on liian myöhäistä, sillä monista asioista on silloin sovittu eikä muotoiluja voi enää muuttaa. Kieliseikat olisi otettava huomioon jo lainsäädäntöhankkeen suunnittelussa, jolloin esimerkiksi käytettävä sanasto kannattaisi kartoittaa, jotta sitä olisi aikaa harkita ja siitä keskustella. Alkuvaiheessa olisi myös hyvä keskustella siitä, kuinka yleistajuista ilmaisua suunnitteilla olevalta säädökseltä vaadittaisiin. Kieliasuun olisi myös kiinnitettävä huomiota läpi koko prosessin, ja aika ajoin olisi tarpeen tarkistaa, ovatko termit ja ymmärrettävyys tavoitteeksi asetetulla mallilla. Tämä vaatii sitäkin, että valmistelijoiden käytössä on tarvittavat taidot ja apuvälineet.

Suomessa tällaisia ajatuksia ainakin periaatteessa voidaan kannattaa, mutta entäpä EU-säädösten valmistelussa? Vastaavat ohjeet olisi syytä antaa myös siihen osallistuville, ja kieleen ja sanastoon olisi siinäkin kiinnitettävä huomiota koko prosessin ajan. Se olisi tehtävä sekä suomenkielisen tekstin että pohjatekstin käsitteilyssä. Tämä vaatisi muutosta suomen kielen käyttöön EU:ssa. Jotta suomenkieliseen tekstiin kiinnitettäisiin enemmän ja nykyistä aikaisemmin huomiota, olisi suomen kieltä käytettävä virkamieskokouksissa enemmän kuin nyt. ”Pidän tärkeänä suomen kielen aseman parantamista. Se helpottaisi ratkaisevasti Suomen etujen ajamista”, kommentoi eräs vuoden 2006 kyselyyn vastannut.

Moni vastaajista ilmoitti kuitenkin, ettei kaipaakaan tulkkausta vaan että englannin käyttö on käytännöllinen ratkaisu. Käytännöllisyys ja aatteellisuus asetetaan usein vastakohdiksi: käytännöllisistä suomalaisista voikin tuntua kiusalliselta vouhotukselta käyttää puheenvuoroja yleisesti ymmärrettävämmän tai selkeämmän ilmaisun puolesta. Pragmaattisuus ja matala profiili ovat meille tyypillisiä ominaisuuksia, joita me myös suuresti arvostamme. Niiden avulla saadaan tehtävät asiallisesti hoidetuksi. Muutoksiin kuitenkin tarvitaan sitä turhaan nolona pitämäämme aatteellisuutta ja lisäksi sitkeyttä tavoitteen ajamisessa silloinkin, kun muut eivät heti innostu aiheesta.

Suomalaisten säädösten parantamiseksi on kaivattu ennen kaikkea ministeriöiden johdon ja poliitikkojen sitoutumista uusien käytäntöjen läpi viemiseen – ja tarvittavien resurssien antamiseen. Samaa tarvitaan myös EU:ssa. Säädökset eivät muutu selkeämmiksi, ellei toimielinten johto pidä muutosta tärkeänä ja sovi menettelytavoista, joissa myös tekstien laatu otetaan järjestelmällisesti huomioon. Siihen päästään todennäköisemmin, jos jäsenvaltiot selvästi osoittavat, että asia ei ole niille toisarvoinen. Puheenjohtajavaltiona Suomella olisi tilaisuus edistää säädösten ymmärrettävyyttä, joka todella on kaikkien yhteinen etu.

Lähteet

- Chall, Jeanne S. 1988: *The Beginning Years*. Teoksessa: Zakaluk, Beverly L. & Samuels, S. Jay (toim.). *Readability, Its Past, Present and Future*. Newark, Delaware: International Reading Association, 2–13.
- Heikkinen, Vesa 2000: *Tekstuaalinen pirunnyrkki*. Teoksessa: Heikkinen, Vesa ym. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus, 63–115.
- Heikkinen, Vesa & Lehtinen, Outi & Lounela Mikko 2005: *Lappeenrantalaismies löi toista nenään baarissa, Uutisia ja uutisia*. Teoksessa: Heikkinen, Vesa (toim.) *Tekstien arki, tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme*. Helsinki: Gaudeamus, 231–258.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000: *Poimintoja virkakielen rekisteristä*. Teoksessa: Heikkinen, Vesa ym. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus, 35–61.
- Helsingin Sanomat 2000: *Lehtimaja huolissaan heikosta oikeuskielestä* 30.5.
- Klare, George R. 1988: *The Formative Years*. Teoksessa: Zakaluk, Beverly L. & Samuels, S. Jay (toim.) *Readability, Its Past, Present and Future*. Newark, Delaware: International Reading Association, 14–34.
- Lainlaatijan EU-opas 2004. 2. uudistettu painos. Kansallisten säädösten valmistelu koskevat ohjeet. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavissa: <<http://www.om.fi/25714.htm>>.
- Langer, I. & Schulz von Thun, F. & Tausch, R. 1993. *Sich verständlich ausdrücken*. München: Ernst Reinhardt Verlag.

- Lehtinen, Outi & Lounela, Mikko 2004: *A model for composing and (re-)using text materials for linguistic research*. Teoksessa: Nenonen, Marja (toim.) Papers from the 30th Finnish Conference of Linguistics. Studies in Language, University of Joensuu Vol. 39. Joensuu: University of Joensuu, 73–78.
- Lounela, Mikko 2005: *Exploring morphologically analysed text material*. Teoksessa: Antti Arppe et al. (toim.) Inquiries into words, constraints and contexts. Festschrift in the honour of Kimmo Koskeniemi on his 60th birthday. Helsinki: Gummerus, 359–267.
- Mäkitalo, Liisa 1970: *1920-luvun suomalaisen lakikielen virkerakenteesta*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Naskali, Päivi 1992: *Laki on niin kuin se kirjoitetaan. 1920- ja 1980-lukujen lakikielen lauserakenteen vertailua ymmärrettävyyden näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Nyström, Catharina 2001. *På väg mot ett bättre myndighetsspråk*. Stockholm: Statskontoret.
- Piehl, Aino 2000: *Finska EU-tjänstemäns syn på EU-texter*. Teoksessa: Lindgren, Birgitta (toim.) Bättre språk i EU. Rapport från en konferens den 29 november-1 december 1998 i Bryssel. Stockholm: Nordiska språkrådet, 21–29.
- Piehl, Aino 2003: *Selkeyttä vain – EU-kieleen*. Kielikello 4/2003, 19–22.
- Piehl, Aino 2006: *The Influence of EU Legislation on Finnish Legal Discourse*. Teoksessa: Gotti, Maurizio & Giannoni, Davide S. (toim.) New Trends in Specialized Discourse Analysis. Linguistic Insights. Studies in Language and Communication Vol. 44. Bern: Peter Lang.
- SÄKE 2005 = *Valtioneuvoston säädösalmistelun kehittämistyöryhmän (SÄKE-työryhmä) loppuraportti*. Työryhmämietintö 2005:10. Saatavissa: <<http://www.om.fi/32616.htm>>.
- Toimielinten välinen sopimus yhteisön lainsäädännön valmistelun laatua koskevista yhteisistä suuntaviivoista*, EYVL C 73, 17.3.1999. Saatavissa: <<http://europa.eu.int/eur-lex/fi/accessible/treaties/fi/livre605.htm>>.
- Valtioneuvosto 2003 = *Parempaan lainvalmistelun suunnitteluun ja johtamiseen. Kansliapäällikköryhmän kehittämis ehdotukset*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2003. Saatavissa: <<http://www.vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=130770>>.
- Valtioneuvosto 2005 = *Valtioneuvoston lainvalmistelun suunnittelun ja johtamisen kehittämisryhmän mietintö 2005. Tehokkaampaa, suunnitelmallisempaa ja hallitumpaa lainvalmistelua*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13/2005. Saatavissa: <<http://www.vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=144089>>.
- Vihonen, Inkaliisa 2006: *Ikkunat auki EU:hun*. Kielikello 1/2006, 13–15.
- Virtaniemi, Asta 1992: *Säädöskielen virkerakenne*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

Summary

Aino Piehl

This article discusses the possible similarities between the Finnish version of EU directives and Finnish laws drafted to implement such directives. It focuses on features which are thought to correlate with clarity and comprehensibility and which can be compared statistically. These features include e.g. the length of sentences and clauses, the number of clauses per sentence, the type of subordinate clauses and the number of nominalizations, including clause equivalents, participial modifiers and other expressions replacing subordinate clauses.

The European Union's impact on the Finnish language has been a focus of debate since the country became a member ten years ago. According to a survey conducted in 1998 among Finnish officials, EU regulations in Finnish were harder to understand than Finnish regulations. The idea that the language used by public authorities – legal language included – should be comprehensible to most citizens has been firmly rooted in Finnish society. In practice the legal texts often fail to meet this ideal, and their shortcomings have often been traced to EU directives.

This comparative analysis of EU directives and their Finnish implementing laws suggests that the former have not affected the syntax of Finnish legal discourse, which remains consistent with developments first observed in the 1980s. Finnish legislation is moving towards shorter sentences with fewer clauses. On the other hand, the changes in legal texts have not only been positive, especially in terms of comprehensibility: participial modifiers and other nominalizations eventually lessen the number of verbs expressing activity.

Many legal experts still think that the Finnish statutes do show an influence. Several individual cases have shown that wordings of the directives are transferred untouched to the Finnish implementing laws. Preventing the increase of obscure expressions in Finnish legal language calls for measures on both national and community level: the unintended obscurities should be cleared before the directive is adopted or, at the latest, when the directive is implemented. The member states should seriously reflect on their role in promoting good quality of language while drafting the community legislation. They should also consider the possibilities of multilingualism in enhancing comprehensibility.

EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea Vuosikymmen EU-suomea

SÄÄDÖSKIELEN KÄÄNTÄJÄ JA YHDYSSANAN HOUKUTUS

Hanna Westerlund

Käännöstieteen laitos, Helsingin yliopisto

Yhdyssana on yksinkertainen, helppo ja pintapuolisesti asiaa tarkastellen erinomainen keino tuottaa uudissanoja ja erikoiskielen termejä. Tarkastelen tässä artikkelissa yhdyssanaa säädöskielen kääntäjän vaihtoehtona, kun hän miettii sopivaa vastinetta lähtökielen usein moniosaiselle lausekkeelle tai sanaliitolle. Toisinaan taas tarvitaan useampia elementtejä yhden lähtötekstin sanan merkityksen siirtämiseen toiseen kieleen. Suomen kielessä yhdyssana on silloinkin mahdollinen vastine.

Käännettäessä on kautta aikojen ollut tavallista luoda niin sanottuja käännöslainoja, joita syntyy tulokieleen, kun kääntäjä korvaa lähtökielen yksikön pitäytymällä lähtökielen tavassa ilmaista kyseinen asia. Sanastomme on tulvillaan näitä käännöslainoja, eikä kielenpuhuja niitä helposti sellaisiksi tunnista. Koska eri kielten sanojen merkityskentät harvoin kattavat toisiaan täydellisesti, käännöslaina tuo helposti kieleen uusia merkityksiä jo käytössä oleville sanoille (esim. *hiiri*). Kääntäjä voi myös valita sanan käännösvastineeksi suoran lainan (esim. *direktiivi*, *faksi*, *abstrakti*), jolloin lähtökielen sana tuodaan ulkoasua myöten tulokieleen muokkaamalla se ainoastaan sopimaan suomen ääntämykseen ja taipumaan kieliopin mukaisiin taivutusmuotoihin. Vielä voidaan käyttää kotoperäistä vastinetta (esim. *läheisyysperiaate*) tai kokonaan toista tapaa ilmaista sama asia. Kaikki edellä mainitut käännösstrategiat näkyvät Euroopan yhteisön säädösten käännöksissä, ja yhdyssana näyttäytyy mahdollisena käännösvaihtoehtona kaikissa näissä strategioissa.

Yhdyssanoja tuottava käännösstrategia ei ole riskitön, ja sen tuloksena kieleen saattaa siirtyä jokseenkin hätiköidysti muodostettua sanastoa, joka tekee tekstistä tiivistä, vaikeasti avautuvaa ja hankaloittaa säädösten tulkintaa. Näitä ongelmallisia yhdyssanoja on monenlaisia. Joissakin on turhia, sisällöltään epämääräisiä osia, joistakin taas ei käy helposti ilmi yhdyssanan osien suhde toisiinsa – kumpi

oikeastaan määrittää kumpaa ja miten? Joissakin tapauksissa yhdyssanan käyttämiseen ei ole nähtävissä perusteita, jos tarjolla on myös kotoperäinen vastine: esimerkiksi *viestin*, *viestimet* on saanut väistyä käännöslainan *tiedotusvälineet* tieltä (Itkonen 1995).

Oletettavaa on, että monet käännösten yhteydessä syntyneistä yhdyssanoista eivät kotiudu säädöskieleen, mutta osa tulee jäämään pysyväksi aineistoksi säädöskielen termistöön. Kertakäyttöisten yhdyssanojen muodostamisen sijaan kääntäjän olisi usein parempi käyttää vakiintunutta kotoperäistä ilmaisua, mutta on toisaalta otettava huomioon, että kieli muuttuu joka tapauksessa ja uusia käsitteitä siirtyy muista kielistä ja kulttuureista myös erikoiskieliin. Toisaalta kääntäjällä on osaltaan vastuu tekstin yksiselitteisyydestä. Kääntäjä on myös sidoksissa tekstinulkoiseen todellisuuteensa, työympäristöönsä ja työvälineisiinsä. On kuitenkin huomattava, että hyvin usein yhdyssanan valitseminen käännösvas-
tineeksi tuottaa aivan kelvollisia uudissanoja. Aineistopohjainen tutkimus tuottaa havaintoja sekä hyvistä että vähemmän hyvistä ratkaisuista. Tutkimalla yhdys-
sanoja käännöksissä pyrin tarkentamaan kuvaamme lakitekstien sanastollisista ominaispiirteistä.

Tutkimusaineisto on alun perin koottu kollokaatioiden eli myötäesiintymien tutkimusta varten. Myötäesiintymällä tarkoitan kahden tai useamman sanan esiintymistä yhdessä useammin kuin mitä voisi olettaa, ellei näillä sanoilla olisi taval-
lista kiinteämpää yhteyttä toisiinsa. Myötäesiintymä kuvastaa abstraktia asiaa, sanojen taipumusta valikoitua toistensa läheisyyteen. Konkreettinen sana tai muu kielellinen elementti, joka esiintyy tutkittavana olevan elementin läheisyydessä riittävällä todennäköisyydellä, on nimeltään kollokaatti. Yhdyssana on esimerkki
niin kiinteästä yhteydestä, että yhdyssanan muodostavat elementit kirjoitetaan suomen kielessä yhteen. Kielissä sanavälillä on erilainen painoarvo, tässä suhteessa esimerkiksi suomi ja englanti eroavat toisistaan: englannissa yhdyssanat kirjoitetaan pääsääntöisesti erikseen. Suomen kielessä sanaväli viestittää usein myös merkityseroa yhdyssanan ja erikseen kirjoitettujen sanojen välillä. Yhdys-
sana tarjoaa kaksi- tai useampiosaista elementtiä kääntävälle yksinkertaisen ta-
van tuottaa tiivis ja lyhyt vastine, joka on termimäisempi kuin erillisten sanojen liitto. Esimerkiksi englannin *technology transport agreement* olisi mahdollista kääntää *sopimukseksi tekniikan siirrosta*, mutta käännösaineistosta löytyvä *tek-
niikansiirtosopimus* luo samalla termiehdokkaan.

Aluksi oli aineisto

Aineisto sisältää 444 asetusta vuoden 1998 Euroopan yhteisöjen kokoelmasta (CELEX-tietokanta, nykyisin EUR-Lex), ja ne on valittu siten, että jokainen silloinen EU-lainsäädännön osa-alue on edustettuna suhteessa vuoteen 1998 mennessä suomennettujen annettujen asetusten määrään. Verrannaismateriaalina toimivasta Suomen lainsäädännöstä ovat mukana vastaavat osiot, joten siitä olen poistanut EU-lainsäädännöstä puuttuvat osiot, mm. rikosoikeuden ja prosessioikeuden. Jonkin verran Euroopan yhteisöjen lainsäädännölle tyypillisiä myötäesiintymiä löytyy kansallisesta säädöskokoelmastamme, mutta silloin ne ovat tavallisesti peräisin Euroopan neuvoston teksteistä. EU-asetusten aineisto sisältää noin 1,3 miljoonaa elementtiä ja Suomen lainsäädännön aineisto puolestaan noin 3,5 miljoonaa elementtiä (molemmissa aineistoissa välimerkit ovat luvussa mukana).

Tutkimukseen tarvitaan menetelmä

Teknisesti toteutin yhdyssanojen keräämisen hakemalla tekstipohjaisesta aineistosta esiin sellaisia esiintymiä, jotka koostuvat tietyn pituisista merkkijonoista. Yhdyssanoja on nykyisin paljon lähes kaikissa teksteissä. Jo *Nykysuomen sanakirja* (1951–61) sisälsi yhdysanoja yli 65 prosenttia (Häkkinen 1990: 144), ja 1990-luvun alkupuolella *Suomen kielen perussanakirjan* uudissanoista yli 60 prosenttia oli yhdyssanoja (Räikkälä ym. 1996). Sen vuoksi päädyin rajaamaan haun sellaisiin yhdyssanoihin, joiden perusmuodossa on vähintään 20 merkkiä.

Yhdyssanojen ympärillä olevien elementtien tutkimukseen tarvitsen tilastollisia menetelmiä, joiden pohjalta on mahdollista arvioida erillisten sanojen välisen esiintymistiheyden merkitsevyyttä.

Esimerkki 1 (ks. seuraava sivu) esittää alkuosan sanan *toimenpide* tilastollisesta analyysistä. Tässä tapauksessa ohjelma tuottaa listauksen tutkittavan sanan kanssa kahden elementin sanaliiton tai mahdollisen myötäesiintymän muodostavista esiintymistä. Tällä tarkoitan niitä lähiympäristön sanoja, jotka esiintyvät teksteissä laskennallisesti useammin yhdessä kuin irrallisina sanoina. Elementti voi myös olla välimerkki.

Listauksesta nähdään ensin merkitsevyysluku, sen jälkeen elementtien esiintymistiheys yhdessä, ensimmäisen elementin esiintymistiheys yksinään sekä viimeisenä toisen elementin esiintymistiheys yksinään.

Esimerkki 1. Tilastollinen näkymä *toimenpiteeseen*.

```
toimenpide<>, <>1 1.0000 337 2181 79467
toimenpide<>olla <>1 1.0000 245 2181 40013
säättää<>toimenpide<>1 1.0000 189 3990 2181
tarvittava<>toimenpide<>1 1.0000 172 574 2181
toteuttaa<>toimenpide<>1 1.0000 133 1633 2181
tarkoittaa<>toimenpide<>1 1.0000 127 6076 2181
toimenpide<>ei <>1 1.0000 108 2181 8975
tämä<>toimenpide<>1 1.0000 107 13217 2181
toimenpide<>soveltaa<>1 1.0000 83 2181 6069
toimenpide<>toteuttaa<>1 1.0000 69 2181 1633
toimenpide<>se <>1 1.0000 68 2181 19384
tarpeellinen<>toimenpide<>1 1.0000 59 449 2181
kyseinen<>toimenpide<>1 1.0000 51 3786 2181
eri<>toimenpide<>1 1.0000 45 471 2181
tasoitustoimenpide<>alainen<>1 1.0000 45 59 376
koskea<>toimenpide<>1 1.0000 44 5843 2181
aiheellinen<>toimenpide<>1 1.0000 39 351 2181
kauppapoliittinen<>toimenpide<>1 1.0000 38 45 2181
```

Käyttöympäristön analyysi puolestaan tarjoaa eväitä sen pohtimiseen, miten kääntäjä on hahmottanut kyseisen sanan merkityskentän ja millaisia sanoja tai elementtejä hänen käsityksensä mukaan voi käyttää kielessä. Näin paljastuu myös sellaisia tapauksia, joissa Suomen lainsäädännössä jo olemassa oleva käsite saa uusia merkityssisältöjä käännojen kautta.

Euroopan yhteisöjen hallintoelimet säätävät direktiivejä ja asetuksia. Asetukset ovat suoraan jäsenvaltioita velvoittavaa lainsäädäntöä, ja ne käyvät Suomeen tullessaan läpi asiantuntijakäsittelyn, mutta eivät lakien valmisteluun liittyviä vaiheita. Oletettavaa on, että yhdistyneen Euroopan hallinnon uusia käsitteitä saapuu

lainsäädäntöömme nimenomaan asetusten kautta. Euroopan tasolla säädetään sellaisistakin asioista, joita meillä ei vanhastaan ole kirjattu lakiin; erityisen voimakasta on ollut mm. pyrkimys vapaan liikkuvuuden turvaamiseen ja sen esteiden poistamiseen Euroopan yhteisöjen jäsenten välillä nimenomaan lainsäädännön kautta. Myös esimerkiksi maatalouteen liittyvissä kysymyksissä on tarvittu runsasta lainsäädäntöä. Kääntäjän strategiana yhdyssananmuodostus on iätön, ja Euroopan yhteisöjen keskuudesta siirtyy kansalliseen lainsäädäntöön jatkuvasti uusia käsitteitä, ja jo olemassa olevien termien merkityskenttä laajenee.

Yhdyssanat kääntäjän valintoina

Nyky-suomen sanakirjan yhdyssanoista yli 90 prosenttia on yhdyssubstantiiveja, vaikka muihinkin sanaluokkiin kuuluvat uudissanat ovat kieleemme kannalta mahdollisia (esimerkiksi *aikaansaada*, *ohimenevä*). Tämä kuvastaa yhdyssanojen tärkeää roolia uusien termien tuottamisessa. Euroopan yhteisöjen asetuksissa yhdyssanojen kaikki osat ovat useimmiten substantiiveja. Adjektiiveja on jonkin verran, esimerkiksi *kaupunkiparikohtainen* ja *ekstraterritoriaalinen*.

Yhdyssana koostuu kahdesta tai useammasta osasta, joista yksi on edusosa (Hakulinen ym. 2004) tai pääsana (Häkkinen 1990) ja muut sen määriteosia. Suomen kielessä substantiivia määrittävä adjektiivi kirjoitetaan yhteen pääsanansa kanssa, jos halutaan rajata yhdyssanan merkityskenttää niin, että ei tarkoiteta kaikkia olemassa olevia kohteita vaan yhtä tiettyä merkitykseltään rajattua käsitettä (Räikkälä ym. 1996). Yhdyssanoja voidaan muodostaa myös siten, että sanat erillisinä ollessaan merkitsisivät täysin samaa kuin yhteen kirjoitettuna, mutta silloin ne tavallisesti edustavat summayhdyssanaa, jonka jäsenet ovat keskenään samanarvoisia, esimerkiksi *parturi-kampaamo*. (Yhdyssanan rakenteesta ks. Hakulinen ym. 2004: 388.)

Yhdyssana on kuitenkin tarpeen terminmuodostuksessa vain silloin, kun se viittaa yhteen käsitteeseen. Muutoin yhdyssana on turhaa kielellistä painolastia. Aino Piehl ja Inkaliisa Vihonen kehottavat suomeksi kirjoittavia välttämään abstrakteja ilmauksia, pyrkimään tiiviyn kustannuksella mieluummin selkeään ilmaisuun. Esimerkiksi yhdyssanaketjua *aluekehitysmäärärahaedellytykset* selkeämpi tapa on salaliitto *edellytykset aluekehityksen määrärahoille* (Piehl & Vihonen 1999: 11). Myös vieraista kielistä suomennettaessa on havaittavissa tendenssi tuottaa abstrakteista yläkäsitteistä yhdyssanoja kääntämällä elementit suoraan vieraasta kielestä suomeen ja yhdistämällä ne sitten yhdyssanaksi.

Uusia käsitteitä kääntämällä

Yhteistyö Euroopan tasolla tuo luonnollisesti Suomen lainsäädännön piiriin uusia käsitteitä, joita koskevat säädökset eivät ennen Euroopan unioniin liittymistä ole olleet tarpeellisia. Esimerkkinä tästä olkoon yhdyssana *ryhmäpoikkeus*. Se on EU:n myötä tullut kilpailunrajoituksiin liittyvä käsite. Se esiintyy asetuksissa eri taivutusmuodoissa 34 kertaa, ja sen kollokaatit eli konkreettiset myötäesiintymän osat on kopioitu alla olevaan taulukkoon. *Ryhmäpoikkeuksen* kollokaattien, tässä tapauksessa viiden lähimmän edellä ja jäljessä olevan sanan, tutkiminen tarjoaa tietoa sanan merkityskentästä ja antaa aihetta pohtia sen läpinäkyvyyttä terminä.

Lukija, joka ei tunne termiä ennestään, ei pysty johtamaan *ryhmäpoikkeuksen* merkitystä sen osien merkityksistä, vaan tarvitsee tietoa laajemmasta käyttöympäristöstä. Säädöskielessä on usein tarpeellista tuntea kyseinen lainala muutoinkin, jotta termi olisi tarkasti ymmärrettävissä. Hyvänä tavoitteena voidaan kuitenkin pitää uusien termien muodostamista siten, että niiden merkitys selviää myös tavalliselle kansalaiselle.

Esimerkki 2. *Ryhmäpoikkeuksen* lähiympäristö

Verbikollokaatit	Substantiivikollokaatit
koskea	asetus
liittyä –een	etu
liittää ehtoja	soveltamisala
myöntää	soveltaminen
olla oikeutettu –een	
rikkoa –sta	
peruuttaa	
soveltaa	
säätää –sta	
varata	

Kaiken kaikkiaan *poikkeus* esiintyy Suomen lainsäädännön aineistossa 878 kertaa ja näistä yhdyssanan osana 295 kertaa. Yhdyssanoissa *poikkeus* toimii ainoastaan yhdyssanan määriteosana: ylivoimaisesti yleisin yhdistelmä on *poikkeuslupa* (158 esiintymää), kakkosena on *poikkeusolot* (61 esiintymää) ja kolmantena *poikkeuslupajaosto* (35 esiintymää). Muita yhdyssanan pääsanoja/edusosia ovat *poikkeustapaus*, *-säännös*, *-lupa-asia*, *-lupahakemus*, *-määräys*, *-laki*, *-käsittely* ja *-valtuus*, jotka esiintyvät aineistossa vähemmän kuin kymmenen kertaa. Sanan *poikkeus* rooli yhdyssanan pääsanana on uusi käytäntö Suomen säädöskielessä, ja sen vuoksi siitä tulee automaattisesti termimäinen.

Yhdyssanan läpinäkyvyyden ongelman huomaa mm. siitä, että kollokaatin perusteella on toisinaan vaikea kuvitella, millainen lauseyhteys tai lauseke on kyseessä. Verbi *soveltaa* viittaisi siihen, että *ryhmäpoikkeus* tarkoittaa jotakin lain tai säädöksen kaltaista, joka puolestaan määrittää yhteisön ja yksilön toimintaa erilaisissa tilanteissa (ks. esimerkki 2). Samaa tulkintaa tukevat myös substantiivit *soveltamisala* ja *soveltaminen*. Ryhmäpoikkeusta voidaan myös *rikkoo*.

Lainat yhdyssanojen osina

Yli 20-merkkisten yhdyssanojen osina lainoja on vain muutama: niiden osuus 1 060 erilaisesta pitkästä yhdyssanasta on prosentin luokkaa. Voidaan siis päätellä, että yhdyssanan luominen siten, että laina on jokin yhdyssanan osio, ei ole käänösstrategiana kovinkaan tavallinen. Aineistosta löytyneitä lainoja ovat mm. *infrastrukturi* ja *akkreditointi*. Esimerkkejä ensiksi mainitusta ovat *liikenneinfrastrukturi* (2) ja *infrastruktuurikustannus* (4) ja jälkimmäisestä *akkreditointimenettely* (4) ja *akkreditointijärjestelmä* (5). Lisäksi löytyvät *tariffikiintiöjärjestelmä* (1) sekä *kokonaiskonsolidointi* (1). Suluissa olevat numerot ilmoittavat kyseisen yhdyssanan lukumäärän aineistossa.

Akkreditointi tarkoittaa pätevyyden toteamista, erityisesti kun on kysymys mitauslaitteiden kalibrointia harjoittavista laitoksista. Se on tarkkarajainen ja hyvin dokumentoitu termi, joka on ollut lainsäädännössä käytössä vuodesta 1988. Se ei siis ole EU-asetusten myötä tullut uudissana. Alue- ja yhdyskuntarakennetta kuvaa termi *infrastrukturi*, joka ei kuitenkaan ole tavallinen termi lainsäädännössämme.

Myöspääsanatoimiva *tariffi* on jo vanhastaan ollut käytössä lainsäädännössämme: esiintymiä löytyy aineistosta 50 kappaletta, joista suurin osa eli 42 on muotoa *tullitariffi*. *Tariffi* esiintyy aineistossa 0,014 kertaa tuhatta sanaa kohden, kun taas EU-asetuksissa se esiintyy 361 kertaa eli 0,27 kertaa tuhatta sanaa kohden. EU-asetuksissa *tariffilla* on siis paljon suurempi rooli ja sen myötäesiintymien kirjo on huomattavasti monimuotoisempi kuin kotoisessa säädöskielessämme.

Asetuksissa tariffi muodostaa yhdyssanan seuraavien sanojen kanssa: *-tulo*, *-nimikkeistö*, *-määräys*, *-kiintiö*, *-kiintiöjärjestelmä*, *-kiintiöjärjestelmäosuus*, *-toimenpide*, *-tieto*, *-katto*, *-nimike*, *-nimitys*, *-myönnytyks*, *-toiminta*, *-luettelo*, ja *-hint*a. Näistä mielenkiintoinen on kaksikko *-nimike* ja *-nimitys*, joiden voisi olettaa tarkoittavan samaa asiaa. Siten syntyy terminologisesti hankala tilanne, jossa samaa tarkoitetta vastaa kaksi kirjoitusasultaan toisistaan hiukan poikkeavaa termiä. Aineistossa ensiksi mainittuja on viisi kappaletta ja jälkimmäistä versiota yksi esiintymä. Näyttäisi siltä, että yksinäinen *tariffinimitys* on erehdyksessä valittu vastineeksi, joten kääntäjällä näyttäisi olleen kaksi mahdollista tietä kyseisen kohdan kääntämisessä.

Termi *konsolidointi* esiintyy Suomen lainsäädännön aineistossa 141 kertaa. Kaikki esiintymät löytyvät rahoituslainsäädännöstä, ja sana esiintyy aina yhdyssanan *konsolidointiryhmä* määriteosana. Pankeilla ja rahoituslaitoksilla on *konsolidointiryhmä*, josta säädetään kyseisissä laeissa. Vertailun vuoksi päädyin poikkeuksellisesti tarkastelemaan nykyistä säädöskokoelmaa, josta *konsolidoinnin* löytää yksinään esiintyvänä sanana kolmesta kohtaa. Näistä kolmesta esiintymästä kaksi on tasavallan presidentin asetuksessa vuodelta 2004 ja yksi asetuksessa vuodelta 1999. Vanhin näistä liittyy Amsterdamin sopimuksen tuomiin muutoksiin ja uudemmat uusien jäsenmaiden liittymiseen sekä Euratom-sopimukseen. Kaikki kolme kuuluvat Euroopan yhteisöjen lainsäädännön alaan.

Termin merkityksen selvittääkseen lukijan tulee tuntea termi sekä käsite, johon se viittaa. Muiden erikoisalojen terminä se viittaa eri asioihin: lääketieteessä *konso-lidaatio* on taudin asettumista eli potilaan tilan vakiintumista kuvaava termi (mm. Duodecim-sanasto), ja geologit tuntevat *konsolidoinnin* kokoonpuristumisena (mm. tiesanasto). Euroopan yhteisöjen lainsäädännössä englanninkielinen *consolidation* puolestaan viittaa monien eri alojen termistöön, erityisesti hallinnon ja liikenteen aloilla. Lisäksi se on lainsäädännönkin erikoistermi, joka tarkoittaa säädösten muutosten kokoamisesta yhteen tekstiin. EU-asetuksissa *konsolidointi* liittyy taloushallintoon ja tilien yhdistämiseen, kun taas esim. *MOT-sanakirja* antaa vastineeksi *vakautuksen* ja *konsolidaation*, ks. allaoleva ote verkkosivusta. Säädoskielessä termi tarkoittaa valtiovelkojen yhdistämistä yhtenäiseksi pitkäaikaiseksi lainaksi. *Konsolidointi* on tullut tavalliseksi termiksi lainsäädäntöömme Euroopan yhteisöjen asetusten myötä.

consolidation

MOT Englanti 4.5 englanti-suomi

consolidation [kən,sɒlɪ'deɪʃn] s **1 kuv** vahvistus, lujittaminen ~ *of one's position* oman aseman[sa] lujittaminen **2** yhteensovittaminen, [erit. yhteisöjen] yhdistäminen **3 tal** vakautus, konsolidaatio **4 lää**k luutuminen, tiivistyminen

Laatusana *ekstraterritoriaalinen* esiintyy EU-aineistossa neljästi, mutta Suomen lainsäädännössä ei lainkaan. Onkin todennäköistä, että Euroopan yhteisö on tois-
taiseksi ainoa ympäristö, jossa sanaa käytetään. Adjektiivi tarkoittanee sitä, että esimerkiksi jokin toiminta tapahtuu valtion rajojen ulkopuolella.

Käännöslainat

Käännöslaina tarkoittaa siis kääntäjän ratkaisua siirtää lähtökielen elementit suorina käännöksiä tulokieleen. Niitä on vaikea löytää aineistosta silloin, kun lähtökielistä materiaalia ei ole käytettävissä, saati silloin, kun tieto lähtökielestä puuttuu. Toisinaan lähtökielisen termin tai sanaliiton voi kuitenkin melkoisella todennäköisyydellä hahmottaa tai ainakin esittää valistuneen arvauksen. Esimerkiksi alla uudisyhdyssanoja koskevassa kappaleessa tarkemmin kuvattu *liikennemarkkinat* saattaisi olla käännöslaina. Jos oletamme, että lähtökieli on ollut englanti, olisi lähtökielinen termi mahdollisesti *traffic market* tai *transport market*. Toinen esimerkki mahdollisesta käännöslainasta on EU-asetuksista löytyvä *tietokoneohjelmateknologia*, jonka voidaan olettaa juontavan juurensa termistä *software technology*. Myös yllä tarkemmin käsiteltyä *ryhmäpoikkeusta* voi epäillä käännöslainaksi muissa kielissä käytössä olevien vastineiden tarjoaman evidenssin perusteella. Nopea haku nykyisestä asetuskokoelmasta (EUR-Lex) tuottaa nimittäin tulokseksi seuraavia yhdyssanavastineita: englanniksi *block exemption*, ruotsiksi *gruppundantaget* ja saksaksi *Gruppenfreistellung*. Ranskalaiset käyttävät selittävää käännöstä *lex exemptions par catégorie concernant...* Näistä ruotsin ja saksan variantit saattaisivat olla käännöslainan lähteitä.

Uudisyhdyssanat

Uudisyhdyssanalla tarkoitan tässä sellaista yhdyssanaa, joka on Suomen lainsäädännössä ennestään tuntematon. Esimerkki tällaisesta uudisyhdyssanasta on jo mainittu *liikennemarkkinat*. Se on sikäli erikoinen yhdyssana, että sen molemmat osiot ovat sinänsä täysin tavallisia sanoja ja molemmat esiintyvät yhdessä myös muiden elementtien kanssa: on liikennevakuutus ja maksuliikenne, markkinatutkimus ja arvopaperimarkkinat. Yhdyssanana *liikennemarkkinat* ne eivät kuitenkaan esiinny säädöskokoelmassa. EU-asetuksista yhdyssanaa löytyy 21 kappaletta. 15 näistä on muotoa *liikennemarkkinoiden* tai *liikennemarkkinoilla*, *tavaraliikennemarkkinoilla* esiintyy neljästi ja *lentoliikennemarkkinoilla* kerran. Jokapäiväisistä sanoista huolimatta ei yhdyssanan merkitys aukea lukijalle. (Ks. **Esimerkki 3** seuraavalla sivulla.)

Esimerkki 3. Yhdyssanan *liikennemarkkinat* käyttöympäristöä

/390R3916.lem Komitean tehtävänä on: – seurata tilannetta 1 artiklassa tarkoite-
tuilla liikennemarkkinoilla ja antaa komissiolle neuvoja asiassa

/393R3118.lem 7 artikla . p 1 . p Jos kansallisilla liikennemarkkinoilla on vakavia
häiriöitä tietyllä maantieteellisellä alueella

/393R3118.lem Ottaen huomioon saadut kokemukset kehityksestä liikennemark-
kinoilla ja edistyksestä liikenteen alan yhdenmukaistamisessa, komissio antaa
tarvittaessa neuvostolle

Esimerkkien perusteella voisi olettaa, että *liikennemarkkinat* saattaisi olla jokin konkreettinen seikka, joka voi kehittyä ja jossa voi olla häiriöitä. Tarkoitus lie-
nee kuitenkin viitata Suomen liikenteeseen abstraktina voimana, jonka liikkeitä
seurataan etäältä. Suomen lainsäädännössä *liikenne* esiintyy luonnollisesti usein,
aineistossa mukana olevissa osissa yhteensä 2 238 kertaa. Kaikki viittaukset ovat
konkreettisia, puhutaan *ajoneuvoliikenteestä*, *henkilöliikenteestä*, *tieliikentees-
tä*, *vesiliikenteestä*, *joukkoliikenteestä* jne. Näillä termeillä on tarkasti määritelty
sisältö, ja lainsäädäntö on näiltä osin suoraviivaista, selkeää ja helppotajuista.
Abstraktin käsitteen käyttö johtaa siihen, että *liikennemarkkinat*-tyyppiset termit
ovat vaikeaselkoisia Euroopan yhteisöjen asetuksissa.

Käännökset ja termin merkityskenttä

Vanhastaan säädöskokoelmassamme käytössä olevat termit saattavat saada uusia
tehtäviä Euroopan yhteisöjen asetusten käännösvastineiden kautta. Silloin on ta-
vallista, että termit jäävät toimimaan rinnakkain lainsäädännössä siitä huolimatta,
että ne tarkoittavat eri asioita eri käyttöympäristöissä. Näin termien keskeinen
ominaisuus, rajattu merkityskenttä, jää tavoittamatta.

Esimerkkinä uudessa tehtävässä toimivasta yhdyssanasta on tässä *toimenpide*.
Se on vanhastaan lainsäädännössämme paljon käytetty termi, johon tavallisesti
(yli 30 prosentissa tapauksista) *ryhdytään*, joka *suoritetaan* (noin 10 prosenttia
havainnoista) ja joka vain harvoin *tehdään* (vajaat 2 prosenttia tapauksista). Sen
sijaan Suomen sairaanhoidossa toimenpiteitä on aina *toteutettu*. Niin tehdään
Euroopan yhteisöjen asetuksissakin, joissa *toimenpide toteutetaan* yli 30 prosen-
tissa tapauksista, mutta niissä *toimenpide* on saanut myös uuden tehtävän jon-
kinlaisena lain säädöksen kaltaisena terminä. Käyttöympäristön analyysi kertoo,
että myötäesiintymä on verbi *säätää* noin kahdeksassa prosentissa esiintymistä.
Esimerkin 1 (s. 78) tilastollisessa analyysissä *säätää* ja *toimenpide* ovat listalla
kolmanneksi merkitsevin myötäesiintymä.

Hyvä yhdyssana

Yhdyssanojen muodostaminen on suomen kirjakiellelle ominainen piirre, jopa niin, että Terho Itkonen pitää kehitystä vähemmän terveellisenä (Itkonen 1995). Muitakin puheenvuoroja yhdyssanojen runsas käyttö on saanut aikaan. Esimerkiksi Räikkälä, Maamies ja Eronen puuttuivat vuonna 1996 yhdyssanojen käytön lisääntymiseen ja ehdottivat useita keinoja kielellisen ilmaisan selkeyttämiseen silloin, kun yhdyssana on turhan tiivis ja osoittautuu lukijalle tai kuulijalle työlääksi ymmärtää. Erityisesti substantiivien ketjuttamisen vaarana on, että syntyvästä moniosaisesta yhdyssanasta tulee monitulkintainen (Räikkälä ym. 1996). EU-aineiston esimerkki *maksutasetilastokomitea* on mahdollista ymmärtää kahdella tavalla joko siten, että pääsana on tilastokomitea (*maksutase+tilastokomitea*) tai komitea (*maksutasetilasto+komitea*).

Jos tarvitaan ilmaus kuvaamaan reaali maailman yhtä käsitettä, on yhdyssana mainio vaihtoehto, mutta jos taas tarkoite muodostuu kahdesta tai useammasta käsitteestä, on syytä turvautua sanaliittoon tai muuhun monisanaiseen ilmaukseen. Myös merkitykseltään epäselvät käsitteet olisi hyvä purkaa useampaan osaan, jolloin käsitteen muodostamien sanojen välisiä suhteita voidaan kirjoittaa auki. Ollakseen ymmärrettävä ja läpinäkyvä yhdyssanan osien tulee siis kuulua aukottomasti yhteen ja ilmaista vain yhden käsitteen merkityssisältö (Häkkinen 1990, Räikkälä ym. 1996). Itkonen huomauttaa myös, että yhdyssanoista on tulossa entistä pitempiä ja hän epäilee, että pitkät yhdyssanat ennen pitkää lyhenevät käytössä (Itkonen 1995).

Euroopan yhteisöjen asetuksista kootusta korpuksesta löytyy jonkin verran merkimmärisesti pitkiä ja moniosaisia yhdyssanoja. Tällaisia ovat mm. *infrastruktuurihallintoyksikkö* ja *puuttumattomuustodistuspäätös*. Selvää on, että pitkä yhdyssana pakottaa lukijan pysähtymään ja pohtimaan tulkintaa, ja lukijan saat-
taa olla hyvinkin hankala hahmottaa yhdyssanan rajaamaa käsitettä todellisessa maailmassa.

Lakitekstiä lukevan kansalaisen näkökulmasta hyvä yhdyssana on siis läpinäkyvä, ei liian tiivis eikä myöskään liian moniosainen. Toisaalta yhdyssanan olisi kuvastettava vain yhtä käsitettä, jolloin yhdyssana täyttää usein myös termin kriteerit.

Erikoiskielissä yhdyssanoja on luonnollisesti paljon. Myös moniosaisilla ja tiiviillä yhdyssanoilla on erikoiskielissä oma tehtävänsä. Erikoiskielen asiantuntija tuntee alansa, sen kulttuurin ja käytänteet, ja alan tuntemus ohjaa tulkintaa. Lakitekstiin erikoistunut on tottunut myös oman alansa käännösyhdyssanoihin, onhan niitä lainsäädännössämme historiallisista syistä harrastettu jo ensimmäisen lainsuomenoksen aikoihin 1500-luvulla ruotsin kielestä käännettäessä

(Pajula 1955). Herra Marttina tunnettu suomentaja käytti toisinaan myös itse keksimiään yhdyssanoja vastineina, kun parempaa ei ollut käytettävissä (esimerkkejä Pajula 1955: 187–221). Hän saattoi myös käyttää samaa seipitettyä uudissanaa eri merkityksissä. Martti lainasi keskeisiäkin termejä suoraan ruotsista, esimerkiksi tärkeän termin *drotninki* ja verbin *falskata* (nyk.su. *väärentää*). Lainsuomennoksesta löytyy myös suuri joukko käännös- ja merkityslainoja, esimerkiksi yhdysverbit *edestulla* (ru. *forekomma*, nyk.ru. *förekomma*, *framkomma*, nyk.su. *esiintyä*) ja *jälleensanoa* (ru. *atersighia*, nyk.ru. *uppsäga*, nyk. su. *irtisanoa*) sekä yhdysnomini *lakimies* (ru. *laghman*, nyk.su. *laamanni*) (Pajula 1955: 228–252) ja *oikeus* (ru. *rätter*, nyk.ru *rätt*, nyk.su. *rangaistus*, *oikeus*).

Monitulkintaisuus juontaa juurensa siitä, että ruotsin termin *rätter* merkityskenttä ja tehtävät olivat aikoinaan laajemmat kuin suomen vastaavan sanan *oikeus*. Herra Martti sovelsi ruotsin sanan suhteen ruotsin mallia, joten lainsuomennoksessa termillä on useita tarkoituksia. Pajulan listalla olevien yhdyssanojen tutkiminen osoittaa, että yhdysverbejä on listalla yhtä paljon kuin yhdyssubstantiiveja. Omassa yhdyssanalistassani yhdysverbejä ei luonnollisesti ole lainkaan, koostuuhän yhdyssanojen joukko yli 20 merkkiä sisältävistä esiintymistä, ja on vaikea kuvitella, että niin pitkiä verbejä sieltä löytyisi.

Kääntäjä ja yhdyssanan houkutus

Jokainen joskus kääntämistä kokeillut tietää varmasti, että erityisesti suora laina lähtökielestä tai käännöslaina on houkutteleva vaihtoehto työläaseen kotoperäisen ilmauksen metsästämiseen verrattuna. On myös mahdollista, että lähtötekstin termi on siten kulttuurisidonnaista ainesta, ettei lähimmän suomenkielisen vastineen merkityskenttä riitä kattamaan tavoiteltua merkitystä. Kääntäjä on silloin vaikean ratkaisun edessä. Pitäisikö selittää hankalaa käsitettä? Luodako uusi termi? Valitsemalla lainan kääntäjä voi siirtää vastuun tekstin lukijalle; silloin lukijan tehtävä on tuntea lähtökulttuuri riittävän hyvin, jotta vieraskielinen termi tulee ymmärretyksi. Käännöslainaan turvautuminen kertoo tilanteesta, jossa käsite puuttuu kääntäjän käytettävissä olevista ammattikielen materiaaleista, kuten sanastoista, termipankeista tai lähdekirjallisuudesta. Lakitekstin kääntäjä on lisäksi pitkälti sidottu jo tehtyihin käännösratkaisuihin (ks. Koskinen tässä raportissa).

Pirjo Hiidenmaa on pohtinut myös yhdyssanojen muodostamisen taustalla olevia syitä sekä niiden kotiutumista kieleen siitä huolimatta, että ne koetaan raskaiksi ja usein turhia osia sisältäviksi. Hän ehdottaa, että niiden avulla toisaalta luokittelemme todellisuutta ja toisaalta tuotamme malleja, joiden avulla jäsenämme ympäristöämme (Heikkinen ym. 2000). Uusien teknologioiden vyöryn ja ihmisten ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen koko ajan lisääntyessä tarvitsemme keinoja luoda järjestystä ympärillemme. Yhdyssanat, joilla on

yhteinen elementti, joko pääasana tai määriteosa, ovat ryhmiteltävissä omiksi joukoikseen, joita kokoamalla hallitsemme erikoiskielemme kenttää. Näin voidaan ajatella, että esimerkiksi edusosa *järjestelmä* lukuisine määriteosineen synnyttää säädöskieleen erilaisten järjestelmien luokan, jolloin sen jäseniä voidaan jollakin tapaa suhteuttaa toisiinsa. *Järjestelmän* määriteosia aineistoni yli 20-merkkisten yhdyssanojen joukossa ovat mm. *tullinpalautus*-, *sosiaaliturva*-, *rekisteröinti*-, *vähimmäisvaranto*-, *vakiovaihto*-, *vesiviljely*-, *valmisteverottomuus*- ja *aluetilinpito*-, vain muutamia mainitakseni.

Uudet käsitteet ja niitä kuvaavat termit ovat aina rasite kansalaisille. Muuttuvassa maailmassa ja tekniikan sovellusten yhä lisääntyessä arjessamme ja sitä koskevan informaation lisääntyessä ympärillämme, totumme nopeasti abstraktiin, tiiviiseen ja vaikeaselkoiseen kieleen. Konkreettinen ja yksinkertainen kieli ei ehkä enää vastaa käsitystämme siitä, millaista säädöskielen tulisi olla. On kuitenkin tärkeää säilyttää myös ammattikielet ja säädöskieli niiden mukana mahdollisimman yleistajuisina ja selkeinä, jotta mahdollisuutemme kansalaisina ymmärtää yhtenäistä Eurooppaa sääteleviä tekstejä eivät hukkuisi yhä kiihkeämmin lisääntyvän kielellisen moniulotteisuuden alle.

Lähteet

E2004C0040 = *EFTAn valvontaviranomaisen päätös*, N:o 40/04/KOL

Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. Helsinki: SKS.

Häkkinen, Kaisa 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Helsinki: SKS.

Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla 2000. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.

Itkonen, Terho 1995: *Olisivatko verottomat talletukset riskisiä? Johdokset usein edullisempia kuin yhdyssanat*. Kielikellon verkkoversio 1/1995.

MOT-sanakirja, verkkoversio. Kielikone.

Pajula, Paavo 1955: *Ensimmäinen lainsuomennos. Lisiä suomalaisen lakikielen varhaishistoriaan*. Vammala: SKS.

Piehl, Aino & Vihonen, Inkaliisa 1999: *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi? Selvää suomea kansainvälisesti*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. 2. painos. Helsinki.

Räikkälä, Anneli & Maamies, Sari & Eronen, Riitta 1996: *Yhdyssanat*. Kielikello 4/1996.

FINLEX. Valtion säädöstietopankki. <<http://www.finlex.fi/fi/>>.

Summary

Hanna Westerlund

A translator working on the European Union regulations needs to make several terminological choices on the translation variants for each translation unit. These choices are governed by a number of affecting factors but ultimately the decision of how to transfer a specific concept from the source language to the target language is nevertheless dependent on an overall translation strategy. This article seeks to highlight compounding as a specific lexical choice that the translator has available within every translation strategy.

Compounding can be motivated by need for space saving, or by the lack of terms in the language for specific purposes (LSP) in the target culture. New terms are sometimes coined by combining existing words in the target language to introduce novel concepts into the source culture, sometimes the words are borrowed from the source language either in their orthographic form or via direct translation, and sometimes the meaning of already existing terms in the target culture LSP is widened to enhance new concepts.

The motivation for compounding can be traced to the need of the multilingual community to be as unified and as consistent as possible in its legal terminology, and where the requirements for good compounding are fulfilled, the compound nouns tend to show good terminological qualities in both consistency and clarity. In cases where the requirements are not met with, the price of the consistency might prove to be poor readability, or increased expectations for readers of the European community legislation to be experts in the legal domain. The length and the heavy premodification of compound nouns might result in growing uncertainty in the readers trying to understand the meaning of a given term. The European community would benefit from clear and consistent legislative language that the citizens of the member states would be able to comprehend.